

2020

VOJENSKÁ OSVETA

Spoločenskovedné semináre
1. časť

Trianonská mierová zmluva

Podpísanie Trianonskej mierovej zmluvy

Samostatný štát Čechov a Slovákov, ktorý vznikol na konci prvej svetovej vojny sa musel vysporiadať hneď s niekoľkými problémami. Medzi tie najvážnejšie patrilo vpád maďarských vojsk na územie Slovenska v rokoch 1918 a 1919. Maďarsko, ako nástupnícky štát Uhorského kráľovstva, sa totiž nezmierilo s tým, že stratilo väčšiu časť svojho územia. Chcelo čo najskôr zakročiť a odtrhnuté krajiny opäť integrovať. Aby sa podobné incidenty neopakovali, bola 4. júna 1920 podpísaná mierová zmluva na zámku Veľký Trianon vo Versailles.

Hlavným bodom tejto zmluvy bolo stanovenie hraníc Maďarska s ostatnými nástupníckymi štátmi bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie. Maďarsko sa tak vzdalo všetkých nárokov na Česko-Slovensko, Rumunsko a Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (neskôr Juhosláviu). Významným bodom Trianonskej zmluvy bola aj ochrana práv národnostných menšín, pričom im mala byť poskytnutá možnosť vzdelávania a úradnej komunikácie v ich rodnom jazyku.

Rozdelenie Uhorského kráľovstva

Zámok Veľký Trianon, Versailles, Francúzsko

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2020
1. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná rada:

Predseda: plk. Ing. Ivan SÁLAŠI
Tajomník: Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Členovia:
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD.
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.
Dr. Imrich PURDEK, PhD.
pplk. Mgr. Zuzana FEHÉROVÁ
mjr. Mgr. Zdenko BARANEC
mjr. Mgr. Oľga JANČOVÁ KOHÁRYOVÁ

Redaktor:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Grafický redaktor:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Recenzenti:

doc. PhDr. Jaroslav MIHÁLIK, PhD.
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD.
doc. Ing. Lubomír BELAN, PhD.
Mgr. Marek ORAVEC

Rok vydania: 2020

Vydanie: prvé

Náklad: 350 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš

ISBN 978-80-89609-22-2

Obsah:

1. **Úvodné slovo** 2
2. **Volby a volebný systém v Slovenskej republike**
PhDr. Jakub **BARDOVIČ**, PhD. 4
3. **História a vývoj terorizmu**
doc. PhDr. Jozef **KLAVEC**, PhD. 28
4. **Vodca v špecifickom vojenskom prostredí**
doc. PhDr. Mária **PETRUFOVÁ**, PhD. 48
5. **75. výročie skončenie 2. svetovej vojny**
Mgr. Martin **POSCH**, PhD. 78
6. **100. výročie Trianonskej mierovej zmluvy**
Mgr. Lukáš **VOLENTIER** 93

2. strana obálky:

Trianonská mierová zmluva
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

3. strana obálky:

Skončenie druhej svetovej vojny
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov pre profesionálnych vojakov a vybrané skupiny zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Jednotlivé odborné články boli posúdené recenzentmi.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

Publikácia je dostupná na www.osveta.mil.sk

ÚVODNÉ SLOVO

Okrúhly rok 2020 so sebou prináša aj niekoľko dôležitých výročí a významných udalostí, ktoré sme sa snažili reflektovať aj v rámci spoločenskovedných seminárov pre príslušníkov OS SR.

Vo februári 2020 čakajú Slovenskú republiku a jej občanov parlamentné voľby. Množstvo informácií spájajúcich sa s voľbami je nutné vedieť selektovať a rozlišovať, ktoré z nich sú relevantné. Preto je potrebné v prvom rade poznať volebný systém našej republiky.

Celý svet napäto sleduje situáciu na Blízkom východe, kde sa v posledných rokoch čoraz viac radikalizovali rozličné teroristické skupiny. V súčasnosti asi každý pozná nejakú teroristickú organizáciu, no nie každý vie ako a prečo terorizmus vznikol a vyvíjal sa. Veríme, že jeho súčasnú podobu pomôže priblížiť pohľad na dejiny teroristických hnutí. S touto témou úzko súvisí aj pravicový extrémizmus. Táto forma radikalizmu sa čoraz viac rozširuje aj v našej spoločnosti. Je teda čoraz dôležitejšie poznať jej znaky, prejavy a formy šírenia sa.

Vojenský predpis o výchove profesionálnych vojakov OS SR zahŕňa aj výchovu týkajúcu sa líderstva, práva či zdravého životného štýlu. Do tematického plánu spoločenskovedných seminárov na rok 2020 boli preto zaradené témy, ktoré Vám prinesú nové poznatky aj z týchto oblastí, ako je postavenie vodcu v špecifickom vojenskom prostredí alebo právo v ozbrojených konfliktoch. V neposlednom rade sa dozviete aj zaujímavé fakty o nelátkových závislostiach (internet, hazardné hry, nakupovanie...), ktoré našu spoločnosť ohrozujú najmä v posledných rokoch.

Aj v tomto roku nás čaká niekoľko výročí významných historických udalostí, ktoré pomáhali formovať náš národ a našu vlasť. V máji a septembri si pripomenieme 75. výročie ukončenia najkrvavejšieho vojenského konfliktu v ľudských dejinách – druhej svetovej vojny. Jún sa bude niesť v znamení stého výročia podpísania Trianonskej mierovej zmluvy, ktorá sformovala hranice Slovenska do jeho modernej podoby. A nakoniec si pripomenieme aj významné udalosti zo stredovekých dejín, akými boli husitské vpády na územie Slovenska.

Spoločenskovedné semináre výrazne pomáhajú zvyšovať vzdelanostnú a osvetovú úroveň profesionálnych vojakov v Ozbrojených silách SR. Preto je dôležité každý rok obsiahnuť čo možno najširšie spektrum tém, aby mali príslušníci OS SR čo najväčší všeobecný prehľad.

Redakcia

Tematický plán spoločenskovedných seminárov na rok 2020

Mesiac	Názov témy	Počet hodín	Informačný zdroj
Január - marec	Hlavné úlohy vojenského útvaru (jednotky) na výcvikový rok 2020	Podľa rozhodnutia veliteľa	Tematika zabezpečená VÚ
Február	Voľby a volebný systém v Slovenskej republike	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2020
Marec	História a vývoj terorizmu	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2020
Apríl	Vodca v špecifickom vojenskom prostredí	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2020
Máj	75. výročie skončenia druhej svetovej vojny	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2020
Jún	100. výročie Trianonskej mierovej zmluvy	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2020
September	Pravicový extrémizmus	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2020
Október	Husiti a bratříci na Slovensku	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2020
November	Právo v ozbrojených konfliktoch	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2020
December	Nelátkové závislosti	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2020

PhDr. Jakub **BARDOVIČ**, PhD.

ÚVOD

Tento odborný text ponúka pohľad na problematiku volieb a volebných systémov. Vzhľadom na uvedené zameranie bude pozornosť zameraná hlavne na samotný význam pojmu voľby, vrátane ich úloh v spoločnosti ako aj vlastností, ktoré majú byť splnené, aby sme mohli hovoriť o ich demokratickosti. Okrem spomínaného pojmu voľby je v texte venovaný priestor aj ďalším pojmom, ktoré sú previazané s týmto inštitútom, ktorého realizácia je od nich závislá. Preto bude definované aj volebné právo, volebný cenzus a v neposlednom rade volebný systém, a to hlavne so zameraním na vysvetlenie jednotlivých spôsobov, ako si voliči môžu vybrať svojich zástupcov.

Druhá časť textu bude následne venovaná pravidlám, ktoré určujú prípravu a samotnú realizáciu volieb v Slovenskej republike. Predstavené sú tak podmienky, za akých si slovenský volič vyberá poslancov Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „NR SR“), poslancov Európskeho parlamentu (ďalej len „EP“), prezidenta SR a v neposlednom rade svojich zástupcov do zastupiteľstiev samosprávnych krajov, miest, obcí a mestských častí, ako aj predsedov samosprávnych krajov, starostov a primátorov.

1 VOLBY A VOLEBNÉ SYSTÉMY

Inštitút volieb zohráva v demokratických spoločnostiach nenahraditeľnú úlohu. Bez jeho prítomnosti by aktuálne štáty nevedeli fungovať v takej podobe, ako ich poznáme. Je to z toho dôvodu, že by sa nevytvorili podmienky pre výber zástupcov, ktorý by bol realizovaný samotným ľudom. Čo teda môžeme chápať pod pojmom voľby? V zjednodušenej podobe ich môžeme označiť za spôsob, prostredníctvom ktorého sú vyberaní politickí predstavitelia, zástupcovia, delegáti a pod. ¹⁾ V odbornej literatúre však nachádzame viacero rozsiahlejších a hlavne podrobnejších definícií. Z nich vyberáme niekoľko:

„Voľby v každej demokratickej spoločnosti umožňujú legálne súperenie medzi politickými subjektami s cieľom osloviť čo najväčší počet voličov, získať ich hlasy a následne, v prípade úspechu, získať na presne vymedzenú dobu podiel na moci. Takto voľby zabezpečujú striedanie politických subjektov pri moci a zabraňujú jej uzurpácii a koncentrácii v rukách jedného subjektu na dlhšiu dobu.“ ²⁾

„Voľby predstavujú jeden zo spôsobov výberu osôb, ktoré na základe voľbami získaného mandátu rozhodujú o ďalšom vývoji teritória, na ktorom sa hlasovanie konalo.“ ³⁾

1) KREJČÍ, O.: Nová kniha o voľbách.

2) SURMÁNEK, Š. - GBÚROVÁ, M. - DUDINSKÁ, I.: Politológia (vybrané kapitoly), s. 119.

3) CHYTILEK, R. a kol.: Volební systémy, s. 13.

*Volby je možné „definovať ako časovo a miestne zladený, v základných otázkach právne upravený proces ustanovovania zastupiteľských zborov... Toto ustanovovanie prebieha na základe výberu z viacerých uchádzačov, ktorí musia splniť dopredu stanovené kritéria“.*⁴⁾

Na základe uvedených definícií môžeme povedať, že voľby predstavujú jeden zo spôsobov výberu zástupcov do konkrétnych orgánov. Prebiehajú na vopred vymedzenom teritóriu a opakujú sa v presne stanovených intervaloch. Spája sa s nimi nenásilné súperenie názorov, ktoré sú prezentované buď politickými stranami, alebo jednotlivcami. Nemenej významné je tiež to, aby boli označené za demokratické. Musia spĺňať nasledovné princípy:

- všeobecnosť,
- rovnosť,
- priamosť,
- tajnosť.

Princíp všeobecnosti volieb znamená, že právo zúčastniť sa volieb by mali mať všetci bez ohľadu na pohlavie, rasu, náboženské či politické presvedčenie, vzdelanie, ekonomický status a pod. Vo všeobecnosti sa akceptujú v demokratických štátoch len obmedzenia určené vekom (napríklad možnosť voliť od 18 rokov), občianstvom (štáty vyžadujú vo veľkej časti volieb disponovanie občianstvom štátu) a trvalým pobytom (podmienka disponovať trvalým pobytom v rámci príslušného územia, v rámci ktorého sú volené zastupiteľské orgány). V niektorých prípadoch však nájdeme aj požiadavku k plnej spôsobilosti pre právne úkony či k ochrane verejného zdravia.¹⁾

Princíp rovnosti volieb v sebe nesie požiadavku, aby každý jeden hlas voliča zohral pri konečnom určovaní nároku na mandát pre konkrétnych kandidátov rovnakú úlohu a mal rovnakú váhu. V praxi teda platí, že ak má jeden volič v rámci jedného volebného obvodu jeden hlas, nemôže byť žiadny iný volič, ktorý by mal v rámci toho istého obvodu dva hlasy alebo viac.

Princíp tajnosti volieb zabezpečuje to, aby sa nikto nemohol dozvedieť, ako kto hlasoval v konkrétnych voľbách. Je dôležitým garantom slobody volieb. Zamedzuje tomu, aby bolo možné vytvárať tlak na voliča z dôvodu jeho rozhodnutia, za koho bude v konkrétnych voľbách hlasovať. Volič sa v tomto prípade môže sám rozhodnúť po vyjdení z volebnej miestnosti, či o svojej voľbe niekomu povie. No stále platí, že jeho samotné hlasovanie nie je spätne skontrolovateľné.

Princíp priamosti volieb je špecifický v tom, že jeho absencia nie je nevyhnutne známkou nedemokratických volieb. Jeho uplatnenie znamená, že volič rozhoduje o svojom zástupcovi bez existencie sprostredkovateľa a jeho hlas teda priamo ovplyvňuje, kto získa mandát. Ak sú voľby nepriame, existuje v rámci tohto procesu určitý medzičlánok. Volič si v takomto prípade vyberá svojich zástupcov, ktorí následne rozhodujú o obsadení mandátu. Príkladom demokratických nepriamych volieb je voľba prezidenta SR do roku 1999 alebo spôsob voľby prezidenta USA.

4) ŘÍCHOVÁ, B.: Úvod do současné politologie, s. 131.

POZNÁMKY

Tabuľka 1: Priame vs. nepriame voľby

Priame voľby Hlas voliča ---> Pridelené mandáty
Nepriame voľby Hlas voliča ---> Voliteľia (zbor voliteľov) ---> Pridelené mandáty

Tieto štyri princípy však nie sú postačujúce, ak ich nesprevádza prostredie, ktoré umožňuje slobodné, uvedomelé a informované rozhodovanie voliča. Preto sa okrem toho ešte vyžaduje praktické uplatňovanie práva združovať sa (v prípade volieb hlavne v podobe zakladania politických strán), práva spojeného so slobodou prejavu, práva voliť, práva byť volený (oba s dodržaním princípov všeobecnosti, rovnosti, priamosti a tajnosti) a na to naviazaného práva politických predstaviteľov zúčastniť sa politickej súťaže. Nemenej dôležité je, aby boli zastupiteľské orgány tvorené s ohľadom na výsledky volieb, aby mali voliči vytvorené podmienky pre rovnaký prístup k informáciám čo sa týka kvality aj množstva, aby s týmito informáciami vedeli pracovať a v neposlednom rade, aby bola z ich strany vôľa ísť do volebnej miestnosti a vyjadriť svoj názor.⁵⁾

Nenahraditeľnosť volieb pre aktuálne spoločnosti si môžeme vysvetliť aj cez ich úlohy, ktoré v nich zohrávajú. V prvom rade dávajú **legitimitu politickej moci**. Vďaka nim sú politickí predstavitelia oprávnení rozhodovať v mene ľudu a tiež o ňom. Umožňujú **výber politickej elity**, no súčasne vytvárajú podmienky pre **pokojnú a nenásilnú riešenie konfliktov v spoločnosti**. S ohľadom na hlasovanie voličov tak prinášajú cestu, ako nahradiť aktuálnych politických predstaviteľov novými zástupcami, čím sa stávajú **nástrojom kontroly a overovania politickej moci**. Nemenej významná úloha volieb sa prejavuje **v aktivizácii občanov (voličov)**, a tým aj v ich záujme o dianie v ich okolí.⁶⁾

Ak hovoríme o voľbách, nemali by sme opomenúť aj pojem **volebné právo**, ktoré patrí v súčasnosti k základným politickým právam. Jeho podstatou je, že oprávňuje osobu k účasti na voľbách. S jeho existenciou sa spájajú dve podoby. Buď sa rozhodneme uplatniť si svoje právo odovzdaním svojho hlasu vybranému zástupcovi alebo sa tým zástupcom chceme stať my. V prvom prípade, kde si vyberáme svojho zástupcu, hovoríme o **aktívnom volebnom práve**. Uchádzanie sa o hlasy voličov v konkrétnych voľbách predstavuje druhý prípad. Znamená, že si uplatňujeme svoje **pasívne volebné právo**. Pravidlá určujúce to, kto konkrétnym volebným právom disponuje, sú väčšinou odlišné. Prísnejšie však zvyknú byť pre pasívne volebné právo.

Doteraz sme si predstavili voľby len s ohľadom na demokratické štáty. Dôležité je však povedať, že nie sú len ich doménou. Nájdeme ich rovnako v nedemokratických štátoch (napríklad v Československu do roku 1989). V nich však platí, že niektorá z vyššie uvedených podmienok (niekedy aj viaceré) nie je prakticky uplatňovaná. Význam pre tieto spoločnosti zohráva jedna z uvedených úloh volieb, a to legiti-

5) Zostavené z: HORVÁTH, P.: Voľby a volebné systémy; KLÍMA, M.: Voľby a politické strany v moderných demokraciách.

6) HORVÁTH, P.: Voľby a volebné systémy.

zácia politickej moci. Príslušná politická moc sa pri obhajobe svojho postavenia v štáte odvoláva na výsledky hlasovania voličov, aj keď často výber zástupcov nebol skutočným výberom – napríklad z dôvodu, že volič nemal možnosť vybrať si z viacerých kandidátov, rozhodoval sa medzi kandidátmi jednej politickej strany (resp. schváleného súboru politických strán) a pod.

Volby však nepredstavujú jediný spôsob, ako je možné obsadzovať konkrétne mandáty. Medzi ďalšie spôsoby patrí:

- a) uzurpácia – viaže sa na získanie mandátu za použitia sily, odvoláva sa pritom na právo toho silnejšieho;
- b) dedenie – konkrétny mandát sa získava vďaka príslušnosti k určitému rodu, ide o tzv. nástupnícke právo (uplatňuje sa napríklad v prípade panovníkov);
- c) dosadenie ex-offo – získanie mandátu sa viaže s výkonom inej funkcie alebo mandátu;
- d) dosadenie menovaním – mandát sa obsadzuje z rozhodnutia nadriadeného orgánu;
- e) dosadenie konkurzom – mandát sa obsadzuje z rozhodnutia určitej výberovej komisie;
- f) dosadenie akklamáciou – rozhodovanie o mandáte sa realizuje prostredníctvom kolektívneho vyjadrenia súhlasu; neprebíha teda individuálne hlasovanie;
- g) dosadenie kooptáciou – o obsadení voľných mandátov rozhoduje orgán, v rámci ktorého majú byť tieto mandáty obsadené (napríklad poslanci zastupiteľského orgánu rozhodnú, kto obsadí voľné mandáty a stane sa rovnako poslancom);
- h) dosadenie plebiscitom – jedná sa o špecifickú podobu volieb, kde sa však nevyberá z viacerých kandidátov, no rozhoduje sa len o jednom; oprávnený volič v tomto prípade buď súhlasí s daným kandidátom, alebo nesúhlasí (na Slovensku sa s týmto inštitútom môže volič stretnúť napríklad v prípade volieb prezidenta SR, keď sa o mandát uchádza len jeden kandidát;⁷⁾
- i) dosadenie losovaním – ide o obsadenie mandátu za použitia losovania, veľkú úlohu tu preto zohráva náhoda; jeho prítomnosť môžeme nájsť aj v rámci slovenských volieb, hlavne pri rovnosti hlasov.⁸⁾

1. 1 Volebné systémy

Využívanie volieb si vyžaduje vyjasniť si ešte pred ich realizáciou niekoľko dôležitých skutočností. Mali by sme vedieť kto môže kandidovať a v akej podobe, ako sa bude hlasovať, ako sa budú spočítavať hlasy a v neposlednom rade, ako sa bude určovať kto má nárok na mandát. Práve tieto aspekty vieme súhrnne označiť pojmom **volebný systém**.

7) Ústava SR uvádza: „Ak sa o funkciu prezidenta uchádza iba jeden kandidát, koná sa voľba tak, že sa o ňom hlasuje.“

8) Viac: KREJČÍ, O.: Nová kniha o voľbách; CHYTÍLEK, R. a kol.: Volební systémy.

POZNÁMKY

Aká je teda definícia volebného systému? Uvádzame tri možné príklady:

Volebný systém predstavuje „pravidlá, pomocou ktorých sa vo voľbách na základe počtu hlasov rozdeľujú mandáty medzi politické strany či jednotlivých kandidátov.“⁹⁾

Inak povedané, chápeme ho ako „súhrn právnych predpisov, ktoré upravujú prípravu, organizáciu a priebeh volieb do zastupiteľských orgánov.“¹⁰⁾

Alebo ho môžeme chápať ako „spôsob, ktorým je vôľa vyjadrená voličmi transformovaná do konečnej podoby voleného zboru.“³⁾

Ako je vidieť z vyššie uvedených definícií, ak hovoríme o volebnom systéme, máme na mysli všetky pravidlá, či nastavenia vzťahujúce sa na výber zástupcov na príslušnom území, a to od prvej fázy (vyhlásenia volieb) až po poslednú (kedy sa určí kto získa danú funkciu/mandát).

Každý volebný systém si pri jeho uplatnení vyžaduje existenciu **volebných obvodov**. Tie vymedzujú územné hranice, v rámci ktorých si voliči vyberajú svojich zástupcov. Pre voľbu zastupiteľského orgánu môžu byť vytvorené jednomandátové alebo viacmandátové volebné obvody. V prvom prípade volič rozhoduje o obsadení jedného mandátu (volí si len jednu osobu/zástupcu), napríklad v prípade Slovenska ide o voľby prezidenta SR, predsedu vyššieho územného celku (ďalej len "VÚC"), starostov, primátorov a v niektorých prípadoch zastupiteľstiev samospráv. V druhom prípade sa obsadzuje viacero mandátov zo strany voliča, teda dva a viac. Na Slovensku sa s touto situáciou stretne volič pri voľbách poslancov do EP, NR SR a pri výbere poslancov do zastupiteľstiev samospráv.

Okrem tohto (niektoré) volebné systémy umožňujú utvorenie buď jedného volebného obvodu, alebo viacerých volebných obvodoch. Napríklad v prípade Slovenska sú poslanci NR SR volení v rámci jedného volebného obvodu, čo znamená, že všetci voliči pri svojom výbere zástupcov ovplyvňujú celé jeho zloženie, teda hlasujú o 150 poslancoch. Nezáleží na tom, v ktorej časti štátu volič býva. Okrem toho sa jeden volebný obvod utvára aj v prípade volieb, kde sa volí len jedna osoba pre konkrétnu funkciu, čo sme už spomenuli vyššie pri jednomandátovom volebnom obvode. V prípade Slovenska sa viacero volebných obvodov utvára pri výbere poslancov zastupiteľstiev obcí, miest, mestských častí a samosprávnych krajov. V tomto prípade volič nevie rozhodnúť o všetkých poslancoch, ale len o tých, ktorí sú vyberaní v rámci jeho volebného obvodu. Takáto situácia je znázornená v tabuľke 2. Ak máme 50-členný zastupiteľský zbor a v rámci volieb jeho členov utvoríme štyri volebné obvody, všetci tí, čo bývajú v rámci prvého volebného obvodu, si môžu voliť svojich 10 zástupcov za svoj volebný obvod, no nemajú dosah na zvyšných 40 zástupcov z ostatných volebných obvodov. Rovnaký princíp platí aj pre voličov druhého, tretieho a štvrtého volebného obvodu.

9) LEBEDA, T.: Volební systémy, s. 600.

10) DANČIŠIN, V.: Voľby a volebné systémy. Terminologické penzum, s. 84.

Tabuľka 2: Možnosti hlasovania voličov v rámci volebných obvodov

POZNÁMKY

Jeden volebný obvod			
Počet poslancov v zastupiteľstve	Číslo volebného obvodu	Počet mandátov v rámci volebného obvodu	Počet mandátov, o ktorých volič rozhoduje
150	1	150	150
Viacero volebných obvodov			
Počet poslancov v zastupiteľstve	Číslo volebného obvodu	Počet mandátov v rámci volebného obvodu	Počet mandátov, o ktorých volič rozhoduje
50	1	10	10
	2	15	15
	3	20	20
	4	5	5

V súčasnosti je veľmi ťažké nájsť v jednotlivých štátoch dva absolútne identické volebné systémy. Konkrétne nastavenia sú v konečnom dôsledku výsledkom pôsobenia veľkého počtu faktorov, kde nemalú úlohu zohráva samotná historická skúsenosť ako aj to, pre aký „veľký“ zastupiteľský orgán (počet členov) sa uplatňujú. Napriek tomu vieme veľkú časť **volebných systémov** zaradiť do jednej zo štyroch **kategórií**. Medzi ne zaraďujeme dve základné, a to **väčšinové volebné systémy** a **pomerné volebné systémy**, od nich odvodené **zmiešané volebné systémy** a ako posledné sa uvádzajú **semiproporčné volebné systémy**.¹¹⁾ Každý z týchto volebných systémov sa ďalej rozdeľuje podľa určitých vlastností na podkategórie. Pozrime sa teraz postupne na každú z týchto veľkých „rodín“.

Väčšinové volebné systémy predstavujú základnú kategóriu volebných systémov. Ich základnou podstatou je to, že sa v rámci nich volia väčšinou konkrétne osoby, nie politické strany. Zisk mandátu je podmienený ziskom väčšiny hlasov voličov. Táto väčšina hlasov však môže mať dve podoby, a to **relatívnu väčšinu** alebo **absolútnu väčšinu**. V prvom prípade získava mandát ten kandidát, ktorý získa najviac hlasov zo zúčastnených kandidátov (na Slovensku sa vyžaduje pri voľbe starostov, primátorov a predsedov samosprávnych krajov). V druhom prípade sa vyžaduje už podpora viac ako polovice voličov. To znamená, že v percentuálnom vyjadrení je potrebné získať 50 % + 1 hlas (na Slovensku sa vyžaduje pri voľbe prezidenta SR). Nasledujúca tabuľka ukazuje príklad, kde sa volieb zúčastní všetkých desať oprávnených voličov a päť kandidátov. Pri relatívnej väčšine vieme určiť ako víťaza kandidáta A, ktorý získal tri hlasy, čo je viac ako získali kandidáti B, C, D s dvomi hlasmi a kandidát E s jedným hlasom. Splnil teda podmienku, ktorú sme si určili. V prípade absolútnej väčšiny by mu však tieto hlasy nepostačovali. Pre víťazstvo potrebuje 50 % + 1 hlas, čo pri desiatich odovzdaných hlasoch znamená 5 + 1 (šesť) hlasov. V druhom prípade preto získava mandát kandidát E, ktorý túto podmienku splnil.

11) CHYTÍLEK, R.a kol.: Volební systémy.

POZNÁMKY

Tabuľka 3: Relatívna väčšina vs. absolútna väčšina

	Relatívna väčšina	Absolútna väčšina
Hlasy kandidáta A / B / C / D / E	3 / 2 / 2 / 2 / 1	1 / 1 / 1 / 1 / 6

Určovanie víťaza neprebíha pri všetkých väčšinových volebných systémoch rovnako. Odlišujú sa napríklad v počte realizovaných kôl, čo znamená koľkokrát sa vyžaduje od voliča, aby sa dostavil do volebnej miestnosti. Najjednoduchší prípad z jeho pohľadu je, ak sa realizuje vždy maximálne len jedno kolo. V jeden zákonom určený deň sa tak dostaví na určené miesto a vyberie si svojho kandidáta alebo kandidátov. Následne sa s ohľadom na jeho hlasovanie určí víťaz s požadovanou väčšinou. V prípade Slovenska ide o voľby starostov, primátorov a predsedov samosprávnych krajov.

Niektoré väčšinové volebné systémy však nevedia obsadiť mandát s určenou väčšinou v rámci jedného kola, preto sa vyžadujú aj ďalšie. Je to napríklad prípad slovenských prezidentských volieb, kedy sa voliči zúčastnia v sobotu prvého výberu svojho kandidáta na hlavu štátu a ak ani jeden kandidát nezíska ústavou určenú absolútnu väčšinu, o dva týždne sa koná druhé kolo (nazýva sa aj uzavreté) a volič sa teda musí druhýkrát dostaviť do volebnej miestnosti a vybrať si z dvoch kandidátov, ktorí postúpili z prvého kola. Druhé kolo ale nemusia vždy tvoriť prví dvaja najobľúbenejší kandidáti. V rámci volebného systému sa môžu určiť aj iné kritériá pre postup do druhého kola. Napríklad vo voľbách poslancov francúzskeho parlamentu (Národné zhromaždenie) sa koná druhé kolo (nazýva sa aj otvorené) s tými kandidátmi, ktorí získali v prvom kole aspoň 12,5 % hlasov.¹²⁾

S ohľadom na uvedené príklady môžeme rozlíšiť väčšinové volebné systémy na:

- **jednokolové väčšinové volebné systémy,**
- **viackolové väčšinové volebné systémy.**

Samostatnú kategóriu v rámci väčšinových volebných systémov predstavujú tie, ktoré umožňujú voličom vyjadriť svoje preferencie vo vzťahu ku kandidátom. Znamená to, že volič vo volebnej miestnosti, ak má byť zvolený len jeden kandidát, nezakrúžkuje len jedného svojho „favorita“, ako je to napríklad na Slovensku pri obsadzovaní funkcií starostov, primátorov, predsedov VÚC alebo aj prezidenta SR. Je mu umožnené povedať, ktorý z uvedených kandidátov v zozname na hlasovacom lístku je jeho najpreferovanejší, a potom ktorí sú menej preferovaní. Výsledkom toho je, že sa v takom prípade môže aj napriek realizácii jedného kola vyžadovať pokojne aj nadpolovičná väčšina hlasov. Príkladom takéhoto systému je systém alternatívneho hlasovania v Austrálii.

Pozrime sa teraz na dve základné podoby väčšinových volebných systémov, s ktorými sa môže stretnúť slovenský volič. Ako prvý uvádzame **relatívny väčšinový volebný systém**. Z pohľadu náročnosti pre porozumenie či už voliča, alebo

12) France : Presidential and Parliamentary Elections 2017.

kandidáta patrí k najmenej náročným volebným systémom. Určenie víťaza je pomerne jednoduché. Mandát získava ten z kandidátov, ktorý získa o jeden hlas viac ako druhý v poradí (tzv. relatívnu väčšinu). Nasledujúca tabuľka ukazuje modelový príklad volieb starostu v malej obci. Ako môžeme vidieť, uvedený príklad prináša situáciu, kde sa hlasovania zúčastnilo 10 voličov a 10 kandidátov (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J). Ako sme už uviedli vyššie, relatívna väčšina svojím nastavením umožňuje označiť za víťaza kandidáta A, ktorý má v porovnaní s každým ďalším kandidátom vyšší počet hlasov.

Tabuľka 4: Príklad určenia víťaza v relatívnom väčšinovom volebnom systéme

Kandidát	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Počet hlasov	2	1	1	1	1	1	1	1	1	0

Čo nám predstavený príklad ukázal? Okrem už spomínanej relatívnej väčšiny, môžeme povedať, že ak sa rozhodneme využiť tento volebný systém, postačuje nám pre určenie víťaza realizácia len jedného kola – teda len jedna návšteva volebnej miestnosti zo strany voliča. Súčasne nám ukazuje aj jeho slabú stránku, a to že v našom prípade hlasovali dvaja voliči za víťazného kandidáta, no súčasne osem voličov hlasovalo za niekoho iného. Znamená to, že môže nastať situácia, kedy viac voličov v celkovom súčte hlasovalo za niekoho iného ako toho, kto ich v nasledujúcom volebnom období bude reprezentovať.

Relatívny väčšinový volebný systém sa väčšinou využíva v rámci jednomandátových volebných obvodov, čo spôsobuje jeho uplatniteľnosť pre obsadzovanie orgánov s jedným mandátom, ako je starosta či primátor. Nevylučuje sa však jeho využitie pre voľbu poslancov parlamentu (napríklad Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska), no vtedy sa musí utvoriť toľko volebných obvodov ako je poslancov. Ak by sme sa tento volebný systém rozhodli uplatniť na Slovensku pri voľbe poslancov do NR SR, potrebovali by sme teda utvoriť 150 jednomandátových volebných obvodov.

Ak sa pozrieme na tento volebný systém z pohľadu voliča platí, že vo volebnej miestnosti volí konkrétneho kandidáta (nie politickú stranu ako celok). Z celej ponuky si môže vybrať len jedného kandidáta, ktorého označí na hlasovacom lístku. To ho môže niekedy postaviť pred neľahké rozhodnutie, hlavne ak má viacerých prijateľných kandidátov alebo si myslí, že jeho favorit nemá veľkú šancu na úspech a obáva sa prepadnutia hlasu. Volič nemá vytvorené podmienky pre označenie viacerých kandidátov (tzv. preferenčné hlasovanie), keby náhodou jeho kandidát neuspel.

Absolútny väčšinový volebný systém s uzavretým druhým kolom je vzhľadom na určené podmienky pre obsadenie mandátu čiastočne komplikovanejší. Je to z toho dôvodu, že častokrát nie je rozhodnuté o víťazovi v prvom kole, a tak sa za istých okolností musí volič dostaviť do volebnej miestnosti ešte raz v rámci druhého kola.

POZNÁMKY

V rámci tohto volebného systému sa stáva víťazným kandidátom ten, kto získa absolútnu väčšinu hlasov po prvom kole (znamená to 50 % + 1 hlas). Ak takého kandidáta nemáme, musí sa uskutočniť už spomínané druhé kolo, kde postupujú dvaja kandidáti s najvyšším počtom hlasov z prvého kola. V druhom kole následne voliči hlasujú len za jedného z dvoch postupujúcich kandidátov a ten, ktorý z nich má viac hlasov je víťaz. Aktuálne sa na Slovensku používa v prípade volieb prezidenta SR. Do roku 2018 sa s ním voliči stretávali aj v prípade voľby predsedov VÚC.

Z pohľadu voliča je tento volebný systém často časovo náročnejší, keďže môže vyžadovať až dve návštevy volebnej miestnosti. Hlasovanie prebieha v rámci prvého, ako aj druhého kola tak, že sa vždy označuje len jeden z kandidátov (nehlasuje sa za politickú stranu ako takú).

Druhú veľkú skupinu volebných systémov predstavujú **pomerné volebné systémy**, kde sa zvyknú zaraďovať tri jeho podoby: konkrétne **listinný pomerný volebný systém**, **personalizovaný pomerný volebný systém** a **systém jedného prenosného hlasu**. Základným rozdielom medzi väčšinovým a pomerným volebným systémom je to, že kým väčšinový volebný systém sa snaží určiť jasného víťaza, pomerný volebný systém túto ambíciu nemá a hľadá skôr cestu, ako odzrkadliť rozloženie názorov v spoločnosti.¹³⁾ To znamená, že sa snaží, aby sa pomer získaných hlasov politickej strany v istom ohľade približoval pomeru získaných mandátov v zastupiteľskom orgáne.

Listinný pomerný volebný systém je známy aj slovenskému voličovi z volieb do NR SR a EP. Jeho podstatou je to, že volič nehlasuje za konkrétneho kandidáta, ale kandidátnu listinu politickej strany. Mandáty sa v tomto prípade neprideliujú len víťazovi volieb, ale všetkým, ktorí získali požadovaný počet hlasov. Vo svete pravdepodobne nenájdeme dve identické podoby tohto volebného systému. Odlišujú sa hlavne v týchto nastaveniach:

- veľkosť využívaných volebných obvodov (a na to naviazaný počet volebných obvodov),
- matematická formula,
- volebná klauzula alebo kvórum,
- počet skrutínií a úrovní volebných obvodov,
- podoba kandidátnej listiny.¹¹⁾

Pozrime sa teraz v krátkosti na to, čo pod týmito piatimi pojmami rozumieme. V prípade veľkosti volebného obvodu sa „veľkosť“ neviaže na rozsah pokrývaného územia, ale na počet mandátov, ktorý sa má v rámci daného volebného obvodu obsadiť. Znamená to, že najmenší volebný obvod je dvojmandátový (v prípade jednomandátového volebného obvodu by pomerný volebný systém stratil význam) a najväčší možný sa dá definovať skôr neurčito, v podobe veľkosti príslušného zastupiteľského orgánu (ak má napríklad uvedený orgán 150 kresiel, maximálna veľkosť volebného obvodu je tiež 150).

13) Pozri napríklad: LEBEDA, T.: Volební systémy, s. 602.

Druhý uvedený pojem, matematická formula určuje postup, prostredníctvom ktorého sa prepočítavajú získané hlasy politických strán na konkrétne mandáty. Rozlišujeme tu dve veľké kategórie metód, a to metódy volebných deliteľov a metódy volebných kvocientov. Každá z nich má svoje charakteristické postupy a špecifiká.

Pod pojmom volebná klauzula alebo kvórum rozumieme hranicu, ktorú musí politický subjekt prekročiť, aby mu vznikol nárok na mandát, resp. aby mohol byť zaradený do procesu prepočítavania hlasov na mandáty.

Počet skrutínií určuje „matematické kroky“, v ktorých prebieha prepočet hlasov na mandáty. Počet a hlavne úroveň volebných obvodov zas definuje koľko je utvorených volebných obvodov a aké sú vzájomné vzťahy medzi nimi pri určovaní počtu mandátov v zastupiteľskom orgáne.

Posledné nastavenie tohto volebného systému, podoba kandidátnych listín je špecifická v tom, že neovplyvňuje koľko mandátov získa daná politická strana. Môže však zásadne vplývať na to, kto za túto politickú stranu zasadne do parlamentu. Je to preto, že sa kandidátne listiny môžu líšiť v závislosti od toho, nakoľko je umožnené voličovi realizovať zásahy v rámci nich a označovať tak konkrétnych kandidátov.

Systém jedného prenosného hlasu sa podobne ako listinný pomerný volebný systém využíva vo viacmandátových volebných obvodoch. Pre voliča sú však odlišné, a to preto, že v prípade systému jedného prenosného hlasu sa nehlasuje za politické strany, ale za konkrétnych kandidátov. Tým môže dokonca volič udeliť svoje preferencie. Samotné pridelovanie mandátov následne prebieha s použitím volebnej kvóty. Každý kandidát, ktorý získa počet hlasov rovný alebo vyšší jej hodnote, má nárok na mandát. Ak sa týmto spôsobom nepridelia všetky mandáty, do hry vstupujú ďalšie preferencie voličov.¹⁴⁾

Aktuálne neexistuje zhoda na tom, kam zaradiť tretí uvedený pomerný volebný systém a to **personalizovaný pomerný volebný systém**. Objavuje sa rovnako v kategórii pomerných ako aj zmiešaných volebných systémov. Pre potreby tohto textu ho zaradíme do kategórie pomerných volebných systémov. Opierame sa pritom o argumentáciu, že rozhodujúcou pre rozdelenie mandátov a určenie sily politických strán je jeho pomerná časť.¹¹⁾ S týmto systémom sa stretávajú voliči napríklad v Spolkovej republike Nemecko pri voľbe Bundestagu. Jeho podstatou je, že má dve zložky, a to pomernú a väčšinovú. Volič tak vo voľbách odovzdá svoj hlas rovnako politickej strane vo viacmandátovom volebnom obvode (pomerná časť) ako aj konkrétnemu kandidátovi v jednomandátovom volebnom obvode (väčšinová časť). Samotné pridelovanie mandátov pre strany prebieha s ohľadom na pomernú časť tohto volebného systému. Hlasovanie voličov v rámci väčšinovej zložky (za konkrétnych kandidátov) následne rozhoduje o tom, kto zasadne do zastupiteľského orgánu (určí konkrétne osoby). Vplyv tejto väčšinovej zložky na počet získaných mandátov pre politickú stranu sa prejaví iba v prípade tzv. presahujúcich mandátov. Táto situácia vzniká, ak má politická strana nárok na nižší počet mandátov z pomernej zložky ako určilo hlasovanie v tej väčšinovej. Nasledujúca tabuľka zachytáva štyri možné prípady pridelovania mandátov. Upriameme pozornosť na ten

14) ŘÍCHOVÁ, B.: Úvod do současné politologie, s. 155 - 156.

POZNÁMKY

posledný. V ňom vzniká politickej strane nárok na 20 mandátov z pomernej časti, no súčasne má tá istá politická strana zvolených 25 kandidátov v rámci väčšinovej zložky. Keďže tu platí, že každý z týchto 25 kandidátov získava mandát, nastáva situácia, že politická strana získava + päť mandátov a o ten istý počet poslancov je rozšírený aj príslušný zastupiteľský zbor. Vo zvyšných troch prípadoch ostáva počet členov zastupiteľského orgánu nemenný, o počte poslancov pre politické strany rozhoduje pomerná zložka.

Tabuľka 5: Pridelovanie mandátov v personalizovanom pomernom volebnom systéme

Získané mandáty politickej strany			
Vznikajúci nárok na počet mandátov podľa pomernej časti	Počet zvolených kandidátov strany vo väčšinovej časti	Obsadzované mandáty z kandidátnej listiny z pomernej zložky	Celkový počet získaných mandátov
20	20	0	20
20	5	15	20
20	0	20	20
20	25	0	20 + 5 mandátov navyše*

* Nastáva situácia presahujúceho mandátu

V snahe obmedziť negatívne vlastnosti väčšinových a pomerných volebných systémov sa postupne vytvorila samostatná kategória **kombinovaných volebných systémov**. V rámci nich dochádza ku kombinácii minimálne dvoch rôznych techník, pričom by mal byť ich vzájomný pomer aspoň 95 : 5. ¹⁵⁾ Ak táto podmienka nie je splnená, nepatrí do tejto kategórie. V praxi to teda znamená, že pri 100 členom zastupiteľskom orgáne nepostačuje obsadzovanie jedného kresla odlišným spôsobom ako zvyšných 99, musí ich byť aspoň päť.

Charakterizovať všeobecné vlastnosti kombinovaných volebných systémov je pomerne komplikované, keďže to záleží od toho aké techniky kombinuje a v akom rozsahu, aký je ich vzájomný vzťah a ako vplývajú na konečné výsledky. Preto sa v literatúre môžeme stretnúť s viacerými členeniami. Napríklad M. Shugart a M. P. Wattenberg rozlišujú v závislosti od toho, nakoľko sa viac ich výsledky približujú k efektom väčšinových alebo pomerných volebných systémov na:

- zmiešané väčšinové volebné systémy,
- zmiešané pomerné volebné systémy,
- väčšinové zmiešané volebné systémy s čiastočnou kompenzáciou. ¹⁶⁾

15) MASSICOTTE, L. - BLAISE, A.: Mixed Electoral Systems : a Conceptual and Empirical Survey.

16) SHUGART, M. - WATTENBERG, M. P.: Mixed-Member Electoral Systems.

Ďalšie možné členenie predstavili L. Massicotte a A. Blais, ktorí určili zmiešané volebné systémy s nezávislou alebo závislou kombináciou. Zaradenie do týchto dvoch skupín následne závisí od toho, nakoľko sa navzájom ovplyvňujú alebo nakoľko sú od seba nezávislé.¹⁵⁾

Posledná skupina volebných systémov je pravdepodobne najrozporupnejšou z doteraz uvedených. Výsledkom toho je, že ju nenájdeme v každej publikácii, ktorá sa venuje tejto problematike. Označujeme ju pod súhrnným názvom **semiproporčné volebné systémy**. Ich podstatou je to, že by mali stáť niekde na pomedzí pomerých a väčšinových volebných systémov a zahrnúť tie postupy výberu zástupcov, ktoré je v istom ohľade problematické zaradiť do jednej z uvedených základných kategórií. Autori okolo R. Chytilka v rámci tejto kategórie spomínajú systém neobmedzeného hlasovania, systém obmedzeného hlasovania, systém kumulovaného hlasovania a systém jedného neprenosného hlasu.¹¹⁾

Systém neobmedzeného hlasovania (niekedy aj blokové hlasovanie) je postavený na tom, že volič označuje na hlasovacom lístku rovnaký počet kandidátov ako má byť za daný volebný obvod zvolený (slovenský volič môže poznať tento systém z volieb zastupiteľstiev samospráv). Mandát následne získavajú prví kandidáti v poradí podľa počtu obsadzovaných kresiel. Nie je teda potrebná nadpolovičná väčšina pre získanie mandátu, ale postačuje získať o jeden hlas viac ako prvý neúspešný kandidát v poradí. Ak má byť zvolených napríklad päť poslancov, posledný postupujúci je piaty kandidát v poradí s najvyšším počtom hlasov. Na podobnom princípe je postavený aj systém obmedzeného hlasovania. Volič tu ale disponuje menším počtom hlasov ako má byť počet obsadených mandátov za daný volebný obvod. Ich spoločným znakom je tiež to, že je umožnené udeliť zo strany voliča jednému kandidátovi maximálne jeden hlas. V tom sa odlišuje systém kumulovaného hlasovania, kde sa dá udeliť zo strany voliča viacero hlasov aj jednému kandidátovi. Kým všetky predchádzajúce systémy ponúkali v istom ohľade možnosť udeliť aj viacero hlasov, systém jedného neprenosného hlasu je postavený na tom, že i keď sa v rámci daného volebného obvodu obsadzuje viacero kresiel, volič disponuje len jedným hlasom. Víťazi sú následne tí s najvyšším počtom hlasov v poradí podľa počtu pridelených mandátov.¹¹⁾

2 VOLBY NA SLOVENSKU

Existencia volieb na území Slovenska siaha až do obdobia Habsburskej monarchie, kedy žili Slováci v rámci Uhorska. Vtedy platné pravidlá neumožňujú označiť voľby za demokratické. Je to spôsobené existenciou rozsiahlych obmedzení volebného práva, ktoré znamenali, že voliť mohli len muži vo vyššom veku ako to je v súčasnosti (v určitom období sa tento vek určoval s ohľadom na splnenie ďalších podmienok), pričom tiež museli spĺňať ďalšie podmienky vzťahujúce sa na oblasti majetku, platených daní, jazykových znalostí, dosiahnutého vzdelania, viery a pod.¹⁷⁾ V rámci vtedajších volieb rovnako nachádzame neprítomnosť dôležitého kritéria,

17) Viac k obmedzeniam volebného práva: BARDOVIČ, J.: Bariéry politickej participácie – volebný cenzus a jeho historický kontext v slovenských podmienkach.

POZNÁMKY

a to tajnosti hlasovania, ktoré je garantom slobody vyjadrenia názoru.¹⁸⁾ Volič tak odovzdával svoj hlas verejne, čím sa zvyšovali predpoklady pre manipulovanie jeho rozhodovania. Navyše, je tiež vhodné vnímať voľby vo vtedajšom Uhorsku cez existujúcu infraštruktúru a možnosti dopravy. Volebné miestnosti neboli tak dostupné, ako to poznáme dnes. Viacerí voliči museli cestovať nemalé vzdialenosti, čo výrazne komplikovalo hlasovanie aj tej malej skupiny, ktorá disponovala volebným právom.

Skúsenosť s voľbami v rámci Uhorska vytvorila priestor pre sformovanie myšlienky spojenej s rozšírením volebného práva. Svoje miesto našla hlavne v okruhu nemadarských predstaviteľov, vrátane tých slovenských. Ambícia zaviesť všeobecné volebné právo (aj pre ženy) sa objavila vo viacerých programoch Slovákov (napríklad 14-bodový program pod názvom Žiadosti slovenského národa.¹⁹⁾ Napriek týmto ambíciám sa však obyvatelia tejto časti monarchie nedočkali jej naplnenia až do zániku tohto štátneho útvaru.

Dôležitá zmena v živote Slovákov, ktorá sa dotkla aj ich politických práv, prišla po prvej svetovej vojne, a to vznikom prvej Československej republiky. Práve v danom období sa na tomto území prvýkrát uplatnilo všeobecné volebné právo, ktoré umožňovalo hlasovať za svojich predstaviteľov aj ženám.²⁰⁾ Vtedajšia republika tak v týchto nastaveniach prebehla viaceré štáty v Európe, ale aj vo svete.

Ak sa pozrieme na vývoj volebného práva pre ženy, uvidíme pomerne veľké rozdiely medzi jednotlivými štátmi. Za dôležité obdobia v tomto emancipačnom procese môžeme označiť koniec prvej, ako aj druhej svetovej vojny. Po prvej svetovej vojne sa umožnilo hlasovať ženám okrem Československa (v roku 1920, resp. 1919 na úrovni obcí) aj ženám v USA (tu začal tento proces už v roku 1890 v štáte Wyoming, no k jeho završeniu došlo až v roku 1920) či Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska (išlo o postupné zavádzanie v rozmedzí rokov 1918 – 1928). Po druhej svetovej vojne nasledovali štáty ako napríklad Francúzsko (1945), Taliansko (1945) alebo Belgicko (1948). Výrazne oneskorene prebehla táto zmena vo Švajčiarsku, až v roku 1971.¹⁾

Voľby v novovzniknutom štáte Čechov a Slovákov priniesli z pohľadu súčasnosti aj určité špecifiká. Vtedajší volič mal zákonom danú povinnosťou zúčastniť sa volieb. Ako zaujímavosť tiež môže slúžiť neobvyklé obmedzenie. V deň konania volieb a deň pred ich konaním sa zakázal predaj alkoholických nápojov.²¹⁾

Napriek takémuto priam revolučnému zavedeniu demokratických volieb z rokov 1918 – 1920 v rámci prvej Československej republiky, nebolo nasledujúce obdobie pre voľby a volebné právo obyvateľov Slovenska až tak prajné. Celosvetový konflikt (druhá svetová vojna), ktorý sa rozhorlil v roku 1939 priniesol ešte pred jeho začiatkom rozpad spoločného štátu Čechov a Slovákov a následné vytvorenie nedemokratického Slovenského štátu, kde sa v konečnom dôsledku nekonali žiadne voľby. Aj krátka povojnová epizóda spojená so snahou opätovne konsolidovať

18) Pozri tiež: OROSZ, L. a kol.: Volebné právo.

19) Znenie dostupné: BOKES, F.: Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914.

20) Všeobecnosť, rovnosť, priamosť a tajnosť pre definované volené orgány bez obmedzenia pre určité pohlavie určovala priamo ústava prijatá v roku 1920, zákon č. 121/1920 Sb. ktorým sa uvozuje ústavná listina Československej republiky.

21) Napríklad zákon č. 123/1920 Sb. ktorým vydáva se řád volení do poslanecké sněmovny (§ 32).

Československo v jeho demokratickej podobe podľa vzoru prvej republiky skončila v roku 1948 tzv. februárovým prevratom a postupným limitovaním základných znakov charakteristických pre demokratické voľby.

Cesta pre opätovné formovanie demokratického systému sa otvorila v roku 1989. Následné politicko-spoločenské zmeny sa dotkli aj nastavenia volieb, volebného práva a tiež volebného systému. Oficiálne prvé slobodné a demokratické voľby sa konali v roku 1990. V tomto čase sa okrem určovania podoby fungovania samotného štátu, hľadalo aj nastavenie spolužitia jednotlivých častí republiky. Českí a slovenskí predstavitelia v rámci vzájomnej diskusie narážali vo viacerých ohľadoch na odlišné videnie budúcnosti, pričom svoje miesto mali v rámci slovenskej reprezentácie aj myšlienky utvorenia samostatného štátu. Existencia nezhôd a odlišné ambície na jednej i druhej strane nakoniec vytvorili podmienky pre rozdelenie spoločného štátu a vytvorenie dvoch nástupníckych štátov, Českej republiky a Slovenskej republiky.

Slovenská republika pri utváraní svojho politického systému nadviazala na historickú a demokratickú tradíciu prvej Československej republiky, ako aj na skúsenosti západných demokracií. Od prvých dní existencie samostatného štátu sa volebné právo vyznačuje základnými demokratickými požiadavkami: všeobecnosťou, rovnosťou, priamosťou a tajnosťou. Krátko po vzniku Slovenskej republiky sa voliči priamo podieľali na výbere svojich zástupcov do Národnej rady Slovenskej republiky a orgánov miest, obcí a mestských častí. Až postupne sa pridali ďalšie priamo volené orgány. Po neschopnosti parlamentu zvoliť prezidenta, ktorý bol podľa pôvodného znenia ústavy volený nepriamo, odhlasovali poslanci priamu voľbu prezidenta. Prvým prezidentom SR zvoleným priamo občanmi sa stal v roku 1999 Rudolf Schuster. V novom miléniu pribudli v rámci Slovenska ďalšie priamo volené orgány. V roku 2001 sa uskutočnili prvé voľby do novovzniknutých samosprávnych krajov a v roku 2004 v súvislosti so vstupom Slovenska do Európskej únie si voliči mohli prvýkrát vyberať svojich poslancov do Európskeho parlamentu.

V minulosti boli všetky uvedené voľby regulované samostatnými zákonmi. Výsledkom toho bola nasledovná právna úprava, ktorá aktuálne už nie je platná: ²²⁾

- pre voľby do NR SR (*zákon č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady, ktorý následne nahradil zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky*),
- pre voľby do EP (*zákon č. 331/2003 Z. z. o voľbách do Európskeho parlamentu*),
- pre voľby prezidenta SR (*zákon č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov*),
- pre voľby orgánov samosprávnych krajov (*zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku*),
- pre voľby orgánov na komunálnej úrovni (*zákon č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí*).

²²⁾ Okrem toho existovala aj samostatná právna úprava pre inštitút referenda: zákon č. 564/1992 Zb. o spôsobe vykonania referenda.

POZNÁMKY

Situácia s existenciou viacerých volebných zákonov sa zmenila v roku 2014, kedy NR SR prijala aktuálne platný zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva, ktorý reguluje všetky voľby na Slovensku vrátane referenda, a tiež samostatný zákon určujúci pravidlá volebnej kampane a financovania – zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach. Je vhodné povedať, že pravidlá pre realizáciu volieb nie sú určené len uvedenými zákonmi. Ich základné pravidlá definuje zákon najvyššej právnej sily v štáte – Ústava SR (zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky) a následne ju dopĺňajú aj ďalšie zákony.

2. 1 Voľby poslancov Národnej rady SR

Poslanci Národnej rady SR sú volení na štyri roky vo všeobecných, priamych, rovných a tajných voľbách. Od vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa uskutočnilo celkovo sedem volieb. Pravidlá výberu sa za toto obdobie vo viacerých ohľadoch upravili. Prvý volebný zákon ešte z roku 1990 nahradil zákon prijatý v roku 2004, a ten následne zákon z roku 2014. Každý z nich prešiel viacerými novelizáciami a svoju úlohu pri utváraní ich obsahu zohrali aj rozhodnutia Ústavného súdu.

Od prijatia prvej verzie zákona z roku 1990 sa na Slovensku uplatňuje pre voľbu poslancov NR SR **listinný pomerný volebný systém**. Postupne však prešiel viacerými úpravami, ktoré sa dotkli počtu volebných obvodov (z pôvodných štyroch volebných obvodov k dnešnému jednému volebnému obvodu), a tým aj techniky prepočítania hlasov na mandáty, pravidiel určujúcich uzatvárajúcu klauzulu, ale aj podoby kandidátnych listín v súvislosti so „silou“ preferenčného hlasovania a spôsobu nastupovania náhradníkov.

Aktuálny zákon č. 180/2014 Z. z. určuje, že sa listinný pomerný volebný systém na Slovensku spája s jedným 150 mandátovým volebným obvodom. Politické strany sa tak s jednou kandidátnou listinou uchádzajú o hlasy voličov z celého územia štátu. Pre vstup do parlamentu sa od politickej strany vyžaduje získať aspoň 5 % hlasov voličov. Ak ide o koalíciu dvoch a troch politických strán, táto hranica sa navyšuje na 7 % z platných hlasov a pri koalíciách zložených zo štyroch a viacerých strán ide až o 10 % hlasov. Odovzdané hlasy voličov sa prepočítavajú za použitia matematickej formule zaradovanej do skupiny volebných kvocientov. Konkrétne ide o modifikovanú Hagenbach-Bischoffovu kvótu ²³⁾ v kombinácii s metódou najvyššieho zostatku. Za predpokladu, ak by boli pridelené mandáty navyše, použije sa zas metóda najnižšieho zostatku. Ohľadne kandidátnych listín platí, že volič odovzdáva svoj hlas konkrétnej kandidátnej listine ako celku, teda nie konkrétnemu kandidátovi. V rámci vybranej kandidátnej listiny však má možnosť určiť štyri mená, ktorým udeľuje prednostné hlasy (krúžkuje tak štyri mená na ním vybranej kandidátnej listine). Tie môžu (ale aj nemusia) ovplyvniť poradie kandidátov na kandidátnej listine a tým aj to, kto zasadne do parlamentu. Prednostné hlasovanie voliča

23) Podstatou tohto postupu je, že pracuje s celkovým počtom pridelených kresiel (M), a tiež celkovým počtom hlasov strán, ktoré prekročili úroveň uzatvárajúcej klauzuly. Hľadaná hodnota sa nazýva kvocient: $Q = H / (M+1)$.

sa zohľadní len za predpokladu, ak daný kandidát získa aspoň 3 % týchto hlasov z celkového počtu platných hlasov pre danú politickú stranu.²⁴⁾ Postup je nasledovný: ak má politická strana nárok na 20 mandátov v parlamente, prvých 20 mien na kandidátnej listine sa dostane do parlamentu. Ak voliči využili prednostné hlasy a udelili aspoň 3 % uvedených hlasov aj konkrétnym kandidátom, vzniká im najskôr nárok na mandát a až následne sa pozerá na ostatných z kandidátnej listiny.

Na to, aby sa akékoľvek voľby mohli realizovať, vyžadujú si určiť kto môže voľiť a kto môže byť volený. V prípade volieb do NR SR je voličom každý občan štátu od 18 rokov, ktorý nemá „zákonom ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodov ochrany verejného zdravia“ (§4).²⁴⁾ V týchto voľbách sa tak nevyžaduje disponovanie trvalým pobytom na území Slovenska. Navyše, volič nemusí byť v čase konania volieb ani v miestne svojho bydliska, keďže mu je umožnené požiadať o vydanie hlasovacieho preukazu. Urobiť tak musí obrátením sa na svoju obec najneskôr posledný pracovný deň pred konaním volieb (ak žiada osobne) alebo najneskôr 15 pracovných dní pred konaním volieb pri písomnej či elektronickej žiadosti. Zákonnodarca v týchto voľbách myslel aj na občanov odcestovaných mimo republiku, keď umožnil hlasovanie poštou. V tomto prípade sa podáva žiadosť aspoň 50 dní pred konaním volieb na Ministerstvo vnútra SR.²⁴⁾

Uchádzať sa o hlasy voličov môže rovnako každý občan, ales minimálnym vekom 21 rokov a s trvalým pobytom na území štátu. Obmedzenia pre kandidatúru sa týkajú jednak výkonu trestu odňatia slobody, právoplatného odsúdenia za úmyselný trestný čin, ako aj spôsobilosti na právne úkony. Okrem toho sa vyžaduje, aby sa uchádzal o hlasy voličov na kandidátnej listine politickej strany (alebo koalície takýchto strán) registrovanej podľa samostatného zákona o politických stranách (zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach). V tomto ohľade tak vznikajú ďalšie nároky na potenciálnych kandidátov. Okrem existencie registrovanej politickej strany je potrebné zaplatiť volebnú kauciu vo výške 17 tisíc € a súčasne splniť nové kritérium „veľkosti“ politickej strany, čo sa týka individuálnych členov alebo „veľkosti“ orgánov tejto strany.²⁴⁾ V rámci volebnej kampane môže následne príslušná politická strana minúť sumu vo výške maximálne 3 miliónov €. ²⁵⁾

Tabuľka 6: Súhrnné informácie o voľbách do NR SR (do vzniku Slovenskej republiky SNR) od roku 1990 ²⁶⁾

Rok	Volebná účasť (v %)	Počet politických strán/koalícií v NR SR	Politické strany/koalície v NR SR
1990 (SNR)	95,39	7	VPN, KDH, SNS, KSČ, ESWMK, DS, SZ
1992 (SNR)	84,20	5	HZDS, SDL, KDH, SNS, MKM-EGY

24) Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva.

25) Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani.

26) Spracované na základe dát Štatistického úradu SR.

POZNÁMKY

1994	75,65	7	HZDS-RSS, SP.VOĽBA, MK, KDH, DÚ, ZRS, SNS
1998	84,24	6	HZDS, SDK, SDĽ, SMK, SNS, SOP
2002	70,06	7	HZDS, SDKÚ-DS, SMER, SMK-MKP, KDH, ANO, KSS
2006	54,67	6	SMER-SD, SDKÚ-DS, SNS, SMK-MKP, ĽS-HZDS, KDH
2010	58,83	6	SMER, SDKÚ-DS, SaS, KDH, MOST-HÍD, SNS
2012	59,11	6	SMER-SD, KDH, OĽaNO, MOST-HÍD, SDKÚ-DS, SaS
2016	59,82	8	SMER-SD, SaS, OĽaNO, SNS, Kotleba - ĽSNS, SME RODINA - Boris Kollár, MOST-HÍD, SIETĚ

* Politické strany/koalície sú v jednotlivých rokoch zoradené podľa počtu získaných hlasov

2. 2 Volby poslancov Európskeho parlamentu

Prvé voľby do EP sa na Slovensku uskutočnili v roku 2004 v súvislosti s úspešným vstupom do EÚ. Voliči si vtedy po prvýkrát vyberali svojich 14 zástupcov. Ich počet ale nebol v každých voľbách rovnaký, keďže sa odvíja od aktuálneho počtu členských štátov, ktorý sa od roku 2004 navyšoval a najnovšia politická situácia otvára otázku, či sa pre zmenu zas nebude aj znižovať (aktuálne neukončený proces odchodu Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska).

Prvé volebné pravidlá pre tieto voľby boli prijaté už v roku 2003. Ich konkrétna podoba priamo nadviazala na vtedy využívané nastavenia volebných pravidiel pre voľby poslancov NR SR. Výsledkom toho bolo, že si voliči vyberali svojich zástupcov za použitia **listinného pomerného volebného systému**. Tento volebný systém ostal v platnosti aj po prijatí nového zákona z roku 2014 (zákon č. 180/2014 Z. z.).

Voliči si tak volia poslancov do EP každých päť rokov v rámci všeobecných, rovných, priamych a tajných volieb. Využívaný listinný pomerný volebný systém sa na Slovensku spája s jedným viacmandátovým volebným obvodom s 5 % hranicou, ktorú musí politická strana alebo koalícia splniť pre zisk mandátu, rovnakou matematickou formulou ako v prípade volieb do NR SR a viazanými kandidátnymi listinami, kde v porovnaní s NR SR neoznačuje volič na ním vybranej kandidátnej listine štyroch kandidátov prednostnými hlasmi, ale len dvoch.²⁴⁾

Volebné právo je v rámci týchto volieb čiastočne odlišné ako pri voľbách poslancov NR SR, keďže voliť vo voľbách v rámci Slovenska nemajú len občania tohto štátu, ale aj občania ostatných členských štátov EÚ s trvalým pobytom na tomto území. Vekové obmedzenie, ako aj obmedzenie pre ochranu verejného zdravia sú zhodné s tým, čo sa vyžaduje aj v prípade volieb do NR SR. Rovnaký prístup je zvolený

aj pri práve uchádzať sa o hlasy voličov v týchto voľbách. Na hlasovacom lístku je tak možné nájsť nielen občana SR s trvalým pobytom, ale aj občana iného členského štátu EÚ s trvalým pobytom v rámci Slovenska s minimálnym vekom 21 rokov. Ďalšie obmedzenia kopírujú tie, ktoré sme už uviedli pri voľbách do NR SR vrátane potreby umiestnenia na kandidátnej listine registrovanej politickej strany alebo koalície takýchto strán s tým rozdielom, že politická strana neplatí kauciu 17 tisíc €, ale v tomto prípade len 1 700 €. ²⁴⁾ Vynaložiť na kampaň následne môže takisto sumu vo výške troch miliónov €. ²⁵⁾

V rámci volieb do EP je voličom umožnené požiadať o hlasovací preukaz za podmienok ako v prípade volieb do NR SR, no oprávnení voliči nachádzajúci sa v čase volieb mimo územia štátu, nemajú už v tomto prípade možnosť využiť hlasovanie poštou.²⁴⁾ V tomto ohľade sa tak limitujú možnosti využitia volebného práva niektorým oprávneným voličom, ak to porovnáme s nastavením pri voľbách poslancov NR SR.

Tabuľka 7: Súhrnné informácie o voľbách do EP ²⁷⁾

Rok	Volebná účasť (v %)	Počet politických strán/koalícií v NR SR	Politické strany/koalície v NR SR
2004	16,96	5	SDKÚ-DS, ĽS-HZDS, SMER, KDH, SMK-MHP
2009	19,64	6	SMER-SD, SDKÚ-DS, SMK-MKP, KDH, ĽS-HZDS, SNS
2014	13,05	7	SMER-SD, KDH, SDKÚ-DS, OĽaNO, NOVA-KDS-OKS, SaS, SMK-MKP, MOST-HÍD
2019	22,74	6	PS-SPOLU, SMER-SD, Kotleba - ĽSNS, KDH, SaS, OĽaNO

* Politické strany/koalície sú v jednotlivých rokoch zoradené podľa počtu získaných hlasov

2.3 Volba prezidenta Slovenskej republiky

Prvé priame voľby prezidenta SR sa uskutočnili v roku 1999. Dovtedy bola táto funkcia obsadzovaná na základe hlasovania poslancov NR SR. Ide o jediné voľby v rámci Slovenska, kde je nastavenie volebného systému určené priamo v Ústave SR. Tá definuje, že sa hlava štátu volí **absolútnym väčšinovým volebným systémom**, ktorý si vyžaduje, aby pre získanie mandátu už v prvom kole získal niektorý z kandidátov nadpolovičnú väčšinu (50 % + 1 hlas) hlasov oprávnených voličov. ²⁸⁾ Uvedené kritérium je v slovenských podmienkach problematicky naplniteľné vzhľadom na dosahovanú úroveň volebnej účasti, keďže nezohľadňuje koľko voličov bolo reálne ochotných prísť do volebnej miestnosti. Napríklad pri počte 100 oprávnených voličov a účasti 50 voličov, by aj 100 % podpora niektorého z kandidátov nepostačovala, keďže nie je dosiahnutá nadpolovičná väčšina hlasov oprávnených voličov. Výsledkom toho je, že sa spravidla uskutočňuje aj druhé kolo, kde postupujú dvaja

27) Spracované na základe dát Štatistického úradu SR.

28) Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

POZNÁMKY

kandidáti s najvyšším počtom hlasov. Z nich sa následne stane prezidentom SR ten, kto získa viac platných hlasov.²⁸⁾

Ak sa pozrieme na tieto voľby z pohľadu voliča, znamenajú pre neho zvyčajne dve návštevy volebnej miestnosti, kde aj v prvom aj v druhom prípade odovzdáva svoj hlas jednému z kandidátov uvedených na hlasovacom lístku. V týchto voľbách tak volí konkrétnu osobu, nie politickú stranu.

Právo voliť prezidenta SR má podľa ústavy ako aj zákona č. 180/2014 Z. z. každý, kto má volebné právo vo voľbách do NR SR. Znamená to, že ide o všetkých občanov štátu vo veku aspoň 18 rokov s obmedzením ohľadne ochrany verejného zdravia. Odovzdať svoj hlas je umožnené aj tým, ktorí v deň konania volieb nie sú v mieste bydliska. Musia ale požiadať o vydanie hlasovacieho preukazu. Postup je obdobný ako pri voľbe poslancov NR SR. Pre tých, ktorí sú odcestovaní v zahraničí sa situácia komplikuje, keďže sa tu neumožňuje hlasovanie poštou.²⁹⁾

Právo uchádzať sa o post prezidenta SR je v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami čiastočne komplikovanejšie. Opäť sa tu ústava odvoláva na voľby do NR SR. Zo strany potenciálneho kandidáta je tak potrebné byť voliteľným za poslanca NR SR. Minimálna veková hranica sa ale v tomto prípade navyšuje na 40 rokov. Ani po splnení všetkých týchto podmienok ešte občan nemôže kandidovať. Potrebuje získať buď 15 podpisov poslancov NR SR, ktorí by podporili jeho kandidatúru alebo 15 tisíc podporujúcich podpisov oprávnených voličov.²⁹⁾ Až následne je možné uplatniť si pasívne volebné právo vo voľbách prezidenta SR. Následne môže kandidát v rámci svojej prezentácie minúť na kampaň sumu vo výške maximálne 500 tisíc €. ²⁵⁾

Tabuľka 8: Súhrnné informácie o priamych voľbách prezidenta SR³⁰⁾

Rok	Volebná účasť (v %) - 1. kolo	Počet kandidátov v 1. kole	Volebná účasť (v %) - 2. kolo	Podiel hlasov kandidátov v 2. kole
1999	73,89	9	75,45	Rudolf Schuster (57,18 %) vs. Vladimír Mečiar (42,81 %)
2004	47,94	11	43,5	Ivan Gašparovič (59,91 %) vs. Vladimír Mečiar (40,08 %)
2009	43,63	7	51,67	Ivan Gašparovič (55,53 %) vs. Iveta Radičová (44,46 %)
2014	43,4	14	50,48	Andrej Kiska (59,38 %) vs. Robert Fico (40,61 %)
2019	48,74	13	41,79	Zuzana Čaputová (58,40 %) vs. Maroš Šefčovič (41,59 %)

2. 4 Voľby do orgánov samosprávnych krajov

Voľby do orgánov samosprávnych krajov sa konajú pravidelne každé štyri roky od roku 2001. Spolu s voľbami do EP získavajú dlhodobu najnižšiu pozornosť voli-

29) Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky a zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva.

30) Spracované na základe dát Štatistického úradu SR.

čov, a to aj napriek významu, ktorý majú pre ich každodenný život. Posledné voľby uskutočnené v roku 2017 boli však vo viacerých ohľadoch špecifické. Priniesli jednak nový spôsob voľby predsedov krajov, a tiež boli nateraz naposledy konané samostatne. Najbližšie si volič bude súčasne voliť nielen orgány samosprávnych krajov, ale aj orgány v rámci miest, obcí a mestských častí. Aby sa tieto spoločné voľby mohli uskutočniť, parlament jednorazovo predĺžil voleným zástupcom samosprávnych krajov volebné obdobie na päť rokov. Výsledkom toho je, že sa volič v roku 2022 dostaví do volebnej miestnosti raz a odovzdá súčasne svoje hlasy kandidátom na poslancov zastupiteľstiev na komunálnej a krajskej úrovni, a tiež na primátora, starostu alebo predsedu samosprávneho kraja.

Ako sme už povedali vyššie, voliči v týchto voľbách rozhodujú priamo o zložení dvoch orgánov, konkrétne zastupiteľstva kraja a predsedu kraja. Pozrime sa postupne na to, akým spôsobom sa obsadzujú.

Predseda kraja je od volieb v roku 2017 volený jednoduchým **relatívnym väčšinovým volebným systémom** (nahradil dvojkolový absolútny väčšinový volebný systém) podľa vzoru spôsobu voľby starostov a primátorov. Znamená to, že pre obsadenie mandátu postačuje kandidátovi získať len o jeden hlas viac, ako má kandidát umiestnený na druhej pozícii. Voličovi tak postačuje len jedna návšteva volebnej miestnosti, kde označuje na samostatnom hlasovacom lístku jedného kandidáta.

Pre voľbu poslancov následne dostáva volič druhý hlasovací lístok, kde sú uvedení všetci kandidáti z daného volebného obvodu. Na ňom sa potom označuje taký počet kandidátov, aký má byť v príslušnom volebnom obvode zvolený. Znamená to, že v jednomandátovom volebnom obvode označí volič len jedného kandidáta, v trojmandátovom volebnom obvode označí maximálne troch (môže ale aj jedného alebo dvoch kandidátov) atď. Mandáty následne získavajú tí kandidáti, ktorí v danom volebnom obvode získali najvyšší počet hlasov v poradí podľa počtu pridelovaných mandátov.²⁴⁾ Ohľadne označenia volebného systému v tomto prípade neexistuje v politologickej literatúre jednoznačná zhoda. Vzhľadom na vyššie predstavené volebné systémy je možné povedať, že v jednomandátových volebných obvodoch sa využíva **relatívny väčšinový volebný systém** (postavený na princípe ako pri voľbe predsedu kraja) a vo viacmandátových volebných obvodoch sa potom uplatňuje **semipropečný volebný systém neobmedzeného hlasovania**.

Voľby do orgánov samospráv sú na Slovensku charakteristické tým, že sa pre disponovanie volebným právom nevyžaduje občianstvo štátu. Znamená to, že sa v týchto voľbách môže zúčastniť ako volič alebo ako kandidát aj osoba, ktorá nie je štátnym občanom, no musí disponovať trvalým pobytom v danom kraji. Veková hranica je následne určená na úrovni 18 rokov pre nadobudnutie práva voliť predsedu a tiež poslancov zastupiteľstva. 18 rokov je rovnako hranica pre potenciálnych poslancov zastupiteľstva. Kandidáti na predsedu už musia mať vyšší vek, a to aspoň 25 rokov. Ostatné obmedzenia sú rovnaké ako v prípade volieb do NR SR.²⁴⁾

Podobne ako v prípade volieb prezidenta sa ani v týchto voľbách nevyžaduje kandidovať na kandidátnej listine politickej strany. Zákon tu ale rozlišuje dve skupiny kandidátov. Prvá skupina je nominovaná politickými stranami a nachádza sa

POZNÁMKY

na ich kandidátnej listine. Títo kandidáti už nepotrebujú splniť žiadne ďalšie podmienky. Odlišne je na tom druhá skupina kandidátov. Občania, ktorí sa odhodlali uchádzať o hlasy voličov mimo politických strán. Označujú sa aj ako „nezavislí kandidáti“ a k podaniu svojej kandidatúry musia zozbierať súhlasné podpisy oprávnených voličov. Pri poslancoch sa vyžaduje aspoň 400 takýchto podpisov a pri predsedoch ide o 1 000 podpisov.²⁴⁾ Odlišnosť s predchádzajúcimi voľbami nájdeme pri najvyššej možnej sume, ktorú je možné vynaložiť na volebnú kampaň pre kandidátov na predsedov samosprávnych krajov – je vo výške 250-tisíc €. V prípade kandidovania na post poslanca zastupiteľstva sa táto hranica v zákone neurčila.²⁵⁾

Negatívom týchto volieb môže byť z pohľadu voliča to, že tu nie je umožnené hlasovať mimo miesta svojho trvalého pobytu. Hlasovacie lístky si tak volič v týchto voľbách nemôže vybaviť. Platí to rovnako aj pre hlasovanie poštou.

Tabuľka 9: Súhrnné informácie o voľbách do orgánov samosprávnych krajov³¹⁾

Kraj/účasť v%/ zvolený predseda	Bratislavský kraj	Trnavský kraj	Trenčiansky kraj	Nitriansky kraj	Žilinský kraj	Banskobystrický kraj	Prešovský kraj	Košický kraj	
2001	1. kolo	23,96	33,73	21,55	34,69	23,47	24,16	25,5	21,79
	2.kolo	nekonalo sa	36,87	16,17	39,49	10,85	19,92	18,37	18,06
	Zvolený predseda	Lubomír Roman	Peter Tomeček	Štefan Štefanec	Milan Belica	Jozef Tarčák	Milan Marčok	Peter Chudík	Rudolf Bauer
2005	1. kolo	14,45	14,5	12,3	27,67	15,69	18,65	19,47	19,27
	2.kolo	10,72	9,41	7,12	16,19	9,19	10,65	13,2	10,82
	Zvolený predseda	Vladimír Bajan	Tibor Mikuš	Pavol Sedláček	Milan Belica	Juraj Blanár	Milan Murgaš	Peter Chudík	Zdenko Trebuľa
2009	1. kolo	19,46	20,46	20,59	21,81	23,68	27,06	26,31	22,93
	2.kolo	20,18	nekonalo sa	15,77	nekonalo sa	nekonalo sa	18,01	19,22	nekonalo sa
	Zvolený predseda	Pavol Frešo	Tibor Mikuš	Pavol Sedláček	Milan Belica	Juraj Blanár	Vladimír Maňka	Peter Chudík	Zdenko Trebuľa
2013	1. kolo	21,65	17,46	17,37	17,9	21,57	24,59	22,13	17,77
	2.kolo	19,89	17,28	nekonalo sa	15,52	nekonalo sa	24,61	nekonalo sa	12,21
	Zvolený predseda	Pavol Frešo	Tibor Mikuš	Jaroslav Baška	Milan Belica	Juraj Blanár	Marián Kotleba	Peter Chudík	Zdenko Trebuľa
2017	1. kolo	31,34	24,74	26,32	26,83	33,84	40,29	29,4	26,73
	Zvolený predseda	Juraj Droba	Jozef Viskupič	Jaroslav Baška	Milan Belica	Erika Jurinová	Ján Lunter	Milan Majerský	Rastislav Trnka

2. 5 Voľby do orgánov miest, obcí a mestských častí

Posledné voľby, ktoré si v tejto časti predstavíme, sú voľby do orgánov na komunálnej úrovni. Zo všetkých uvedených patria k tým starším (spolu s voľbami

31) Spracované na základe dát Štatistického úradu SR.

do parlamentu). Prvý zákon, ktorý reguloval ich konanie, bol prijatý ešte v roku 1990 a platil najdlhšie, a to až do roku 2014, kedy sa prijala už spomínaná zjednocujúca legislatíva.

Oba priamo volené orgány, zastupiteľstvo a starosta/primátor, sú volené súčasne na štyri roky vo všeobecných, priamych, rovných a tajných voľbách. **Starostovi/primátorovi** postačuje v rámci jedného kola získať jednoduchú väčšinu. Hovoríme tak o využívaní **relatívneho väčšinového volebného systému**. **Poslanci** sú následne volení obdobne ako v prípade samosprávnych krajov, hlavne vo viacmandátových volebných obvodoch (za definovaných podmienok konkrétne v mestách s mestskými časťami, je možné aj v jednomandátových volebných obvodoch), **semiproporčným volebným systémom neobmedzeného hlasovania**.

Právo voliť si svojho zástupcu majú aj v tomto prípade nielen občania Slovenska, ale všetci tí, ktorí disponujú trvalým pobytom v príslušnej samospráve a majú v deň konania volieb aspoň 18 rokov. 18 rokov sa rovnako požaduje pre kandidovanie v prípade poslancov zastupiteľstiev. Starostom a primátorom sa môže stať len osoba vo veku aspoň 25 rokov. Ďalšie obmedzenia volebného práva sú totožné ako v predchádzajúcich prípadoch. Aj v týchto voľbách môžeme odlíšiť dve skupiny kandidátov. Prvá skupina, ktorá sa nachádza na kandidátnych listinách politických strán už nemusí splniť žiadne ďalšie podmienky. Druhá skupina, nezávislí kandidáti uchádzajúci sa o hlasy mimo kandidátnych listín politických strán potrebuje opätovne zozbierať podporné podpisy od oprávnených voličov. Počet sa odlišuje s ohľadom na veľkosť obce alebo mesta a je rovnaký pre kandidátov na poslanca ako aj na starostu a primátora. ²⁴⁾ Ani v týchto voľbách neostala opomenutá definícia pravidiel volebnej kampane. Zvyšuje sa s ohľadom na veľkosť danej obce, pričom je určená len pre kandidátov na starostov a primátorov od výšky 2-tisíc € v obciach do 2 tisíc obyvateľov po 250-tisíc € v Bratislave a v Košiciach. Kandidáti na poslancov zastupiteľstva nemajú podobne ako v prípade samosprávnych krajov určenú maximálnu výšku vynaloženej sumy. ²⁵⁾

Tabuľka 10: Súhrnné informácie o voľbách do orgánov na komunálnej úrovni ³²⁾

Rok/účasť v %	1994	1998	2002	2006	2010	2014	2018
	53,42	53,96	49,51	47,65	49,69	48,34	48,67

3 ZÁVER

Inštitút volieb má aktuálne v súčasných štátoch nenahraditeľné miesto. Jeho význam sa znásobil v čase, kedy sa začínal v jednotlivých politických systémoch uplatňovať zastupiteľský princíp, teda o dianí v spoločnosti už rozhodoval ľud prostredníctvom svojich zástupcov. Je však vhodné povedať, že chápanie volieb ešte na začiatku 20. storočia bolo vo viacerých ohľadoch odlišné v porovnaní s tým, ako

³²⁾ Spracované na základe dát Štatistického úradu SR.

POZNÁMKY

sa na ne pozeráme dnes. Jeden z najvýznamnejších rozdielov nájdeme v tom, kto sa ich mohol zúčastniť (v otázke volebného práva). V priebehu jednotlivých rokov sa tiež výrazne obohatila kategória volebných systémov. Dnes je preto veľmi problematické nájsť dva úplne identické volebné systémy, ktoré by sa využívali v dvoch alebo dokonca viacerých štátoch. Je to tiež výsledok toho, že každý štát si upravuje svoje volebné nastavenia samostatne.

Predložený text priniesol krátky exkurz problematikou volieb a volebných systémov z dôrazom na slovenský kontext. Preto nie je v rámci neho ambíciou zachytiť všetky možné nastavenia volebných mechanizmov, no skôr upriamiť pozornosť na tie, ktoré by mali byť známe slovenskému voličovi.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BARDOVIČ, J.: Bariéry politickej participácie – volebný cenzus a jeho historický kontext v slovenských podmienkach. In: *Občianstvo a občianska spoločnosť (Stav - Kontexty - Perspektívy)*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 66 - 81. ISBN 978-80-8152-417-2.

BOKES, F.: *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1962, s. 23, 25.

DANČIŠIN, V.: *O nedokonalosti volebných procedúr*. 1. vyd. Prešov : Reproma, 2005. 192 s. ISBN 80-967171-8-1.

DANČIŠIN, V.: *Volby a volebné systémy. Terminologické penzum*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2014. 92 s. ISBN 978-80-555-1197-9.

France : Presidential and Parliamentary Elections 2017 [online]. OSCE, 2017 [cit. 3-9-2019]. Dostupné na internete: <<https://www.osce.org/odihr/elections/france/311081?download=true>>.

HORVÁTH, P.: Volby a volebné systémy. In: *Slovenská politologická revue*, roč. 4, 2004, č. 4. ISSN 1335-9096.

CHYTÍLEK, R.a kol.: *Volební systémy*. Praha : Portál, 2009. 376 s. ISBN 978-80-7367-548-6.

KLÍMA, M.: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha : Radix, 1998. 276 s. ISBN 80-86031-13-6.

KREJČÍ, O.: *Nová kniha o volbách*. Praha : Victoria Publishing, 2006, 481 s. ISBN 80-86946-01-0.

LEBEDA, T.: Volební systémy. In: NOVÁK, M. a kol.: *Úvod do studia politiky*. Praha : SLON, 2011. 783 s. ISBN 918-80-7419-052-0.

MASSICOTTE, L. - BLAISE, A.: Mixed Electoral Systems : a Conceptual and Empirical Survey. In: *Electoral Studies*, roč. 18, 1999, č. 3, s. 341 - 366. ISSN 0261-3794.

OROSZ, L. a kol.: *Volebné právo*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2015. 290 s. ISBN 978-80-8152-346-5.

PETŐCZ, K.: *Základy demokratických volebných systémov*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 1997. 84 s. ISBN 80-967739-3-3.

ŘÍCHOVÁ, B.: *Úvod do současné politikologie*. Praha : Portál, 2002. 208 s. ISBN 80-7178-628-4.

SHUGART, M. - WATTENBERG, M. P.: Mixed-Member Electoral Systems : A Definition and Typology. In: *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* Oxford : Oxford University Press, 2003. ISBN 0-19-924079-5.

SURMÁNEK, Š. - GBÚROVÁ, M. - DUDINSKÁ, I. *Politológia (vybrané kapitoly)*. Prešov : Slovacontact, 2003. 249 s. ISBN 80-88876-10-9.

Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky [online]. Parlament ČR, poslanecká sněmovna [cit. 2-9-2019]. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva.

Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Aké sú základné rozdiely medzi väčšinovým a pomerným volebným systémom?
2. Aké volebné systémy sa používajú vo voľbách na Slovensku?
3. Kto môže voliť a kto môže byť volený v jednotlivých voľbách na Slovensku?
4. Aké nedostatky majú podľa Vás voľby realizované na Slovensku?
5. Aké legislatívne zmeny by bolo možné zrealizovať vo vzťahu k týmto nedostatkom?

doc. PhDr. Jozef **KLAVEC**, PhD.

ÚVOD

Terorizmus je súčasťou pojmu ozbrojené násilie, ktorý ako taktika je zameraný na likvidáciu a zastrašenie protivníkov a svojimi činmi aj celej spoločnosti. Vyvíjal sa už od antického Grécka a Ríma, kedy súvisel najmä s objednávkou úkladných politických vražd protivníkov v mocenskom boji medzi rôznymi skupinami. Predchodcami vo formovaní taktiky malých teroristických buniek, alebo jednotlivcov boli príslušníci šítskej ismailistickej sekty, ktorých duchovným vodcom bol šejk Sa-bah. Jej členovia boli známi aj užívaním drog a výcvikom na vražedné akcie, ktoré by sme mohli označiť ako individuálny teror, v ktorom sa ako zbraň využívali nože, prostredníctvom ktorých sa bodnými ranami usmrcovali vybraní protivníci. Podľa toho boli nazývaní hašíšini. Tento názov sa pretransformoval do francúzskeho slova *assasin*, čo znamená vrah. Vybranými cieľmi týchto vrahov boli sunitské nábožen-sko-politické authority, reprezentanti štátnej správy abásovského kalifátu aj križiaci, ktorí prenikali do západných oblastí vtedajšieho Stredného východu.

Teror sa stal súčasťou oficiálnej štátnej politiky najmä v období Veľkej francúz-skej revolúcie na prelome 18. a 19. storočia v čase jakobínskej diktatúry. V neskor-šom historickom vývoji bol teror a terorizmus významným politickým nástrojom nihilistov, anarchistov a sociálnych revolucionárov. Po druhej svetovej vojne, v čase rozpadu koloniálnych impérií sa v súvislosti so skúsenosťami s taktikou partizánskej vojny a teroru sformovali najmä ľavicovo revolučne orientované skupiny mladých ľudí, ktorí chceli preniesť taktiku partizánskej vojny vo vzťahu k teroristickým akciám do prostredia veľkých miest. Tieto názory zhrnul brazílsky komunista Carlos Marighela v doteraz populárnej príručke, v anglickom preklade známej pod názvom *The Minimanual of the Urban Guerilla* (Stručná príručka mestskej gerily).

Pre vývoj moderného terorizmu je dôležité obdobie druhej polovice 20. storo-čia, kedy sa jeho taktika zdokonalila na základe skúseností s partizánskou vojnou a jeho zaradením do etnonacionalistického, separatistického alebo nábožensky motivovaného terorizmu. Spočiatku mala organizačná štruktúra teroristických skupín prevažne hierarchickú štruktúru a na prelome 20. a 21. storočia sa formovali skupiny na základe horizontálnej skupiny voľne prepojených teroristických buniek v rámci globálnej džihádistickej teroristickej siete ovplyvnenej názormi a taktickými zámermi Usamu bin Ladina a al-Káidy ako organizačnej základne tejto siete.

V súčasnosti sa do popredia základu globálnej siete džihádistického teroru dostal Islamský štát v Iraku a Sýrii, ktorý svojim vplyvom a významom odsunul na globálnej teroristickej scéne al-Káidu až do jeho vojenskej porážky v Mosule v Iraku a v Rakke v Sýrii. Išlo o novú formu organizačnej základne zloženej z oblastí dvoch štátov v Iraku a v Sýrii, ktoré obsadili džihádistickí bojovníci. To, že dostali pod kontrolu územia

s bohatými ropnými zdrojmi im umožnilo dosahovať vysoké denné zisky z jej predaja. Toto bolo doplnené rôznymi formami kriminálnej činnosti aj legálneho podnikania, čo urobilo z organizácie islamský štát (ďalej len „ISIS“) najbohatšiu teroristickú organizáciu – teroristický štát na svete.

1 TERORIZMUS A POLITICKÉ NÁSILIE

1. 1 Definícia terorizmu

Podstatu terorizmu vyjadruje latinské slovo terror, čo znamená strach. Aj príbuzné slová ako napríklad terreo – zastrášať, odstrašovať alebo terrifico – odstrašiť. Základným znakom terorizmu je systematické využívanie ozbrojeného násilia na zastrášovanie vybranej skupiny ľudí, politických strán a rôznych organizácií, aby zmenili svoj postoj k problematike, ktorá je na poprednom mieste agendy teroristických organizácií. Podstatou je teda využitie strachu, alebo zastrášenia na dosiahnutie politických cieľov. Preto majú svoj význam aj obeť, na ktoré je toto extrémne násilie zamerané, pretože pomáha vytvárať atmosféru strachu a obáv. Cielené teroristické útoky voči skupinám ľudí, organizáciám alebo jednotlivcom podliehajú účelovým kritériám, ktoré zohľadňujú politický význam obetí, ich neobľúbenosť alebo popularitu, ktorá môže byť prekážkou pre ciele teroristov. Takéto útoky podporujú vytvorenie všeobecnej atmosféry strachu.

Dôsledkom toho je, že členovia skupiny, ktorí sa stali cieľovým objektom činnosti teroristov, stratili pocit bezpečia, čo sa môže rozšíriť na celú skupinu a aj iných obyvateľov a ovplyvniť verejnú mienku. Prejaví sa to aj vytvorením politického nátlaku na vládu, aby urobila ústupky teroristom v záujme bezpečnosti občanov. Takéto kroky však situáciu neriešia, ale naopak vytvárajú priaznivejšie podmienky pre vystupňovanie nátlaku teroristov na vládu štátu, čo vedie k zhoršeniu stavu vnútornej bezpečnosti. Táto situácia vytvára aj odlišný politický význam, ktorým je hodnotená činnosť rôznych teroristických organizácií a jednotlivcov. Dá sa to zjednodušene vyjadriť dvoma rozdielnymi hodnoteniami, ktoré sú na opačných stranách významu pojmu terorista. Terorista je zločinec, alebo terorista je bojovník za slobodu. Odráža sa to aj v charakteristike vzťahu slobody a bezpečnosti, ktorý sa dá vyjadriť slovami „buď budeme žiť v bezpečí alebo budeme slobodní“.

Schmid s Jongmanom zaradovali terorizmus do všeobecnejšieho pojmu – politické násilie. Hľadali predovšetkým odpoveď na to, aké faktory sa najčastejšie vyskytujú, alebo ktoré typy násilia majú väčší alebo menší podiel na terorizme. Na základe zozbieraných 109 definícií terorizmu vznikol takýto percentuálny podiel typov násilia na pojme terorizmus: branie rukojemníkov 80 %, vražda 75 %, bombové útoky 75 %, únosy 70 %, zastrášenie 70 %, mestská gerila 65 %, sabotáž 60 %, mučenie 45 %. ¹⁾

Teror je prostriedkom, pomocou ktorého sa realizujú určité ciele a terorizmus predstavuje politickú koncepciu, s ktorou je teror previazaný ako bežný nástroj

1) SCHMID, A. P.: The Routledge Handbook of Terrorism Research.

POZNÁMKY

na dosahovanie politických cieľov. Nejasnosti sú aj v možnosti odlíšenia terorizmu od bežných kriminálnych činov v súvislosti s bojom medzi skupinami organizovaného zločinu a aj v odlíšení terorizmu od činov, ktoré pramenia z duševných porúch prejavujúcich sa halucináciami, dezilúziou alebo aj psycho-sexuálnymi deviáciami. Z pohľadu typológie politicky motivovaného terorizmu môžeme rozlíšiť napríklad: sociálno-revolučný, etnoseparatistický a nábožensky motivovaný terorizmus. Rôzne nejasnosti sťažujú vytvorenie presnejšej a všeobecne prijateľnej definície terorizmu. To však neznamená, že už v nedávnej minulosti neboli na pôde medzinárodných organizácií takéto pokusy podniknuté. V roku 1937 bol v Spoločnosti národov v Ženeve prednesený návrh definície terorizmu, ktorý však nebol prijatý. Tento návrh zahŕňal pod pojmom terorizmus: „*všetky kriminálne činy, zamerané proti štátu a otvorene alebo nepriamo sledujúce vytvorenie stavu strachu v myšliach konkrétnych osôb alebo skupiny osôb alebo širokej verejnosti*“.²⁾

Na pôde OSN boli prijaté viaceré významné rezolúcie, ktoré sa dotýkali prejavov násillia v krízových regiónoch sveta. V rezolúcii OSN č. 51/210 z roku 1999 prijatej Valným zhromaždením OSN sa píše vo vzťahu k terorizmu toto: „*Po prvé dôrazne odsudzuje všetky činy, metódy a praktiky terorizmu ako kriminálne a neospravedlniteľné činy nech sú spáchané kdekoľvek a kýmkoľvek. Po druhé opakuje, že kriminálne činy otvorene alebo nepriamo sledujúce vyvolať stav strachu u širokej verejnosti, konkrétnych osôb alebo u skupiny osôb z dôvodov presadzovania politických cieľov sú za všetkých okolností neospravedlniteľné, nech sa už na svoje ospravedlnenie dovolávajú politických, filozofických, ideologických, rasových, etnických, náboženských, alebo iných pohnútok.*“²⁾

Na poukázanie základných charakteristík terorizmu a jeho definície môžeme použiť Wilkinsonovu definíciu, v ktorej sa zdôrazňuje, že terorizmus znamená používanie systematického vraždenia a ničenia alebo hrozbu týmto ničením a vraždením zastrašiť vybrané ciele alebo obeť v súlade s politickými cieľmi teroristov.³⁾ Z kriminologického hľadiska môžeme terorizmus vymedziť ako sériu uvážených aktov priameho fyzického násillia uskutočňovaného s charakteristickou nepredvídateľnosťou, ale systematicky za účelom dosiahnutia psychického účinku na osoby odlíšené od priamych fyzických obetí v rámci politickej stratégie.

V rámci typológie terorizmu môžeme vymedziť tri základné typy: politický, kriminálny a patologický, ktoré sa dajú ešte vnútorne rozčleniť. Napríklad v politicky motivovanom terorizme môžeme určiť sociálno-revolučný, etnoseparatistický a náboženský. Ďalej sa dá rozlíšiť terorizmus malých a veľkých skupín, a aj vzbúrenecký a štátny terorizmus.

1. 2 Teror a politické násillie

Teror súvisí s obsahovým významom pojmov politické násillie, sila a konflikt. Násillie môže byť definované podľa Wilkinsona ako: „*nezákonné využitie zastrašovania,*

2) SAMSON, I.: Medzinárodný terorizmus : Implikácie pre Slovensko.

3) WILKINSON, P.: Terrorism and the Liberal State.

ktorého chceným alebo nechceným dôsledkom môže byť smrť, zranenie alebo zastrašovanie osôb, zničenie alebo zhabanie ich majetku.³⁾ Presne definovať násilie je zložité, lebo aj keď vyvoláva negatívny dojem, jeho využívanie na základe zákonne určených kompetencií je nevyhnutné na zabezpečenie stability a fungovania politického systému. V demokratických politických systémoch by mali rôzne hnutia, skupiny a jednotlivci pôsobiť na politickej scéne pri rešpektovaní určitých pravidiel.

Politické násilie sa rozdeľuje na masové politické násilie a násilie malých skupín. Jednotlivé formy násilia v týchto základných skupinách sa zoraďujú podľa ich eskalácie. Prvý stupeň zahrňuje útoky na jednotlivé osoby a vlastníctvo, v druhom stupni sú to vražedné útoky na určité osoby, tretí stupeň býva charakterizovaný ako ozbrojené zrážky politických skupín, do štvrtého stupňa je zaradovaný politický terorizmus, v piatom stupni sú to partizánske operácie miestnych skupín, šiesty stupeň predstavuje medzinárodný terorizmus a v siedmom stupni sú partizánske operácie a útoky proti iným štátom.³⁾

1. 3 Terorizmus a partizánska vojna

Terorizmus a partizánska vojna (gerila) majú viacero spoločných charakteristík, ale aj napriek tomu je potrebné ich odlišiť. Viacerí predstavitelia členských štátov OSN sú opačného názoru, keď tvrdia, že terorizmus je spôsobovaný sociálnou a politickou nespravodlivosťou a teroristov treba charakterizovať ako bojovníkov za spravodlivosť a slobodu. Využívanie takých nástrojov politického terorizmu, akými sú vraždy, únosy alebo odpaľovanie časovaných bômb ukrytých v osobných automobiloch (napríklad na parkoviskách pred veľkými obchodnými domami alebo autobusovými stanicami) vrátane samovražedných atentátov, pri ktorých atentátnici odpaľujú nálož na vlastnom tele, je zaradované do jednej roviny s využívaním zbraňových systémov armád.

Pritom však niektorí zástancovia týchto názorov tvrdia, že teroristi používajú samovražedné útoky len preto, lebo majú menej prostriedkov, a preto nemajú k dispozícii nič iné ako vlastné telo. Takáto charakteristika členov teroristických skupín a ich obhajcov smeruje k tomu, že sami seba vnímajú (a toto vnímanie sa snažia vnútiť aj iným) ako partizánskych bojovníkov alebo ako klasických vojakov v boji za slobodu vlastného etnika, náboženskej skupiny alebo vojakov bojujúcich za oslobodenie spod okupácie cudzej mocnosti. Toto zmazávanie rozdielov medzi terorizmom a partizánskou vojnou je skôr výsledkom politickej objednávky.

Fritz René Allemann k tomuto problému poznamenal, že nerozlišovať medzi gerilou a terorizmom, najmä pokiaľ ide o mestskú gerilu, je: „*sémantickým trikom namiereným nielen na to, aby boli uznávaní ako bojujúca strana, ale tiež na maskovanie kriminálnej povahy svojich metód*“.⁴⁾ Pri podrobnejšom vymedzení odlišností medzi partizánskou a teroristickou činnosťou je partizán výlučne alebo predovšetkým bojujúci proti ozbrojenému protivníkovi (oficiálnej armáde a polícii), aj keď to robí nekonvenčnými prostriedkami, kým teroristický útok v podstate smeruje proti civil-

4) ALLEMAN, F. R.: Terrorism : Definitional Aspects.

POZNÁMKY

ným cieľom (a dokonca proti osobám, ktoré nie sú vôbec zapletené do aktuálneho konfliktu, ako sú napríklad rukojemníci). „*Partizánsky boj nie je nič iné ako rozšírenie klasického boja, na druhej strane terorizmus znamená negovanie akéhokoľvek pojmu „boj“.*“⁴⁾

Partizánsky boj sa všeobecne definuje ako: „*vojenské a polovojské operácie nepravidelnými, prevažne domácimi silami, uskutočňované na nepriateľom obsadenom, alebo nepriateľskom území.*“⁵⁾ Pri konkrétnych akciách partizánskych alebo teroristických skupín často splyva partizánsky boj s teroristickými činmi proti inštitúciám, konkrétnym osobám a štátnemu alebo súkromnému majetku. Azda najdokonalejšie a najefektívnejšie splyvali tieto dva spôsoby najmä počas druhej vietnamskej vojny v 60. a 70. rokoch minulého storočia. Tieto skúsenosti prevzali aj iné partizánske hnutia v rôznych častiach sveta. Moderný politický terorizmus sa zrodil v druhej polovici 60. rokov a v 70. rokoch 20. storočia. Predtým však nebol vnímaný ako osobitný fenomén, ale ako súčasť partizánskych operácií v druhej svetovej vojne alebo po jej skončení, najmä v súvislosti s rozpadom koloniálnych impérií európskych mocností. Gerilová taktika je založená na rýchlo sa premiestňujúcich partizánskych skupinách, ktoré sa sústreďujú na útoky na ozbrojené sily vlády, na infraštruktúru, na objekty armády a policajných zložiek. Ich spôsob útokov je všeobecne charakterizovaný ako napadni a ujdí (hit and run), pričom sa ráta aj s podporou časti obyvateľstva. Mao Ce-tung vo svojej koncepcii ľudovej vojny hovorí, že partizán sa medzi ľudom pohybuje ako ryba vo vode. Teroristická taktika sa primárne sústreďuje na nezúčastnené obyvateľstvo – civilistov. Množstvo obetí závisí od spôsobu útokov, na ktorých sa podieľajú jednotlivci alebo malé skupiny teroristov využívajúce samovražedné útoky spolu s formou partizánskych útokov. V súčasnosti sa presadzuje forma individuálneho podielu na terorizme spôsobom účasti teroristov jednotlivcov – osamelých vlkov. Gerilová taktika je všeobecne založená na sabotážnych útokoch na dôležité posty a zariadenia mocenského aparátu s cieľom podlomenia vôle nepriateľa k odporu.⁶⁾ Zastrášujúci efekt teroru využívajú aj mocenské orgány štátu pri potláčaní alebo eliminácii teroristických skupín. Toto si často vyžaduje prijať množstvo špecifických opatrení, ktorými sa posilňuje kontrola obyvateľov politickou mocou.

Štátny terorizmus obrátený dovnútra spoločnosti v autokratických diktátorských režimoch alebo totalitných diktatúrach zastrašuje celú spoločnosť a na udržiavanie dôveryhodnosti a efektívnosti zastrašovania treba neustále vytvárať pocit ohrozenia, či už zvnútra spoločnosti, alebo mimo hraníc štátu, pretože za týchto podmienok sa najlepšie zabezpečuje stabilita diktátorského režimu.

Vojna je pripravovaná, organizovaná ako konfrontácia ozbrojených síl, ktorá je výsledkom politického uvažovania a rozhodnutí. Pruský generál Clausewitz charakterizoval vojnu ako pokračovanie politiky inými prostriedkami. V nej využívajú špeciálne jednotky pôsobiace za frontom na nepriateľskom území spôsoby partizánskych útokov zameraných na sabotážne akcie.

5) Dictionary of Military and Associated Terms.

6) MOGHADAM, A.: The Interplay Between Terrorism, Insurgency and Civil War.

Vzťah chudoby a terorizmu nie je kauzálny, lebo chudoba nie je rozhodujúcou príčinou terorizmu. Analýzy a výskumy dokazujú, že vzťah medzi biedou, nízkou úrovňou vzdelania a terorizmom nemôžeme označiť ako rozhodujúcu príčinu terorizmu. Opačné tvrdenia sú nepravdivé a zavádzajúce, pretože podľa viacerých štúdií a analýz vedú len k odvráteniu pozornosti od skutočných príčin terorizmu.⁷⁾

Ozbrojený konflikt, najmä v podobe občianskej vojny rozdeľuje spoločnosť v štáte podľa viacerých línií. Vedie k veľkej krutosti a k možnosti vojenského zásahu zo zahraničia. Toto spôsobuje, že veľké množstvo obyvateľov štátu sa stáva migrantmi na území tohto štátu, alebo v dôsledku veľkého počtu obetí a ničenia sa snaží emigrovať do bezpečnejšieho prostredia v zahraničí. Obyvateľstvo sa takto stáva obeťou organizovaných kriminálnych skupín, ktoré zarábajú na tragédii migrantov. Migrantov však nemôžeme stotožňovať s teroristami. Teroristické skupiny ich môžu len v obmedzenej miere využívať pre svoje operácie v zahraničí.

2 OBDOBIA VÝVOJA TERORIZMU

2.1 Štátny teror v období Veľkej francúzskej revolúcie

Pojem „režim teroru“ sa zrodil v období Veľkej francúzskej revolúcie. Francúzska republika, ktorá sa začala formovať v roku 1789 mala vo svojich začiatkoch veľké problémy, ktoré súviseli na jednej strane s jej vnútropolitickým usporiadaním, keď časť angažovaných osobností chcela dosiahnuť podriadenie kráľovej moci ústave, a na druhej strane s radikálmi, ktorí chceli zmeniť spoločenské podmienky natoľko, aby sa mohol sformovať „nový človek“. Týchto reprezentoval najmä Maximilian Robespierre a Louis de Saint-Just prezývaný aj Anjel smrti.

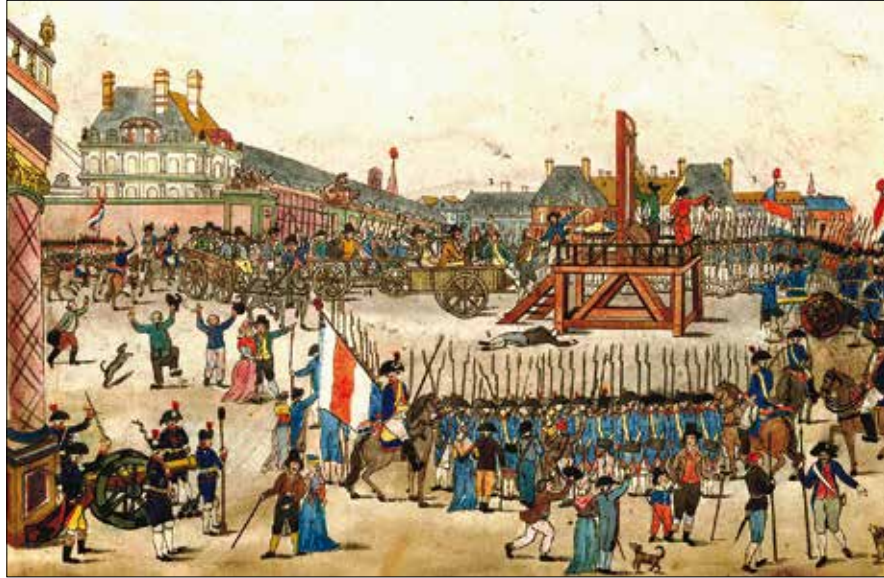
Pre tieto ciele sa teror stal organickou súčasťou politiky. V súvislosti s terorom uplatňovaným štátom môžeme o ňom hovoriť ako o politickom fenoméne, lebo jeho využívanie v širokom rozsahu bolo podmienené najmä zničením sociálno-politického usporiadania, ktoré prekážalo vytváraniu „nového človeka“. Cieľom politických vodcov revolúcie bolo vytvorenie ideálnej spoločnosti a nového cnostného človeka žijúceho v súlade so zákonmi. Na základe týchto cieľov bolo sformulované aj heslo Veľkej francúzskej revolúcie: sloboda, rovnosť, bratstvo.

Tieto ciele, ktoré boli v rozpore s realitou posilňovali v praktickej politike význam teroru. Prvoradým sa stalo stabilizovanie novej moci, čo podmieňovalo boj proti skutočným alebo domnelým nepriateľom revolúcie. So vzostupom teroru ale vzrastalo aj podozrievanie a pocit ohrozenia nepriateľmi revolúcie, ktorý sa stal až paranoidným a vyvrcholil v období jakobínskej diktatúry. Je to zrejmé aj zo slov Maximiliana Robespierrea: „*Vlastenec je ten, kto za každých okolností podporuje republiku, kto je čo len v maličkostiach proti nej, je zradca*“.⁸⁾

7) KRUEGER, A. B. - MALEČKOVÁ, J.: Does Poverty Cause Terrorism?

8) CAMUS, A.: Človek revoltující.

POZNÁMKY

Obrázok 1: Jakobínsky teror

Ďalším faktorom boli aktivity niektorých západoeurópskych mocností, ktoré chceli zachrániť monarchiu vo Francúzsku, preto podnikli aj viaceré vojenské operácie proti Francúzskej republike. V týchto podmienkach sa zrodilo širšie chápanie významu teroru v zmysle režimu teroru ako nutného prostriedku obrany republiky pred vnútornými nepriateľmi a zahraničnou intervenciou. Využitie teroru sa v období jakobínskej diktatúry stále voľnejšie interpretovalo až došlo k tomu, že Výbor pre všeobecné blaho na čele s Robespierrom mohol za nepriateľa republiky označiť na základe vlastného uváženia takmer každého. Zrodila sa tak povestná veta „Revolúcia požiera vlastné deti“.

Teror ako prostriedok na zabezpečenie politických cieľov zdôvodňoval Robespierre vo svojom prejave 6. februára 1794 v Konvente týmito slovami: *„Je treba zadusiť vnútorných a vonkajších nepriateľov Republiky alebo s ňou zahynúť. Hlavným znakom našej politiky musí byť v tejto situácii vedenie ľudu a likvidácia nepriateľov terromom. Ak je prejavom sily vlády ľudu v mieri cnosť, potom je to v revolučnej dobe cnosť spätá a terromom. Teror bez cnosti je neblahá záležitosť, cnosť bez teroru je však nemohúca. Teror nie je nič iného ako pohotová, prísna a neoblomná spravodlivosť. Tá je potom súčasne vyjadrením cnosti.“*⁹⁾

Saint-Just, blízky priateľ Robespiera spájal spravodlivosť s terromom a porovnával ich. V správe predloženej Konventu 26. februára 1794 napísal: *„Žiadna vina nesmie zostať vládou nepotrestaná alebo odpustená. Spravodlivosti sa nepriatelja republiky boja viacej ako terromom. Koľko zradcov uniklo pred terromom, ale neuniklo pred spravodlivosťou, ktorá zločiny váži na svojich váhach! Spravodlivosť stále odsudzuje na svojich váhach nepriateľov ľudu a tých, ktorí podporujú tyranu. Môžu dúfať, že sa teror skončí, pretože sa všetky nepokoje utišia. Teror je dvojsečná zbraň, ktorú jedni používajú, aby pomstili ľud, a druhí, aby podporili tyranu. Teror naplnil väzenia, ale vinníci nie sú potrestaní. Teror sa prehnal ako uragán.“*⁹⁾

9) BONANATE, L.: Mezinárodní terorismus.

2.2 Nihilisticko-anarchistický terorizmus v Rusku a v Európe v 19. a na začiatku 20. storočia

POZNÁMKY

V prvej polovici 19. storočia ruský revolucionár Tkačov videl v starej generácii prekážku pokroku, preto tvrdil, že treba zlikvidovať všetkých obyvateľov starších ako dvadsaťpäť rokov, aby sa v Rusku dosiahol pokrok.⁸⁾ Medzi známymi teoretikmi, ktorí obhajovali použitie násilia a vraždu ako zbraň proti nespravodlivému a nemorálnemu prostrediu a politickému zriadeniu (ktoré vraždí oficiálne, aby obhájilo túto nespravodlivosť a nemorálnosť) patril nemecký radikál Karl Heinzen, autor eseje *Vrah* vydané v roku 1849. V nej tvrdí, že bojovníci proti nespravodlivej spoločnosti musia byť schopní využívať vedomosti na konštrukciu rôznych výbušnín a zbraní, ktoré použijú proti nespravodlivému a barbarskému spoločenskému zriadeniu, najmä proti represívnym zložkám, ako sú armáda a polícia, ktoré sú dobre vyzbrojené. Preto podľa neho treba: „odpovedať na krv krvou, za vraždu vraždou, za ničenie ničím.“¹⁰⁾

Podľa jeho názoru je nevyhnutné, aby sa bojovníci za slobodu venovali hľadaniu nových metód zabíjania. Pretože represívne zložky štátu majú k dispozícii rozsiahlu logistickú infraštruktúru, prostredníctvom ktorej sa vyrába munícia, zbrane a zabezpečuje sa technologický pokrok v zbrojnej výrobe. Preto sa musia bojovníci za pokrok naučiť, ako vyrobiť výbušniny s veľkou deštruktívnou silou schopné spôsobiť veľké škody. „*Strela, ktorú jeden človek vystrelí do skupiny niekoľko stoviek ľudí, zabije všetkých*“.¹⁰⁾

Takéto a iné podobné názory ovplyvnili stúpcov anarchizmu, ktorí využívali teror a vytvorili prvú medzinárodnú teroristickú sieť. Jedným z takýchto anarchistov – teroristov, ktorí mali medzinárodné kontakty bol aj taliansky anarchista Felice Orsini. Ten sa dňa 14. januára 1858 pokúsil zavraždiť francúzskeho cisára Napoleona III. pred budovou parížskej opery. Boli použité tri bomby, ktoré explodovali. Napoleonovi III. a jeho manželke sa podarilo uniknúť a prežiť. Osem ľudí výbuchy zabili a 156 ľudí zranili. Intelektuál a teoretik revolúcie a teroru Michail Bakunin vo svojom diele *Katechizmus revolucionára* píše o osobnostnom profile a vlastnostiach revolucionára, o vzťahoch v jeho osobnom živote a hodnotení významu násilia a ničenia: „*Revolucionár poháda akýmkoľvek doktrínarstvom a vzdal sa svetských vied, ktoré ponecháva budúcim generáciám. Pozná len jedinú vedu, vedu deštrukcie. Preto a len preto študuje mechaniku, fyziku, chémiu a dokonca medicínu*“... „*Má len jeden cieľ: čo najrýchlejšie rozbitie tohto nečistého režimu*“.⁹⁾

Tak, ako iní stúpcovia anarchizmu aj on uznával „propagandu smrťou“. Anarchisti založili vo Švajčiarsku anarchistickú internacionálu, známu aj ako Federácia Jura. Jej členmi boli aj najznámejší stúpcovia tohto smeru, napríklad Enrico Malatesta, Michail Bakunin, Peter Kropotkin, James Guillaume a ďalší. Známym teoretikom anarchizmu bol aj Johann Most. Základný význam násilia na zničenie starého poriadku vyjadril týmito slovami: „*Králi, kňazi alebo kapitalisti, všetci musia byť zabití, pokiaľ zostávajú obhajcami starého poriadku*“.¹⁰⁾ Jedným z prostriedkov na zničenie nespravodlivého spoločenského usporiadania bol dynamit – „kult dynamitu“, keď dynamit považuje

10) MILLER, M. A.: *The Intellectual Origins of Modern Terrorism in Europe*.

POZNÁMKY

za nástroj riešenia sociálnej otázky. Nebol to len dynamit, pretože Johann Most propagoval využitie poznatkov z rôznych oblastí pri konštrukcii výbušných systémov a schopností ich použiť. Zahrňoval to pod pojem „revolučná vojenská veda“. V roku 1885 vydal v New Yorku Stručnú príručku použitia a prípravy nitroglycerínu, dynamitu, strelnej bavlny, zápalných šnúr, bômb a jedov.¹⁰⁾

Pod vplyvom názorov a teoretických koncepcií Bakunina a Kropotkina sa v Rusku organizovali viaceré radikálne skupiny, z ktorých najznámejšia bola teroristická skupina Zemlja i volja. Jej členka Vera Zasuličová v roku 1878 zastrelila generálneho guvernéra Petrohradu. Ďalšou známou teroristickou skupinou bola Narodnaja volja. Jej komando zavraždilo v marci 1881 ruského cára Alexandra II. Predchodcom teroristických skupín druhej polovice 20. storočia po organizačnej stránke a spôsobe činnosti bolo vojenské krídlo politickej strany Sociálni revolucionári (ďalej len „SR“). Vojenské krídlo Bojevaja organizacija (ďalej len „BO“) viedli dve známe osobnosti Azev a Savinkov. Azev bol súčasne aj spolupracovníkom tajnej služby Ochrana, kde plánoval teroristické akcie a podával aj informácie o niektorých z nich. Najvýznamnejšou osobnosťou BO bol intelektuál a terorista Boris Savinkov.

Najznámejšími teroristickými činmi bolo zavraždenie ministra vnútra Viačeslava Pleveho v roku 1904 v Petrohrade. V roku 1905 to boli dve vraždy. Obeťou jednej z nich bol veľkvojvoda Sergej Alexandrovič, cárov strýko a druhou obeťou bol policajný prefekt Moskvy Pavel Andrejevič Šuvalov. Azda najviac obetí si vyžiadal útok teroristov pri nepodarenom pokuse o zavraždenie predsedu vlády Petra Stolypina v roku 1906. Stolypin tento atentát prežil. O päť rokov neskôr bol však zastrelený v kyjevskej opere.¹¹⁾

Ľavicové krídlo politickej strany sa spojilo s bolševikmi v období známom ako Októbrová revolúcia. Po uchopení moci Leninom a jeho spolupracovníkmi, najmä po marci 1918, keď bola podpísaná v meste Brest-Litovsk dohoda o mieri medzi cisárskym Nemeckom a Sovietskym Ruskom, sa sociálni revolucionári postavili proti novej moci. Výsledkom tohto postoja boli aj ďalšie teroristické útoky, keď pri jednom z nich dňa 6. júla 1918 zavraždili nemeckého veľvyslanca grófa Wilhelma von Mirbacha. V lete 1918 sa teroristi obrátili proti vyššie postaveným funkcionárom bolševickej strany a zavraždili V. Volodarského a N. S. Urického.¹²⁾ V 19. storočí to boli v západnej časti Európy rôzne skupiny anarchistov alebo stúpenci anarchistického hnutia, ktorí sa stali známi podielom na vražedných útokoch. Napríklad taliansky anarchista, ktorý zavraždil v Benátkach v 19. storočí Alžbetu Bavorskú (Sisi).

Anarchisti a nihilisti v Rusku a v iných krajinách zastávali už známe stanovisko, že najlepšia propaganda vlastných cieľov je propaganda smrťou, založená na výzve: „Vraždite vrahov!“. Dôležitým cieľom bolo rozložiť fungovanie existujúceho spoločenského usporiadania a pomocou atentátov a vražd dosiahnuť prvý stupeň, ktorým je zastrašenie vedúcich činiteľov politických reprezentantov zriadenia. Vrcholom by bola anarchia a uchopenie moci. Tomuto cieľu slúžil aj postupný morálny a mravný rozklad spoločnosti.

11) FORD, F. L.: Political Murder : From Tyrannicide to Terrorism.

12) POMPER, P.: Russian Revolutionary Terrorism.

2. 3 Terorizmus v druhej polovici 20. storočia

POZNÁMKY

V roku 1954 začal ozbrojený boj v Alžírsku za jeho nezávislosť. Jeden z vodcov organizácie Frontu národného oslobodenia v hlavnom meste Alžír Jacef Sádi hovoril, že jeden výstrel v meste sa vyrovná útoku skupiny na vidieku. Ľudia pod jeho vedením umiestňovali časované nálože v kaviarňach, na staniciach alebo na miestach, kde sa zhromažďoval väčší počet ľudí, najmä v európskej štvrti mesta Alžír. Pri jazdách automobilmi vo večerných hodinách cez európsku štvrť strieľali do ľudí zo samopalov.

V druhej polovici 60. rokov 20. storočia mala v západnej Európe, najmä na ľavicovo orientovaných vysokoškolských študentov veľký vplyv kniha Ernesta „Che“ Guevaru Partizánska vojna. Ideu partizánskej vojny sa snažili uskutočňovať v prostredí veľkých miest západnej Európy. Okrem toho mali na nich silný vplyv názory Mao Ce-tunga o význame ozbrojeného boja a takisto antiamerikanizmus v súvislosti so zaangażovaním sa USA vo vojne vo Vietname. Z mládežníckych teroristických organizácií v západnej Európe bola najznámejšia nemecká Frakcia Červenej armády (ďalej len „RAF“), ktorú viedli Ulrika Meinhofová a Andreas Baader. Členovia tejto teroristickej organizácie získavali bojové skúsenosti aj vo výcvikových táboroch palestínskych radikálov na Strednom východe. V Európe jej členovia spolupracovali s venezuelským teroristom Iličom Ramirezom Sanchezom (Carlos) a podieľali sa na prepadaní zasadenia krajín OPEC v roku 1975 vo Viedni. Takisto aj na únose lietadla Air France na letisku Entebe v Ugande v roku 1976. Bola to spoločná akcia Ľudového frontu pre oslobodenie Palestíny a RAF. Únoscovia, medzi ktorými boli dvaja členovia RAF boli zlikvidovaní a rukoječníci oslobodení zásahom izraelských špeciálnych síl. V rámci svojich kontaktov dohodli s palestínskymi radikálmi únos lietadla Lufthansa s dovolenkármi, ktoré nakoniec pristálo na letisku pri hlavnom meste Somálska Mogadišo. Únos ukončil zásah špeciálneho komanda GSG-9 za spolupráce dvoch členov britskej špeciálnej leteckej služby (ďalej len „SAS“). Tento únos bol pokusom ako dostať z väzenia členov RAF, čo sa nepodarilo a väzni spáchali samovraždu. Okrem toho sa teroristi RAF podieľali na viacerých útokoch, vraždách, prepadoch a únosoch zacielených najmä na západonemeckých politikov, sudcov a priemyselníkov.¹³⁾

Obrázok 2: Frakcia Červenej armády

13) ROSIE, G.: The Directory of International Terrorism.

POZNÁMKY

Ďalšími organizáciami podobného typu bola vo Francúzsku Priama akcia, v Belgicku Komunistické bojové bunky (ďalej len „CCC“) a GRAPO v Španielsku, ktorá mala za cieľ vytvorenie socialistického štátu a bola proti vstupu Španielska do NATO. V Taliansku to bola teroristická organizácia Červené brigády, ktorej najznámejšou akciou bol únos a zavraždenie kresťansko-demokratického politika Alda Mora. Jeho mŕtvolu strčili do kufra osobného auta, kde ho našla polícia. Teroristická organizácia ETA bojovala za vytvorenie nezávislého Baskicka a bola skôr typom etnicko-separatistickej organizácie. Írska republikánska armáda (ďalej len „IRA“) bojovala najmä bombovými útokmi za odchod Britov zo Severného Írska a prenášala svoje akcie aj na územie Veľkej Británie. Svoju činnosť ukončila na prelome 20. a 21. storočia. Úspešný mierový proces viedol k jej demobilizácii a časť jej členov nespokojných s týmto stavom vytvorila odštiepeneckú organizáciu Pravá IRA, ktorá sa ešte občas pripomína ozbrojenými akciami. V nedávnej minulosti vytvárali teroristické organizácie medzinárodnú sieť najmä s palestínskymi organizáciami akou bola al-Fattah, Ľudový front pre oslobodenie Palestíny a napríklad aj skupina Čierny september, ktorá uskutočnila teroristický útok proti izraelským športovcom na Letných olympijských hrách v Mníchove v roku 1972 a ďalšie organizácie.

V 70. a 80. rokoch 20. storočia sa v spektre teroristických organizácií na Strednom východe začali presadzovať najmä tie, ktoré kritizovali predstaviteľov moci v arabských krajinách na základe náboženských argumentov, pričom sa opierali najmä o texty v Koráne a kázania náboženských autorít. Bol tu aj silný vplyv Iránskej islamskej revolúcie a neúspech vojenskej intervencie Sovietskeho zväzu (ďalej len „ZSSR“) v Afganistane, ktorej hlavnou príčinou boli úspechy islamisticky orientovaných gerilových skupín. V dôsledku toho sa „afganskí Arabi“ na základe svojich bojových skúseností stali členmi rôznych teroristických skupín. V prostredí palestínskych radikálov sa v 80. rokoch 20. storočia sformovala konkurencia so svetskou ideológiou formovaných skupín. Týmito konkurenčnými organizáciami boli Hamás a Islamský džihád. V Libanone sa stával postupne významným faktorom vnútornej politiky. Dnes má dominantné postavenie Hizbaláh, vytvorený za pomoci a podpory Iránu. V Alžírsku to je Džama islamia a Salafistická skupina pre kázanie a boj. Skupiny tohto typu sa sformovali na základe militantného islamu v celom islamskom svete. Je to napríklad aj afganský a pakistanský Taliban, ktoré reprezentujú Paštúnov vyznávajúcich radikálny islam žijúcich na afganskej a pakistanskej strane hraníc.

V Južnej Ázii na ostrove Srí Lanka pôsobila donedávna organizácia Tigre oslobodenia tamilského islamu, ktorá bojovala proti ústrednej vláde za vytvorenie nezávislého tamilského štátu na severovýchode ostrova. Využívala a rozvinula celú škálu taktiky gerilových a teroristických operácií. Začala používať samovražedné útoky mužov a žien, ktorých predtým začlenila do špeciálnych oddielov pomenovaných ako Čierne tigre. Z ďalších známych etnoseparatistických teroristických skupín to je najmä Kurdska strana pracujúcich („ďalej len PKK“) pôsobiaca najmä vo východnom Turecku, v Iraku a v Sýrii. V súčasnosti sa vzdala ľavicovo marxistickej orientácie a spojila sa v Sýrii s inými kurdskými ozbrojenými skupinami. Ďalším typom etnoseparatistických organizácií sú ozbrojené skupiny čečenských poľných veliteľov, ktoré sú aktívne na severnom Kaukaze a premiestňovali sa v príprave

na akcie v údolí Pankisi. Z iných je to najmä Islamské hnutie Uzbekistanu, ktoré pôsobí v oblasti Ferganského údolia, ale aj inde. Pre všetky tieto hnutia (okrem PKK) je ideologickou základňou militantný islam.

V regióne severného Kaukazu, najmä v jeho východnej časti na území Čečenska a Dagestanu sú uskutočňované s väčšou alebo menšou intenzitou gerilovo-teroristické operácie pod vedením náčelníkov jednotlivých oblastí Emirátu severného Kaukazu. Poľní velitelia oblasti Kaukazského emirátu vytvorili aj Radu (Madžlis al-Šura). Niektoré skupiny čečenských bojovníkov a ďalší aj z iných oblastí, napríklad zo Strednej Ázie, sa zapojili do bojov vo vojne v Sýrii a dnes sú sústredení v okolí Aleppa a v provincii Idlib v severozápadnej oblasti Sýrie. Teroristický útok v cieľovej oblasti bostonského maratónu spáchali dvaja bratia čečenského pôvodu žijúci desať rokov v USA. Spôsob uskutočnenia útoku a zaangažovanie dvoch bratov do neho vyvolávalo viacero otázok. Boli to teroristi „osamelí vlci“ alebo boli v spojení s inými islamistickými radikálmi v USA, s ktorými mohli pripravovať podobné útoky vo viacerých amerických veľkomestách.

Stratég al-Káidy Sýrčan Abu Musa al-Suri propagoval skôr teroristické útoky na menšie ciele, ktoré by mohli uskutočňovať malé teroristické bunky. Príprava a opakovanie takýchto útokov by bolo menej náročné a ťažšie odhaliteľné bezpečnostnými službami predtým, ako sa uskutočnia. V jeho úvahách ide o porovnanie s náročnosťou prípravy finančného zabezpečenia a zapojenia veľkého počtu ľudí do takého teroristického útoku, akým bol útok na Svetové obchodné centrum v New Yorku v septembri 2001.

Dôkazom zvyšovania účasti čečenských islamistov na globálnom džiháde bol aj Čečenec Abu Omar al-Šišáni, ktorý bol aj veliteľom jednej islamistickej skupiny, známej ako Džajš al-Muhadžirún. Táto sa aktívne zapájala do bojov proti sýrskej armáde spolu s ďalšou islamistickou skupinou Džabhad al-Nusra, ktorá má napojenie na vodcu al-Káidy Ajmana al-Zawahiriho.

V roku 1995 bola nenávratne prekročená určitá hranica hrozieb teroristických útokov, keďže v tomto roku japonská sekta Najvyššej pravdy (Óm šin rikijó), ktorej ideovým vodcom bol Šóko Asahara, zaútočila bojovým plynom sarin na tokijské metro. Sekta si tento plyn vyrobila vo vlastných laboratóriách. Mala podobnú štruktúru ako štát. Najefektívnejším prostriedkom v kriminálnej a teroristickej činnosti sekty sa však ukázali jedovaté chemické zlúčeniny a bojové plyny, z nich najmä sarin, ktorého vo svojich laboratóriách vyrobila najväčšie množstvo. Potvrdzovali to aj výsledky policajných kontrol uskutočnených vo výrobných zariadeniach sekty po sarinovom útoku z 20. marca 1995, keď sa okrem sarinu v kvapalnom stave našiel aj návod na jeho výrobu spolu s oslavným textom na sarin, ktorému sekta dala názov Pieseň čarovného sarinu. V nej sa zdôrazňuje jeho význam pre cieľ sekty týmito slovami: „Sarin, sarin, sarin – chemická zbraň. Ospevujme sarin, sarin je našim hrdinom. V mierumilovnom Matsumote zomierajú ľudia vlastným pričinením. Mesto je plné mŕtvych tiel. Dýchajte sarin, dýchajte sarin, sarin! Vyrábajte sarin, vyrábajte sarin! Jedovatý plyn v okamihu zaplní celé mesto! Šíri sa sarin, sarin, náš hrdina sarin.“¹⁴⁾

14) BRACKETT, D. W.: Svatý teror – armageddon v Tokiu.

POZNÁMKY

Páchali sa aj kriminálne zločiny, ako boli vraždy odpadlíkov alebo príbuzných členov sekty, pri ktorých sekta používala ako vražedný nástroj injekčnú striekačku. Pomocou nej vpichávali osobám, ktorých fyzickú likvidáciu predtým schválil Asahara, do krvného obehu smrteľne jedovatú látku v kvapalnom stave. Takýmto zločinom bola vražda známeho japonského právnika Sakamota, jeho manželky a maloletého dieťaťa spáchaná komandom sekty. Asahara dal zavraždiť Sakamotovu rodinu preto, lebo tento japonský právnik sa neohrozene zaoberal prípadmi sťažností rodičov detí, ktorých sekta zlákala do svojich radov. Vražď na zastrašenie svojich členov, likvidáciu protivníkov sekty z vonkajšieho okolia, alebo na zväčšenie ekonomického zisku pre sektu bolo asi tridsať.¹⁴⁾

Medzi významné diela teoretikov globálneho džihádizmu patrí kniha Ajmana al-Zawahíriho „Meče pod zástavou Prorokovou“, spis Abu Bakra Nadža, známy v anglickom preklade pod názvom „Management of Savagery“ (Manažment krutosti) a rozsiahle dielo Mustafu Setmariama Nasara „Výzva ku globálnemu islamskému džihádu“.

Mustafa Setmariam Nasar, skôr známy ako Abu Musa al-Suri patril medzi najvýznamnejších teoretikov a intelektuálov globálneho džihádistického terorizmu. Opísal svoje názory a skúsenosti na ceste džihádistického terorizmu v 1 600 stranovom spise, v ktorom sa vyjadroval k svojim skúsenostiam z výcviku gerilovo-teroristickej taktiky a k odovzdávaniu svojich skúseností ďalším členom, teroristom vo výcvikových kurzoch al-Káidy. Taktiež sa zamýšľal nad efektívnosťou pripravovaných teroristických činov, ktoré vychádzali aj z poznania spoločenského prostredia a politickej kultúry západoeurópskych krajín. Svoju kariéru opísal týmito slovami: „Pripojil som sa k výcvikovému kurzu, ktorý pripravovalo vojenské oddelenie Moslimského bratstva počas džihádu a revolúcie proti režimu Hafíza Asada.“ Prednášajúci v kurze, ktorý navštevoval povedal: „budete musieť všetci zabíjať – súhlasíte s tým? Nadšene sme povedali: Súhlasíme, pane.“ Potom sa otočil k tabuli a napísal názov svojej prvej prednášky: „Terorizmus je povinnosť a vraždenie je Sunna (akcia nariadená Prorokom Mohamedom).“¹⁵⁾

„Vyučoval som bojovú a vojenskú vedu v táboroch al-Káidy a v táboroch všetkých afganských Arabov. Špecializoval som sa na výrobu výbušných zariadení a gerilového boja v mestách, v čom som absolvoval zdokonaľovací výcvik v Iraku, Egypte a Jordánsku. „Som jeden z niekoľkých džihádistov, ktorí rozumejú západnej kultúre a mentalite. Má to niekoľko príčin. Jednou z nich je, že som 15 rokov žil na Západe. Zriadil som Študijné stredisko Al-Guraba na šírenie džihádistického učenia a výzvu ku globálnemu odporu. Žiadame moslimskú mládež, aby sa zapojila do terorizmu. Prečo žiadame takýto individuálny terorizmus? Po prvé preto, že tajné hierarchické organizácie moslimov nepriťahujú, Mládež sa bojí pripojiť k takej organizácii, pretože ak urobia chybu, tak ich úrady nájdu. Po druhé, potrebujeme dať mládeži šancu hrať rolu bez toho, aby bola časťou jednej organizácie. Ak je moslim v Británii a nechce opustiť svoju prácu, alebo univerzitu a ísť bojovať v džiháde na fronte, to čo môže urobiť je, zavolať tlačovú agentúru a povedať im: „Som z globálneho islamistického odporu“ a vyhlásiť zodpovednosť za akúkoľvek akciu, ktorá sa uskutočnila kdekoľvek na svete. Vo svojom vyučovaní som

15) CRUICKSHANK, P. - MOHANAD HAGE ALI: Abu Musab Al Suri.

sa zmienil o životne dôležitých a legitímnych cieľoch, ktoré by mali byť zasiahnuté v nepriateľských krajinách. Medzi týmito cieľmi, o ktorých som sa špecificky zmienil ako o príkladoch, bolo Londýnske metro.“¹⁵⁾

3 TERORISTICKÉ ÚTOKY VEĽKÉHO A MENŠIEHO ROZSAHU

Abd al-Azíz al-Muqrín hovoril o troch stupňoch partizánskej vojny: prvý stupeň – strategická obrana, druhý stupeň – relatívna strategická rovnováha a tretí stupeň – rozhodujúci vojenský útok. Islamistická skupina Abu Sajáf pôsobiaca v juhovýchodnej Ázii používala pri príprave svojich členov na gerilovú a teroristickú činnosť príručku brazílskeho komunistu Carlosa Marighelu: *Minimanual of Urban Guerilla* (Stručná príručka mestskej gerily). Šejk Abd al-Azíz bin Rašíd tvrdil, že moslimský národ je závislý od mudžahedínov v gerilovej vojne. Tak ako aj pre iných stratégov partizánskej vojny sú aj v tomto prípade ostatní obyvatelia dôležití ako zdroj informácií pre mudžahedínov, teda moslimov angažovaných v svätej vojne.

Zatiaľ najdeštruktívnejším teroristickým útokom stúpcov militantného islamu zapojených do džihádu bol útok 11. septembra 2001, pri ktorom boli využité unesené lietadlá s cestujúcimi vo forme samovražedného útoku na dve veže Svetového obchodného centra (ďalej len „WTC“) v New Yorku, na budovu Pentagonu a na Biely dom. Útok na Biely dom sa nepodaril, lebo lietadlo sa predčasne zrútilo. Celkový počet obetí bol okolo tritisíc mŕtvych. Na príklade tohto zatiaľ najdeštruktívnejšieho teroristického útoku sa dá zdokumentovať, že teroristické organizácie a bunky sa učia z predchádzajúcich skúseností a sú inovatívne v príprave nových akcií. V tomto prípade ide o zhodnotenie neúspešného teroristického útoku na WTC v New Yorku v roku 1993, keď teroristi zaparkovali v garáži jednej budovy WTC dodávku, naplnenú výbušninami. Pri explózii ráтали s tým, že jedna veža, poškodená výbuchom sa nakloní na druhú a obidve sa zrútia. Prípravou a realizáciou bol poverený Ramzi Ahmed Jusef, ktorého zatkli a uväznili.

Obrázok 3: Útok na Svetové obchodné centrum 11. septembra 2001

POZNÁMKY

Prípravy novej akcie s tým istým cieľom sa ujal Chalid Šejk Mohamed, ktorý spolu s ďalšími premýšľal nad čo najefektívnejším spôsobom, aby bol dosiahnutý plánovaný cieľ. Rozhodli sa využiť únosy štyroch veľkokapacitných dopravných lietadiel aj s cestujúcimi na transkontinentálnej linke od atlantického k tichomorskému pobrežiu USA, pretože nádrže týchto lietadiel obsahujú veľké množstvo leteckého benzínu, ktorý po ich náraze začne horieť, čím sa vyvinie vysoká teplota, ktorá môže roztaviť aj časti oceľovej konštrukcie budov. Na tejto akcii sa podieľalo 19 ľudí, z toho štyria mali funkciu pilotov a prešli základným výcvikom na leteckých školách v USA. Ostatní boli tzv. svalovci, ktorí zastrašovali cestujúcich. Príprava a realizácia trvala osem rokov, pričom najmä v záverečných fázach hrozilo jej prezradenie, čo by znamenalo dvojnásobný neúspech. Toto spôsobovalo stres pre prípravný tím a pre samotného Usamu bin Ladina, ktorý v obavách z prezradenia prípravy takéhoto útoku vyvíjal nátlak na čo najskoršie uskutočnenie tejto akcie. Chalid Šejk Mohamed bol členmi vedenia al-Káidy označovaný za „mozog“ organizácie. Potvrdením významu jeho dôležitosti a schopností je aj to, že mal asi 60 krycích mien a v posledných šiestich rokoch pred zatknutím v marci 2003 sa pohyboval medzi Karáčí v Pakistane, Manilou na Filipínach a Rio de Janeirom v Brazílii, pričom sa mu darilo unikať pozornosti agentov tajných služieb. Významné postavenie Chalida Šejka Mohameda v rámci al-Káidy potvrdzovalo aj to, že jeho identita bola neznáma aj pre viacerých operatívov – členov al-Káidy. V marci 2003 v pakistanskom meste Rawalpindí bol spolu s ním zatknutý aj Mustafa Ahmed al-Hisawi. O ňom sa predpokladalo, že je zodpovedný za finančné zabezpečenie útokov z 11. septembra 2001.

Aj keď bola bezpečnostná situácia na pakistanských kmeňových územiach, najmä v oblasti severného a južného Waziristanu pre vedenie al-Káidy a jej výbory komplikovaná, činnosť autonómne pôsobiacich buniek, ktoré sa hlásili k posolstvu al-Káidy pokračovala. Dochádzalo aj k úsiliu o určitú koordináciu ich činnosti, čoho výrazom bolo aj prijatie jednotného názvu. Ako to bolo napríklad na území severozápadnej Afriky, kde pôsobili bojové islamistické bunky z Líbye, Maroka a Alžírsku, ktoré sa prihlásili k odkazu al-Káidy tým, že prijali v roku 2007 názov Organizácia al-Káidy v islamskom Magrebe. K tomu sa prihlásila aj Salafistická organizácia pre kázanie a boj (ďalej len „SGPC“).

Po teroristickom útoku na WTC v New Yorku nasledovali na území Európy ďalšie významné teroristické útoky, akým bol aj útok čečenského komanda, ktorý viedol Musa Barajev v budove divadla Dubrovka počas prebiehajúceho predstavenia muzikálu Nord-Ost. V ňom bolo zapojených vyše štyridsať Čečencov, medzi nimi aj Čierne vdovy, ženy opásané plastickou trhavinou. Po vpustení plynu do priestoru divadelnej sály zaútočili príslušníci protiteroristickej jednotky Alfa 26. októbra 2002. Väčšina teroristov bola zabitá a bezprostredne zahynulo aj 120 rukojemníkov. Vodca Musa Barajev bol v inej miestnosti zastrelený komandom Alfa. Tento útok bol motivovaný etnoseparatisticky, útočníci chceli dosiahnuť stiahnutie ruských vojsk z Čečenska a jeho nezávislosť.

V marci 2004 výbuchy náloží v prímestských vlakoch do Madridu, najmä na stanici Atocha spôsobili smrť 191 ľudí a 1 841 bolo zranených. Bol to najničivejší útok

v Európe od výbuchu v lietadle nad Lockerbie v roku 1988. Nálož v Madride boli zabalené v ruksakoch a vybuchli v štyroch vlakoch. Jedna nálož zabalená v batožine nevybuchla a tri ďalšie boli zneškodnené pod kontrolou polície. Anonymnými oznámeniami baskická teroristická organizácia ETA odmietla účasť na týchto útokoch. Al-Káida zverejnila videokazetu, v ktorej sa hlasom muža hovoriaceho arabsky s marockým prízvukom prihlásila k tomuto teroristickému útoku. Základom bola bunka piatich ľudí. 2. apríla 2004 bola v rýchliku Madrid – Sevilla objavená podobná nálož ako tie madridské.

Ďalší teroristický útok Čečencov motivovaný snahou dosiahnuť nezávislosť Čechenska a odchod ruských vojsk z tejto oblasti začal 1. septembra 2004, keď tridsať Čečencov obsadilo školu v Beslane v Osetsku. Boli to známe septembrové dni. Členovia čečenského komanda rozbili na škole okná, aby nebolo možné použiť plyn, tak ako to bolo v Dubrovke v Moskve v roku 2002. Pri zásahu ozbrojených síl v snahe zlikvidovať teroristov a oslobodiť rukojemníkov bolo 331 mŕtvych, z toho 184 detí. V pozadí prípravy tejto akcie bol vraj Šamil Basájev, ktorého zabil v roku 2006.

Dňa 7. júla 2005 v Londýne si štyria samovražední teroristi, ktorí si sami vyrobili výbušné nálože za svoj cieľ zvolili vozne londýnskeho metra. Traja sa odpálili v týchto vozňoch a zabil 39 ľudí a štvrtý nastúpil do poschodového autobusu a vzadu v hornej časti sa odpálil v dôsledku čoho bolo 13 ľudí zabitých a vyše 100 zranených. Celkový počet obetí pri týchto útokoch bol 52 zabitých a vyše 700 zranených.

29. marca 2010 sa uskutočnil v moskovskom metre samovražedný teroristický útok na trase Lublanka a zastávka Palác kultúry, v ktorom sa vo vozňoch metra odpálili dve Čečenky, čierne vdovy. Bolo zabitých 40 ľudí a 60 zranených.

Do povedomia v Európe vstúpili aj teroristické útoky v roku 2015 v Paríži. 7. januára prepadli redakciu satirického časopisu Charlie Hebdo dvaja bratia vyzbrojení samopalmi a zabil 12 ľudí. Bola to pomsta za karikatúru proroka Mohameda. O dva dni neskôr zaútočil Amedy Kulibaly strelbou zo samopalu na predajňu kôšer potravín a zabil štyroch ľudí. 13. novembra členovia teroristickej bunky, väčšinou Maročania uskutočnili sériu teroristických útokov na vybrané ciele v centre Paríža. Ich výsledkom bolo 130 mŕtvych. Najväčší počet obetí si vyžiadala strelba na účastníkov koncertu metalovej skupiny v klube Bataclan, pri ktorej zahynulo 89 ľudí.

V marci 2016 boli vykonané dva teroristické útoky v Bruseli, jeden na letisku Zaventem a druhý v bruselskom metre. Pri týchto útokoch bolo zabitých vyše 30 ľudí.

Vo výzvach ISIS, aby sa moslimovia aj individuálne zapájali do džihádu bez ohľadu na počet obetí na strane nepriateľa sa stal známym teroristický útok zo 14. júla 2016, keď počas štátneho sviatku vo Francúzsku na Deň Bastily terorista tuniského pôvodu si prenajal kamión a v meste Nice na prímorskej promenáde s ním narážal do ľudí. Kým ho polícia zastrelila, zabil 84 ľudí. Bol jedným z piatich ľudí v bunke, ktorí mu pomáhali zabezpečiť tento útok.

Teroristické útoky zradikalizovaných moslimov sa nevyhýbali ani územiú USA. V júni 2016 zabil americký moslim Omar Mir Sidig Matin strelbou v nočnom klube v Orlande 49 ľudí. Pri teroristickom útoku v meste San Bernardino strelbou dvoch útočníkov bolo zabitých 14 ľudí a 21 zranených.

POZNÁMKY

Teroristické útoky sa uskutočnili aj v Ázii. V roku 2014 zaútočil Taliban v pakistanskom meste Pěšavar na strednú školu pre deti vojakov, výsledkom čoho bolo 145 mŕtvych, najmä detí.

Vo Veľkej Británii sa 22. mája 2017 vo foyer manchesterskej arény na vystúpení speváčky Ariany Grande odpálil 22-ročný Salman Abedi po domácky vyrobenou bombou v dôsledku čoho bolo 22 mŕtvych a 116 zranených. 1. januára 2019 pobodal nožom v Manchestri pôvodom Somáľčan troch ľudí.

V džihádistickom terorizme vo svete sa sformovali dve centrá. Jedným z nich bola al-Káida, ktorej sídlom bola do roku 1991 Saudská Arábia, potom sa pod tlakom saudsko-arabského štátu presídlila do Sudánu. Keď sa počas občianskej vojny, ktorá začala po odchode Sovietskej armády z Afganistanu v roku 1989, podarilo hnutiu Taliban za podpory Pakistanu v roku 1996 obsadiť hlavné mesto Afganistanu Kábul, vedenie Talibanu na čele s Mulahom Omarom adresovalo al-Káide ponuku, aby svoju centrálnu štruktúru vedenú Usamom bin Ladinom a Aimanom Zawahirím presunula do Afganistanu. Centrála do určitej miery podporovala a koordinovala činnosť horizontálne pôsobiacich teroristických buniek a organizácií pôsobiacich pod vplyvom autority Usamu bin Ladina. Od jeho zabitia v máji 2011 špeciálnym americkým komandom v jeho sídle v pakistanskom Abotabáde vedie al-Káidu Egyptan Ajman al-Zawahiri.

Druhým centrom globálneho terorizmu sa stal Islamský štát (Arabmi nazývaný Dáiš) zložený z dvoch častí. V Iraku bolo jeho centrom mesto Mosul. Po jeho obsadení ozbrojencami ISIS v mešite al-Nur vymenovali Abú Bakra al-Bagdádiho za kalifa Ibrahima – najvyššieho predstaviteľa ISIS. V jeho sýrskej časti to bolo mesto Rakka. V nej bola hlavnou autoritou organizácia Džabhad al-Nusra, ktorú reprezentoval Mohamed Džuláni. Základom organizačnej štruktúry ISIS boli rady. Finančná rada, ktorá mala na starosti predaj ropy a nákup zbraní, funkciou Vojenskej rady bolo plánovanie a dohľad nad realizáciou vojenských operácií a súčasne aj kontrola vojenských veliteľov. Potom to bola Šura – rada, ktorá sa zaoberala riešením dôležitých štátnych záležitostí. Ďalšou bola Súdna rada. Jej náplňou bolo posudzovanie rozhodovania súdov a jeho súladu s náboženským právom šaría. Možno najdôležitejším telesom tejto organizačnej štruktúry bola Rada pre obranu, bezpečnosť a tajné služby, pretože mala na starosti bezpečnosť kalifa a ostatných vedúcich činiteľov štátu. Okrem toho zodpovedala za zbieranie a využívanie spravodajských informácií. Svoju dôležitosť mala aj Islamská štátna inštitúcia pre verejné informácie.

Obrázok 4: Vlajka Islamského štátu

ISIS sa stal najbohatšou teroristickou organizáciou – štátom. Jeho finančné zdroje boli takmer neporovnateľné s organizáciou al-Káida. ISIS získaval finančné prostriedky z rôznych činností. Bolo to vyberanie výpalného od obchodníkov, z únosov rukojemníkov a vyžadovanie vysokých čiastok za ich prepustenie. Tiež z iných činností, ako aj z legálneho podnikania. Najväčší zdroj príjmov bol z predaja ropy prostredníctvom pašeráckej siete, najmä cez Turecko. Keď sa podarilo lokalizovať miesto pobytu Abú Bakra al-Bagdádiho v provincii Idlib na severozápade Sýrie začala viackrát odložená operácia amerických špeciálnych síl (Rangers a Delta Force) na jeho likvidáciu. Pod tlakom útoku týchto síl Bagdádi odpálil na sebe vestu akú využívajú samovražední bojovníci, Zabil seba aj svoje tri deti. Teroristická organizácia ISIS sa v súčasnosti prispôbuje novým podmienkam. Dá sa očakávať, že smrť Abú Bakra al-Bagdádiho bude využitá pre získanie nových stúpencov a bojovníkov. Takisto aj na teroristické útoky v rámci globálnej siete buniek a organizácií, ktoré sa hlásia k autorite Bagdádiho a odkazu ISIS.

Inú ideovú orientáciu mali teroristické útoky 15. marca 2019 na Novom Zélande, kde Brenton Tarrant (stúpenec White Power) zabil v dvoch mešitách strelbou zo samopalu 51 ľudí. V apríli 2019 na ostrove Srí Lanka to bola séria samovražedných útokov výbušnami, ktorými boli naplnené vesty útočníkov. Boli to útoky na hotely a kostoly. Pri jednom z nich zahynul aj ideový vodca a radikálny kazateľ Zahran Hášim. Útoky si vyžiadali okolo 260 mŕtvych. Teroristická skupina – bunka a jej vodca sa hlásili k ISIS a k odkazu Abu Bakra al-Bagdádiho.

Zvláštne postavenie medzi teroristickými útokmi má útok v indickom veľkomeste Mumbai v novembri 2008. 10-členným komandom vycvičeným v tábore radikálnej islamskej organizácie Laškar-e-Taiba v Pakistane v gerilovom spôsobe boja v mestských podmienkach. V Karáčí nastúpili na nákladnú loď. V Indickom oceáne zajali indickú rybársku loď, zavraždili posádku a s loďou priplávali do prístavu Mumbai. Rozdelili sa na päť dvojíc a po pripravených trasách sa vybrali k útokom na určené ciele. Polícia v meste nebola na to pripravená, nastala panika a vznikol dojem, že mesto prepadli stovky teroristov. Psychologické dôsledky teroristických útokov charakterizuje O. Mikšík týmito slovami: „*hlavným cieľom terorizmu je terorizovať civilné obyvateľstvo, policajných úradníkov, vyvolávať neistotu a napätie ... Ak je cieľová populácia náchylná k panike a zmätku, je dosiahnutý požadovaný psychický účinok.*“¹⁶⁾ Likvidácia útoku a teroristov trvala od 26. do 29. novembra 2008. Výsledkom toho bolo 166 mŕtvych. Jeden z teroristov, Adžmal Kasáb prežil. V roku 2010 bol odsúdený na trest smrti a o dva roky popravený.

4 ZÁVER

Terorizmus ako spoločensko-politický fenomén a súčasne aj hrozba vnútroptickej stability štátov, regiónov, ako aj globálna hrozba prechádzal vývojom v rôznych historických obdobiach až do súčasnosti. Jeho začiatky sa spájali s úkladnými politickými vraždami a krutými represáliami, ktoré mali ochrániť pozície vládnucich skupín alebo jednotlivcov už v období antického Grécka a Ríma. Toto vraždenie

16) MIKŠÍK, O.: Hromadní psychické javy.

POZNÁMKY

vo veľkom alebo v malom rozsahu malo zastrašovať oponentov vládnuccich elít už v gréckych mestských štátoch alebo v cisárskom Ríme. Už v tomto období sa kládol dôraz na základnú funkciu teroru, ktorou je využitie strachu ako prostriedku na dosiahnutie politických cieľov. Táto jeho funkcia sa v nasledujúcich obdobiach potvrdzovala, pričom sa menili len technické prostriedky na likvidáciu alebo zastrašenie vybraných skupín ľudí. Využitie teroru bolo motivované aj v skupinách ľudí, ktoré sa cítili byť potláčané alebo znevýhodňované vládnucimi vrstvami. V období od konca 11. do 13. storočia sa to prejavovalo v mimoeurópskom priestore na Strednom východe v činnosti radikálnej odnože šíitskej sekty Ismailia, známej ako asassíni. Vraždenie sa v neskoršom období stalo v prostredí anarchistov a nihilistov nástrojom boja na zničenie vykorisťovateľskej a nespravodlivej spoločnosti v zmysle zásady „vražдите vrahov!“ a „propaganda smrťou“, čo malo prispieť k nastoleniu spravodlivej spoločnosti. Tento názor prevzali aj ľavicovo orientované teroristické skupiny v druhej polovici 60. rokov v Európe, ktoré sa potom premietli do taktiky teroru, zmiešanej so skúsenosťami s taktikou partizánskych vojen. Vytvárali sa aj kontakty medzi týmito skupinami a radikálnymi palestínskymi organizáciami na Strednom východe (výcvikové tábory a vzájomná podpora). Následkom sklamaní a neúspechov sekulárno-nacionalistických režimov v arabsko-islamskom a islamskom svete sa začala formovať opozícia a vytvárať teroristické skupiny na náboženskom základe ochrany islamských hodnôt pred westernizáciou ako výraz odporu proti zradcovským režimom. Tento vývoj vyvrcholil sformovaním dvoch centier globálneho džihádu: al-Káidy, ktorá sa usídlila v Afganistane a spolupracovala s Talibanom a Islamského štátu (Dáiš) s jedným centrom v Mosule v Iraku a druhým v sýrskom meste Rakka. Pre Európu aj iné krajiny vo svete sa stali hlavným bezpečnostným problémom zahraniční bojovníci, ktorí získali bojové skúsenosti v týchto oblastiach, čím sa stali príkladom samoradikalizácie moslimov prostredníctvom radikálnych islamistických kazateľov alebo sledovaním džihádistických stránok na internete. Najvýznamnejším nástrojom v boji proti hrozbe terorizmu je výmena spravodajských informácií medzi štátmi a aj spoločné operácie pri likvidácii činnosti takýchto organizácií. Terorizmus sa úplne zlikvidovať nedá, možno mu len nastaviť účinné obmedzenia v jeho činnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ALLEMANN, F. R.: Terrorism : Definitional Aspects. In: *An International Journal*, roč. 3, 1984, č.3/4, s. 185 - 190.

BONANATE, L.: *Mezinárodní terorismus*. Praha : Columbus, 1997, ISBN 80-85928-45-0.

BRACKETT, D. W.: *Svatý teror – armageddon v Tokiu*. Praha : Mladá fronta, 1999, s.68-69, 93, 132-137. ISBN 80-204-0669-7.

CAMUS, A.: *Člověk revoltující*. Praha : Český spisovatel, 1995, s.164 - 167, 172 - 178. ISBN 22-055-95.

CRUICKSHANK, P. - MOHANAD HAGE ALI: Abu Musab Al Suri : Architekt of the New Al Qaeda. In: *Studies in Conflict and Terrorism*, č. 30, s. 1 - 14. ISSN 1057-610X.

- Dictionary of Military and Associated Terms*. Washington : Joint Chiefs of Staff, 1984.
- FORD, F. L.: *Political Murder : From Tyrannicide to Terrorism*. Cambridge : Harvard University Press., 1985, s. 242 - 243. ISBN 0-674-68635-7.
- KRUEGER, A. B. - MALEČKOVÁ, J.: Does Poverty Cause Terrorism? In: *The New Republic*, 2002, 24. jún, s. 27.
- MIKŠÍK, O.: *Hromadní psychické jevy*. Praha : Karolinum, 2005, s. 210 - 219. ISBN 80-246-0930-4.
- MILLER, M. A.: The Intellectual Origins of Modern Terrorism in Europe. In: CRENSHAW, M. (ed): *Terrorism in Context*. Pennsylvania State University Press, 1995, s. 44, 48. ISBN 0-271-01014-2.
- MOGHADAM, A.: *The Interplay Between Terrorism, Insurgency, and Civil War in the Middle East*. Elcano Royal Institute, 2015.
- POMPER, P.: Russian Revolutionary Terrorism. In: CRENSHAW, M. (ed): *Terrorism in Context*. Pennsylvania State University Press, 1995, s. 87, 98 - 99. ISBN 0-271-01014-2.
- ROSIE, G.: *The Directory of International Terrorism*. Edinburgh : Mainstream Publishing Company, 1986, s. 248 - 249. ISBN 1 85158 021 2.
- SAMSON, I.: *Medzinárodný terorizmus : Implikácie pre Slovensko*. Bratislava : SFPA, 2002, s. 12, 22, 28. ISBN 80-968148-3-4.
- SCHMID, A. P. (ed.): *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. London : Routledge, 2011, s. 5. ISBN 13:978-0-415-41157-8.
- WILKINSON, P.: *Terrorism and the Liberal State*. London : The MacMillan Press Ltd., 1977, s. 32 - 33. ISBN 0 333 19123 4.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Aká je účinnosť strachu vo vzťahu k pokroku a presadzovaniu politických cieľov?
2. Môže krutosť prostriedkov a metód uskutočňovania teroristických akcií účinne zastrašiť obyvateľstvo, alebo aj poškodiť ciele teroristov a odradiť ich sympatizantov?
3. V čom sú partizánska vojna a teroristické akcie rozdielne a čo majú spoločné?
4. Aký je význam teroristických akcií s masovým a bezvýberovým zabíjaním a individuálnym zapojením do džihádu jednotlivcov („osamelých vlkov“) a malých teroristických buniek?
5. Islamský štát nie je porazený. Čo so zahraničnými bojovníkmi pochádzajúcimi z Európy, ktorých je asi štyritisíc a viacerí z nich so ženami a deťmi by sa chceli vrátiť. Prebieha reštrukturalizácia činnosti bývalého islamského štátu, jeho stúpcov a bojovníkov, ktorí sa presúvajú okrem Iraku a Sýrie aj do Južnej Ázie. Ako sa s tým vyrovnáť?

POZNÁMKY

VODCA V ŠPECIFICKOM VOJENSKOM PROSTREDÍ

doc. PhDr. Mária **PETRUFOVÁ**, PhD.

„Vodcovstvo je schopnosť presvedčiť iných, aby radi urobili to, čo nemajú radi“

H. Truman

„Ak vaše činy inšpirujú druhých snívať, učiť sa a konať, môžete o sebe povedať, že ste vodcom“

J. Q. Adams

„Vodcovstvo sa nedokazuje nátlakom“

M. Ch. Smithiová ¹⁾

ÚVOD

V súčasnosti sme na Slovensku svedkami toho, že z vojensko-politického hľadiska sa medzi civilnou verejnosťou, ako aj v médiách často hovorí o rezorte obrany ako o jadre ozbrojených síl, ktoré sú určené k zaisteniu obrany štátu. No sociálno-psychologický aspekt Ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) je verejnosti známy už menej.

Od vojenskej organizácie sa dnes očakáva, že bude disciplinovane a koordinovane plniť zadané úlohy nielen v bežných podmienkach mierového života, ale predovšetkým v podmienkach neštandardných alebo extrémnych (ako je bojová činnosť), a že dokáže rozvíjať svoj potenciál v súlade s meniacimi sa požiadavkami organizácie.

Vojenská organizácia má zložitú a presne vymedzenú hierarchickú štruktúru, v ktorej by nevyhnutne mali velitelia vedieť efektívne riadiť procesy a systémy, ako aj viesť svojich podriadených. Roly vedúceho zamestnanca a podriadených sú jasne rozdelené. Vedúcimi zamestnancami vo vojenskej organizácii sú velitelia a odborní náčelníci. Majú formálnu autoritu a z hľadiska svojej roly v organizácii sa môžu za určitých podmienok stať vodcami – lídrami.

Interdisciplinárny charakter vodcovstva by mal byť zameraný na rozvoj každého príslušníka OS SR. Sú to predovšetkým poznatky získané počas štúdia, poznávaním a potvrdením vlastnej skúsenosti potrebnej na výkon funkcie, plnenie úloh a vedenie ľudí v rezorte, ako aj úvahy nad sebou samým, nad svojimi predispozíciami pre vodcovstvo.

Vojenské prostredie nie vždy ponúka dostatok príležitostí pre neformálnych vodcov – lídrov alebo aj tzv. situačných vodcov – lídrov. Primárne je preto potrebné smerovať vzdelávanie nielen v podmienkach Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (ďalej len „AOS“), ale aj v celom rezorte tak, ako je to vo vyspelých armádach sveta v oblasti vodcovstva, do všetkých fáz vojenskej kariéry. Cieľom tohto textu je priblížiť verejnosti problematiku vodcovstva v rezorte

1) DeVITO, J. A.: Základy mezilidské komunikace.

obrany zo sociálno-psychologického pohľadu ako súčasti manažmentu ľudských zdrojov, ale aj ako súčasti efektívneho vedenia ľudí v 21. storočí.

V dnešnej uponáhľanej, až hektickej dobe sa priveľa diskutuje o tom, **čo by mal správny vodca – líder – veliteľ vedieť**, aké vlastnosti, schopnosti a kompetencie by mal mať na to, aby spĺňal predpoklady vodcu – lídra, a aby jeho činnosť naplnila očakávané ciele a nároky, ktoré sú čím ďalej, tým väčšie aj v podmienkach OS SR.

Vodcovstvo sa v slovenskom jazyku chápe trochu rozpačito, a aj inak ako leadership v anglickom zmysle slova. Často sa spája s vojenským prostredím, s významnými vojenskými vodcami na najvyšších veliteľských postoch, prípadne s významnými predstaviteľmi verejného života. Častejšie je chápané ako **špecifický prístup k vedeniu ľudí v organizáciách, kde jeho podstatou je získavať ľudí, aby zdieľali a naplňovali ciele a vízie prinášajúce zmeny, rozvoj organizácie, ale súčasne, aby ľudia boli motivovaní pre rozvoj svojho vlastného potenciálu v prospech organizácie**. Preto je potrebné pochopiť najprv miesto a funkciu ľudského činiteľa vo vojenskej organizácii, poznať sociálno-psychologický pohľad na vojenské prostredie, organizáciu a až potom poukázať na špecifiká vodcovstva – leadershipu vo vojenskom prostredí. Z rôznych výskumov vlastností lídrov sa potvrdilo, **že jednotlivec sa lídrom nenarodí, ale môže, či nemusí sa ním stať**.

Zo sociálno-psychologického hľadiska sa zo zložitej štruktúry kompetencií lídrov vo vojenskom prostredí, dnes už identifikovali tri dôležité kompetencie: **kompetencie zvládania záťaží, morálne kompetencie a komunikačné kompetencie**.

1 ÚVOD DO VODCOVSTVA – VEDENIE A RIADENIE, MANAŽÉR A VODCA – LÍDER

Pre lepšie pochopenie zvláštností a rôznych dimenzií vojenského vodcovstva – leadershipu je potrebné venovať pozornosť manažmentu a manažérom. V manažmente sú pojmy riadenia a vedenia interpretované rôzne celým radom autorov a z rôznych hľadísk. M. Armstrong ²⁾ charakterizuje manažment ako „spôsob rozhodovať o tom čo robiť, a potom zabezpečiť, aby sa to urobilo pomocou efektívneho využitia všetkých zdrojov“. J. Veber ³⁾ hovorí že „manažment sa dá najvšeobecnejšie charakterizovať ako súhrn všetkých činností, ktoré je potrebné urobiť, aby bol zabezpečený chod organizácie“. F. Bělohlávek ⁴⁾ vo svojej knihe uvádza, že „manažment je proces systematického plánovania, organizovania, vedenia ľudí a kontrolovania, ktorý smeruje k dosiahnutiu cieľov organizácie“. ⁵⁾

Neskôr sa manažment začína rozvíjať v intenciách, **že ľudia sa musia predovšetkým viesť**. Postupne vznikajú relatívne samostatné oblasti manažmentu – krízový manažment, riadenie rizík, manažment času, manažment poznatkov a mnohé ďalšie oblasti. Podobne sa v rámci manažmentu začínalo rozvíjať aj vodcovstvo.

2) ARMSTRONG, M. - STEPHENS, T.: Management a leadership.

3) VEBER, J. a kol.: Management.

4) BĚLOHLÁVEK, F.: Jak řídit a vést lidi.

5) NEKVAPILOVÁ, I. a kol.: Úvod do vojenského leadershipu, s. 7.

POZNÁMKY

Tradičné riadenie je zvyčajne založené na manažérskych funkciách – rozhodovanie, plánovanie, organizovanie, vedenie ľudí a kontrola. Každá z manažérskych činností sa skladá z týchto piatich základných funkcií, ktoré sú následne využité s rôznou intenzitou, a to v závislosti na povahe práce. Vykonávateľom riadiacich funkcií a nositeľom profesie je manažér. Je to človek, ktorý dosahuje stanovené ciele s ľuďmi a prostredníctvom nich. ⁶⁾

Manažérska činnosť je náročnou prácou, kde sa prejavujú tzv. **mäkké prvky riadenia** – soft skills (kultúra organizácie, firemná komunikácia, etiketa, imidž, koučing), ako aj **tvrdé prvky riadenia** – hard skills (správa financií, plánovanie, organizovanie, organizačné štruktúry, materiálne zdroje, kontrola, personálne riadenie a iné). Dnes sa už od každého vedúceho požaduje, aby bol nielen manažérom, ale aj vodcom – lídrom. Riadenie sa viacej dotýka výsledkov pomocou efektívneho získavania, rozdeľovania, využívania a kontrolovania všetkých potrebných zdrojov, ľudí, financií, zariadení, budov, informácií a poznatkov.

Vedenie ľudí sa zameriava na najdôležitejší zdroj, t. j. na ľudí. Vyžaduje to nielen profesionálnu komunikáciu, ale aj motiváciu, spoluprácu, seberealizáciu – premeniť víziu a ciele v konkrétne činy. V manažmente je vedenie ľudí najčastejšie považované za určujúcu sociálno-psychologickú súčasť riadenia v organizáciách. To znamená, že jeho obsahom je cieľavedomé pôsobenie vedúceho (manažéra) na poznávanie, prežívanie a konanie riadenej skupiny, tímu zamestnancov. Je dôležité, aby manažér vedel presvedčať a aktivizovať výkony podriadených.

V samotnom procese vedenia ľudí sú rozlišované dve úrovne – vedenie ľudí ako manažérska činnosť a vodcovstvo ako leadership. **Nie každý manažér, ktorý zodpovedne vedie svojich podriadených ku splneniu úloh, je považovaný aj za vodcu – lídra.**

Z výkladu v Psychologickom slovníku vyplýva, že za vodcu (lídra) sa považuje jednotlivec v dominantnej pozícii, s autoritou či vplyvom v istej skupine. „U lídrov je významná predovšetkým priamočiara orientácia na výsledky, čo je jedna z významných premenných, či významných charakteristík, s ktorou pracujú aj rôzne teórie vedenia.“ ⁷⁾

J. C. Maxwell predstavil premenu formálneho vedúceho skupiny na vodcovskú osobnosť rozdelením vodcov do piatich skupín (rovín):

- **manažér/pozičný vodca (líder)** – podriadení ho nasledujú, pretože musia, je ich formálnym vedúcim,
- **transakčný vodca (líder)** – podriadení ho nasledujú, pretože chcú, vzájomný vzťah je založený na rešpekte,
- **výkonový vodca (líder)** – k rešpektu voči vodcovi sa pridáva taktiež rešpekt k jeho vedomostiam a zručnostiam,
- **rozvíjajúci vodca (líder)** – podriadení ho nasledujú, pretože vodca pozitívne vplýva na ich osobnostný rozvoj,

6) LOJDA, M: Manažérske dovednosti.

7) HARTL, P. - HARTLOVÁ, H.: Psychologický slovník, s. 677.

- **transformačný vodca (líder)** – podriadení ho rešpektujú preto, kým je a čo svojou osobnosťou reprezentuje, je pre nich nositeľom hodnôt, vedomostí a zručností a slúži ako vzor.⁵⁾

Zo skúmania viacerých literatúr vieme, že vodca potrebuje ku svojej existencii ľudí, ktorí ho budú nasledovať a vzhliadať k nemu. Hoci vodca potrebuje talent a osobné čaro, je dôležité aby nastala rovnováha medzi jeho charakterom, odborným vzdelaním a profesionálnymi manažérskymi zručnosťami, ktoré musí pri práci s podriadenými využívať. F. Roosevelt definuje manažéra nasledovne: „Najlepší manažér je ten, ktorý má dostatok zdravého úsudku pri voľbe schopných ľudí, ktorí by robili čo treba a dosť sebazaprenia, aby sa im plietol do toho, ako to robia“.⁸⁾ Za manažéra je zvyčajne považovaný ten, kto vedie a efektívne riadi (udržiava) fungujúci systém. Pokiaľ by sme sa chceli zamerať na definíciu manažérov, určite by sme sa preniesli do spoločností s istou hierarchiou a usporiadaním, keďže vedenie ľudí je pokladané za základnú náplň práce manažérov vo všetkých úrovniach riadenia.⁹⁾

V súčasnosti sa veľmi ťažko nachádzajú rozdiely medzi vodcom a manažérom. Odborná literatúra poukazuje na to, že tieto dva pojmy sa vyvíjali súčasne jeden vedľa druhého. Špecifikovanie ich vzťahu prešlo rôznymi etapami, kedy sa vodcovstvo chápalo ako súčasť manažmentu, neskôr to boli dva nezávislé a úplne odlišné pojmy (funkcie) a nakoniec sa vodcovstvo s manažmentom prelínali, avšak nie ako totožné pojmy (činnosti) aj napriek spoločným prvkom. Osobnostné vlastnosti manažéra sa až tak nelíšia od vlastností dobrého vodcu, aj keď sa isté rozdiely nájdu. Rovnako ako pri vodcoch, aj pri formovaní osobnosti manažéra hrajú podstatnú úlohu jeho individuálne schopnosti, či inteligencia.

Medzinárodné prieskumy i prax ukázali, že **najefektívnejšími vodcovskými osobnosťami sú ľudia, ktorí dokázali vytvoriť rovnováhu medzi osobným talentom, odborným vzdelaním a profesionálnymi manažérskymi zručnosťami.** Vodca musí byť tiež stratég, pričom stratégiu nemožno zredukovať len na techniky a metódy s využitím intuície. Umenie stratégie je schopnosť vnímať a predvídať vývoj, mať vyvinutý zmysel pre riziko, schopnosť vedieť sa chopiť šance, mať odvalu a vedieť prijať aj riziko prehry. Jadro manažérskej profesie ale tvorí talent a osobné čaro. Skutočný vodca je dôveryhodný, spravodlivý, vie počúvať, motivovať a je iniciatívny. **Pravou vodcovskou osobnosťou je stratég, manažér a vodca zároveň,** pričom je potrebný aj talent. Manažéri najvyššej kvality sa neboja vziať na svoje plecia riziko, sú šampiónmi vo vlastnej organizácii s revolučnými myšlienkami, sú iniciátormi zmien, komunikujú s médiami a riadia sa etickými pravidlami, rozmyšľajú a pohybujú sa v európskych dimenziách.

Vodca – líder stojí na čele tímu, inšpiruje, motivuje a presviedča. Ľudia sa neradia, úlohou vodcu je ľudí viesť. Ľudí, ktorí nechcú byť riadení, ale hlavne vedení pribúda. Osobnosť vodcu sa vyznačuje takými vlastnosťami akými sú optimizmus, sebadôvera a rozhodnosť, šarm, pozitívny charakter, rešpekt k sebe, ale aj k ostatným. Ak sa k týmto vlastnostiam pridá pevná vôľa, učiť a rozvíjať sa, má vodca šancu byť naozaj úspešným vodcom.

8) SOPÓCI, M.: Vodcovstvo, s. 48.

9) TURECKIOVÁ, M.: Organizační chování, s. 58 - 60.

POZNÁMKY

Podľa M. Sopóciho poznáme dvanásť rozdielov medzi manažérmi a vodcami, ktoré ešte v roku 1989 spísal Warren Bennis. Hlavný rozdiel medzi oboma skupinami je ten, že zatiaľ čo manažér je viac naklonený rozhodovaniu podľa starých noriem, zaužívaných pravidiel a drží sa systému, vodca nemá problém spochybňovať súčasný stav, prípadne ho inovovať alebo rozvíjať. Vodca ochotne prijíma riziko a vidí dlhodobú perspektívu. Zatiaľ čo manažéri sú kontrolovateľní, premýšľaví a usporiadaní, vodcovia radi experimentujú a sú flexibilní. ¹⁰⁾

Podľa Ľ. Belana majú u manažéra ako vodcu prevládať vlastnosti ako schopnosť vedenia ľudí, motivácia, delegovanie, vízia do budúcnosti a podobne. Je dôležité si uvedomiť, že práca manažéra je mnohostranná, uvedomelá a aktívna tvorivá činnosť, v rámci ktorej riadiaci subjekt (riadiace centrum, topmanažment) stanovuje ciele, ovplyvňuje metódy, prostriedky a spôsob správania viacerých (výkonných) prvkov (objektov), aby celá riadená sústava (systém) optimálne plnila určené funkcie a dosahovala stanovené ciele v určenom čase a kvalite. ¹¹⁾

Vodcovstvo – leadership

Pojem leadership sa do slovenčiny prekladá dosť nejednoznačne z anglického slova **lead – viesť, leader – vodca, leadership – vodcovstvo, niekedy aj vedenie**. Vo všeobecnosti vodca môže znamenať aj vedúceho nejakého spoločenstva (záujmového, pracovného, politického), vodcu národného mužstva, vedúceho skupiny horolezcov, vedúceho džezovej skupiny apod. Lodivodi používali tento pojem pre označenie lodného kurzu pri plavbe na mori. Na mori je leader navigátorom a kormidelníkom zároveň, na súši je človekom, ktorý určuje smer a získava ľudí preto, aby ho nasledovali. Podať precíznu a vyčerpávajúcu definíciu vodcovstva je aj dnes zložité. Je to vlastne proces, ktorým jednotlivec ovplyvňuje skupinu jednotlivcov k dosiahnutiu spoločného cieľa. ¹²⁾

Vodcovstvo je oproti tradičným prístupom riadenia a vedenia založené na stanovení vízie a zapájaní ľudí pomocou motivácie, vrátane používania líderských metód, pre ktoré je charakteristická väčšia právomoc a zodpovednosť jednotlivcov.

Vodcovstvo podľa P. G. Northousa má niekoľko základných podôb, v ktorých je rozvíjané a skúmané: **ako vlastnosť ľudí** (niektorí majú väčší talent na vedenie ľudí, iní menší), **ako schopnosť k vedeniu**, ktorá má svoju kapacitu ako spôsobilosť, ktorej sa dá učiť a je možno ju rozvíjať (kompetencie), **ako spôsob správania sa, ako vzťah a proces ovplyvňovania**. ¹³⁾

V publikácii Organizační chování od M. Tureckiovej sa môžeme dočítať, že vodcovstvo je historickou, vojenskou, politologickou a kultúrnou/antropologickou tematikou, a pokiaľ sa chceme zaoberať aj predispozíciami k vodcovstvu, tak bezpochyby je aj tematikou psychologickou. „Vodcovstvo je štýl vedenia ľudí, ktorý zdôraz-

10) SOPÓCI, M.: Vodcovstvo, s. 71.

11) BELAN, Ľ.: Bezpečnostný manažment : Manažérstvo bezpečnosti, s. 12.

12) STEIGAUF, S.: Vůdčovství aneb Co vás na Harvardu nenaučí.

13) NORTHOUS, P. G.: Introduction to Leadership, s. 2 - 7.

ňuje nasledovanie určitej vízie a stavia na schopnosti vodcu stimulovať, inšpirovať, viesť a motivovať ľudí práve prostredníctvom určovania smeru a vízie“.⁹⁾

Podľa L. Belana vedenie ľudí predstavuje „činnosť manažérov zameranú na cieľavedomé ovplyvňovanie (motiváciu, stimuláciu, koordináciu, komunikáciu, usmernenie) jednotlivcov i kolektívov, pri ktorej sa vedúci s využitím svojej právomoci usiluje o dobrovoľnú, ochotnú účasť podriadených na dosahovaní bezpečnostných cieľov. Vedenie ľudí obsahuje najmä prikazovanie (velenie), motivovanie, komunikovanie a riešenie konfliktov a nemožno ho chápať ako časovo ohraničenú činnosť, pretože ľudia sa musia viesť neustále.“¹¹⁾

Ak hovoríme o vodcoch, často si predstavíme „veľkých“ mužov ako vyhrávajú vojny, ovplyvňujú masy ľudí, ako dosahujú vopred určené ciele a ako sa zapisujú do histórie. Vodcov každého druhu môžeme nájsť v rôznych historických obdobiach, menil sa len pohľad a požiadavky na nich. Už pri vzniku sociálnych skupín preberali niektorí členovia aktívnejšiu úlohu ako iní. Boli viac uprednostňovaní, mali nad inými prevahu a ostatní ich ochotnejšie počúvali a podriaďovali sa. Hlas vodcu je v skupine spravidla rozhodujúci, rovnako ako jeho názor.¹⁴⁾

Z rôznych dokumentov, historických filmov a literatúry je možné predpokladať, že v praveku bol za vodcu považovaný ten, kto sa vyznačoval veľkosťou, silou, obratnosťou a dokázal ochrániť skupinu, v ktorej žil. **Vodcom mohol byť teda ktokoľvek, kto vzbudzoval strach a presadzoval hrubú silu.**

Podľa M. Sopóciho najmä v staroveku v jednotlivých fázach vývoja vodcu **vystriedal hrubú silu rozum**. Vodcovia mali byť odborníkmi v mnohých veciach – vo vedení ľudí, plánovaní a taktike. Toto obdobie bolo typické pre presadzovanie vojenskej sily a duchovna. Nachádzame v ňom predstaviteľov ako Sun-C', Cézar, Alexander Veľký alebo Platón. Bola to éra mysliteľov, cisárov, kráľov a už vtedy bola doba ovplyvnená delegovaním, organizovaním a deľbou povinností. Tieto znaky sa neskôr preniesli aj do stredoveku a ďalších období obohatené o nové princípy vodcovstva. Začala sa presadzovať tímová práca, láska k podriadeným, vášeň pre povolanie, či jednoduchosť riešení. Takéto rysy sú typické napríklad pre Napoleona.

V histórii vodcovstva sa celý rad významných mysliteľov zaoberal identifikáciou vodcovských vlastností (teória veľkých mužov, teória veľkých osobností, teória vlastností alebo aj teória rysov osobnosti). Vlastnosti úspešných vodcov vychádzali zo štúdií charakteristík a vlastností rôznych osôb, ich životopisov a analýz konkrétnych činov (G. Washington, D. D. Eisenhower, W. Slim, B. Law, Montgomery, R. Regan, B. Gates, Matka Tereza, E. Roosweltová, kráľovná Kleopatra a pod). Britský veliteľ lord Slim definoval pre vodcov vlastnosti ako odvaha, sila, vôľa, iniciatíva a vedomosti. Medzi ideálne vlastnosti úspešných vodcov sú často radené:

- pracovitosť,
- dôveryhodnosť,
- spoľahlivosť,
- výrečnosť,

14) GÁBOROVÁ, L.: Sociálna psychológia pre učiteľov, s. 71 - 73.

POZNÁMKY

- sociálne cítenie,
- objektivita,
- inteligencia,
- dôvera,
- sebaistota,
- zásadovosť.

V neskorších obdobiach sa ľudia snažili riadiť princípmi vodcovstva, ktoré sa časom menili, vyvíjali a tvorili. Napriek tomu úloha vodcu zostala rovnaká: „**vedieť inšpirovať druhých tak, aby bez strachu z neúspechu kráčali vpred až k vytúženým cieľom**“. Novovek sa vyznačuje rozmachom teórií vedenia ľudí a vodcovstvo sa začalo spájať so slovom „*manažment*“. Odrazu osobnostné predpoklady a charakteristiky jednotlivca nezaručovali rolu vodcu. Vďaka tvrdej práci, vzdelávaniu sa a skúsenostiam je spôsobilosť vodcovstva dosiahnuteľná pre kohokoľvek. Od začiatku 20. storočia po súčasnosť boli na základe rôznych štúdií a prieskumov vyprodukované rozsiahle zoznamy ideálnych vlastností vodcu. Medzi najideálnejšie patria podľa M. Sopóciho napríklad: objektivita, zásadovosť, dôvera, spoľahlivosť či pracovitosť. ¹⁵⁾

V súčasnosti sa najčastejšie uvádza šesť vlastností, ktoré sú väčšinou spájané s efektívnym vodcovstvom: **inteligencia, sebadôvera, charisma, rozhodnosť, spoločnosť a integrita**. Podľa výsledkov rôznych výskumov dnes existuje zoznam aj tzv. univerzálnych vodcovských atribútov, kde vodcovstvo v sebe nesie aj hodnotovú stránku. ¹⁶⁾

Tabuľka 1: Univerzálne vodcovské atribúty ¹⁶⁾

Pozitívne vodcovské atribúty		
Dôveryhodný	Spravodlivý	Čestný
Predvídavý	Plánuje dopredu	Povzbudivý
Pozitívny	Dynamický	Motivátor
Buduje dôveru	Motivujúci	Spoľahlivý
Inteligentný	Rozhodný	Skutočný obchodník
Win-win riešenie problémov	Komunikatívny	Informovaný
Administratívne zručný	Koordinátor	Team builder
Orientovaný na excelenciu		

15) SOPÓCI, M.: Vodcovstvo, s. 12 - 19.

16) STEIGAUF, S.: Vůdčovství aneb Co vás na Harvardu nenaučí, s. 145.

Negatívne vodcovské atribúty		
Samotár	Asociálny	Nespolupracujúci
Vznetlivý	Nejednoznačný	Egocentrický
Bezohľadný	Diktátorský	

2 TEÓRIE VODCOVSTVA

V dnešnej dobe sa požiadavky na vodcov líšia od požiadaviek, ktoré poznáme z histórie. Nestačí hrubá sila alebo dar reči. **Dnes už vieme, že vodcovstvo (leadership) ako také predstavuje potrebu dominancie, tzn. viesť druhých ľudí, rozhodovať a brať na seba zodpovednosť.**¹⁷⁾

Očakáva sa jasná vízia do budúcnosti a schopnosť viesť (skutočnou mierou vodcovstva je vplyv), avšak nie je dôležitý iba výsledok, ale aj spôsob, akým sa dosiahne. Vyžaduje sa schopnosť vedieť robiť správne viac, ako len jednu vec. Vodcovstvo je veľmi komplexné a existuje mnoho faktorov, ktoré ovplyvňujú schopnosť viesť:

- charakter jednotlivca (vlastnosti),
- vzťahy (vodca musí mať nasledovníkov),
- poznanie (informácie, fakty, vízia do budúcnosti),
- intuícia (správne načasovanie),
- skúsenosti (doterajšie úspechy),
- schopnosti (čo vodca dokáže).

Aj vo vodcovstve platí, podobne ako v manažmente, že „*personálna práca v organizácii je považovaná za veľmi dôležitý faktor úspechu*“. Jej úlohou nie je len získať, ale udržať a využívať schopných zamestnancov. Neoddeliteľnou súčasťou vedenia ľudí je aj ich koordinácia, čím vlastne rozumieme odsúhlasenie a harmonizáciu jednaní členov organizácie, taktiež delbu ich práce, a to všetko s ohľadom na vopred vytýčené ciele. „*Vedúci využitím svojej moci usiluje o dobrovoľnú, ochotnú účasť podriadených na dosahovaní skupinových cieľov, a týmto aj o uspokojenie svojich potrieb.*“¹⁸⁾

Vedenie ľudí dnes charakterizujú najmä:

1. používané štýly vedenia (spôsob prikazovania),
2. motivácia podriadených, ovplyvňovanie jednotlivcov alebo tímov,
3. komunikácia, výber najvhodnejších komunikačných ciest,
4. zvládanie problémov spôsobených správaním zamestnancov, práca tímov.¹⁹⁾

17) HARTL, P. - HARTLOVÁ, H.: Psychologický slovník, s. 677.

18) LORKO, M.: Podniková ekonomika, s. 194.

19) BELAN, Ľ.: Bezpečnostný manažment : Manažérstvo bezpečnosti, s. 30.

POZNÁMKY

Princípy vodcovstva

Je veľmi dôležité uvedomiť si, že nie je vodca ako vodca. V niektorých prípadoch sa vodca (líder) určuje na základe organizačnej štruktúry (pozičný vodca), niekde je zase vybraný neformálne na základe prirodzenej autority (prirodzený vodca). Prirodzenú autoritu zaisťujú rôzne schopnosti a vlastnosti jednotlivca, ktoré imponujú ostatným, a tak ho prirodzene začnú počúvať, sledovať alebo kopírovať. Ak je vodca skutočne dobrý, môže spraviť aj také rozhodnutia, ktoré ostatným nie sú sympatické, no aj napriek tomu svoju autoritu nestratí. „*Najdôležitejší vzorec úspechu pre vodcu je vedieť ako rokovať s ľuďmi.*“²⁰⁾

Vo viacerých literatúrach, ktoré sa zaoberajú témou vodcovstva sa nachádzajú princípy, ktorými by sa mal dnes efektívny dobrý vodca riadiť:

- Nesmie zabudnúť na to, že **vodcovstvo predpokladá istú mieru dominancie**. Táto má byť jeho základnou povahovou črtou.
- **Členovia skupiny, ktorú vodca vedie, musia byť presvedčení o tom, že mu na nich záleží**. Tak isto musia vedieť, že vodca stojí za svojimi podriadenými a že s nimi zdieľa všetky riziká.
- **Požiadavky na podriadených musia byť vždy jasne definované**. Členovia skupiny musia poznať charakter úlohy a čo najpodrobnejší postup pre splnenie úloh.
- Vodca musí **vedieť zhodnotiť situáciu a vedieť kedy a ako konať. Musí sa vedieť rozhodnúť, kedy sa správať umiernené a kedy agresívne**.
- **Vodca musí vedieť (správne) motivovať a odmeňovať**. „*Pocit nespravodlivosti vytvára v ľuďoch napätie a motivuje ich konať v záujme redukovania pocitu nespravodlivosti.*“²¹⁾
- **Vodca musí mať charizmu**. Ide o zvláštnu schopnosť (z časti vrodenu) pôsobiť na druhých svojimi myšlienkami alebo prejavom. Pomocou nej dokáže so sebou vodca strhnúť masu, vyvolať ošiaľ alebo prinútiť ľudí, aby dobrovoľne uskutočňovali jeho myšlienky.
- **Vedieť správne kritizovať**. Nie je vhodné nechať podriadeného dokončiť úlohu a vzápätí zhodnotiť jeho prácu ako neuspokojivú, ak sa priebežnou kontrolou dalo týmto nedostatkom predísť.
- Umenie komunikovať. **Vedieť rozoznať kedy hovoriť a kedy mlčať a počúvať**. Taktiež je dôležité vedieť konštruktívne komunikovať, či už s podriadenými, ale aj s nadriadenými a vedieť adekvátne vyjadrovať svoje myšlienky. V prípade komunikácie sú dôležité obe jej podoby – verbálna aj neverbálna komunikácia.
- Aj napriek tomu, že sa táto vlastnosť väčšinou považuje za slabosť, **dobrý vodca by mal byť dostatočne empatický**. Vedieť sa vcítiť do potrieb a problémov podriadených vie mnohokrát zaistiť napredovanie oveľa príjemnejším spôsobom, ako direktívne a necitlivé prikazovanie.

20) SOPÓCI, M.: Vodcovstvo, s. 153.

21) TUMA, M.: Rozvoj ľudských zdrojov v samospráve, s. 61.

- **Správny vodca musí vedieť kedy, komu a ako delegovať úlohy.** „Žiadny človek nebude dobrý vodca, ak by chcel urobiť všetko sám a pripísať si všetky zásluhy.“

J. Adair ²²⁾ podporuje názor, že **osobnosť a charakter vodcu nemožno pri skúmaní vodcovstva vynechať**. Pri skúmaní požadovaných kvalít lídra vymedzil určité všeobecné vodcovské vlastnosti a medzi najdôležitejšie zaradil:

- **Nadšenie** – pre plnenie cieľov, ktoré môžu vodcovia zdieľať s ich stúpenkami a prenášať ich na nich.
- **Sebadôvera** – viera v seba, nie však prehnaná, ktorá by mohla viesť k arogancii.
- **Čestnosť a poctivosť** – vodca by mal byť pravdivý najmä sám voči sebe, musí byť zrelý, morálny a čestný, pretože práve to vyvoláva dôveru okolia.
- **Húževnatosť a vytrvalosť** – vodca musí byť pružný, vytrvalý a musí požadovať vysoké štandardy, usilovať sa o rešpekt, nie je však nutné usilovať o popularitu.
- **Láskavosť a srdečnosť** – budovať si pozitívne vzťahy, zaujímať sa o iných a rešpektovať ich.
- **Pokora a skromnosť** – zahŕňa ochotu načúvať iných, uznať svoju vinu a nieť následky, nebyť arogantný či panovačný. ²³⁾

Len splnením týchto vlastností sa človek môže odlišiť od iných a zastávať status vodcu.

Delegácia úloh a hodnotenie

Delegovanie právomocí je skvelým spôsobom pre nadviazanie vzťahov a budovanie dôvery. Pri delegovaní nejde úplne o rozdeľovanie moci. Ide o príležitosť zapojiť ľudí do procesu, čím získajú cenné skúsenosti a hlavne dôveru vo svoje schopnosti. Mnohé bibliografické zdroje myšlienku delegovania podporujú z dôvodu zvyšovania a podpory samostatnosti, sebadôvery, schopnosti komunikácie a hlavne u podriadených posilnia pocit užitočnosti a zodpovednosti. Jedným z najúčinnejších prostriedkov manažéra a vedúceho vo vedení je delegovanie právomocí a povinností. Výsledky prieskumov riaditeľov veľkých podnikov ukázali, že najčastejšou príčinou ich neúspechu bola neschopnosť delegovať t. j. osamostatňovať podriadených.

Delegovať prácu na druhých neznamená, že manažér nie je schopný vykonať úlohu sám. Pri delegovaní práce je potrebné mať cit pre rozdelenie úloha najmä vedieť, komu úlohy zveriť. ²⁴⁾

22) ADAIR, J.: Jak řídit druhé i sám sebe.

23) KOTEK, T.: Vedenie ľudí.

24) LORKO, M.: Podniková ekonomika, s. 201.

POZNÁMKY

Vodca musí objasniť cieľ a význam úloh s pevne určeným termínom dokončenia. Nesmie zabudnúť na presnú špecifikáciu toho, za čo je každý jednotlivec v skupine zodpovedný, aby nedošlo k nedorozumeniam a následným chybám. **Pre delegovanie je pozitívna podpora dôležitá, preto je potrebné dbať o motiváciu a povzbudenie.**

Posledným bodom samotného delegovania je kontrola (hodnotenie), počas ktorej sa diskutuje o pracovných postupoch, problémoch a pokroku vedenej skupiny. M. Lorko popisuje kontrolu ako kontinuálny proces, ktorého predpokladom realizácie je, že v prvej etape sa stanovujú ciele, plány, štandardy, v druhej sa stanovujú objekty kontroly a termíny kontrol a v najdôležitejšej tretej etape sa porovnávajú skutočné hodnoty s vytýčenými cieľmi, zisťujú sa odchýlky, ktoré môžu byť pozitívne, ale aj negatívne. *„Hodnotenie musí každý zamestnanec vnímať ako systematický, periodický, permanentný a zisťovací proces, ukazujúci ako konkrétny pracovník zvládol pridelené úlohy.“*²⁵⁾

3 ŠTÝLY VODCOVSTVA

V súčasnosti prevláda názor, že niektoré rysy vodcovstva, ako napríklad inteligencia, asertivita a správanie sú vrodené. Ostatné zručnosti, vlastnosti a schopnosti si však musí vodca osvojovať počas života, či už pomocou riešení zložitých situácií, prostredníctvom interpersonálnych vzťahov alebo vďaka svojim skúsenostiam. Na základe prevládajúcich charakterových vlastností si vodca vyberie štýl, ktorý pri svojej práci uplatňuje. Čo sa očakáva od zvoleného štýlu vodcovstva? Určite sa vodca nesmie úplne podvoliť potrebám okolia, ale je potrebné nájsť istý kompromis medzi vnútornou potrebou vodcu realizovať sa a medzi tým, čo od neho okolie očakáva. V literatúre je možné nájsť mnoho rozdelení, kategorizovaní a členení štýlov vodcovstva. Každé rozdelenie je niečím odlišné, podstata je však rovnaká. Štýl vodcovstva je priamo ovplyvnený osobnosťami vodcu a vzťahom, aký prevláda medzi vodcom a jeho podriadenými, resp. vzťahom, aký chce vodca uplatňovať pri práci. Podľa knihy H. Koontza poznáme tri klasické štýly vedenia:

- autokratický (autoritatívny) štýl,
- demokratický štýl,
- liberálny štýl.²⁶⁾

Autokratický štýl vedenia – vyznačuje sa nezáujmom o názory podriadených, čo sa prejavuje najmä v štýle komunikácie. Vyžaduje sa striktné plnenie rozkazov. Tento štýl je vhodné uplatňovať v novom kolektíve, prípadne v kolektíve, kde prevláda nedisciplinovanosť podriadených. Krajným prejavom tohto štýlu je diktátorský štýl vedenia, kde sa akýkoľvek protichodný názor s názorom vodcu zamieta. Tento štýl je založený na sústavných príkazoch a nariadeniach a neustálej kontrole. Často vedie k znižovaniu flexibility v kolektíve.

25) TUMA, M.: Rozvoj ľudských zdrojov v samospráve, s. 66.

26) WEIHRICH, H. - KOONTZ, H.: Management.

Demokratický (participatívny, konzultatívny) štýl vedenia – predpokladom je určitá odborná, spoločenská a kultúrna úroveň členov tímu. Demokratický veliteľ dôveruje členom svojho tímu. Rozhodnutia a zodpovednosti sú delegované na nižšie stupne velenia pričom si všetci musia uvedomovať dôležitosť pridelenej úlohy.

Liberálny štýl vedenia – spolupracovníci vodcu sú značne samostatní. Veliteľ im plne dôveruje a ponúka úplnú autonómiu v rozhodovacích procesoch. Výberová je aj kontrola vykonávania, resp. splnenia úloh. Uvedený štýl vedenia je v ozbrojených silách veľmi ťažko uplatniteľný vzhľadom na prísnu hierarchizáciu, no aj napriek tomu sa dá uplatniť na vyšších úrovniach, ako napríklad na generálnom štábe či veliteľstvách síl. Najdôležitejším predpokladom pre účinnosť tohto štýlu je zohratý tím a plná dôvera, čo zabezpečuje aj efektívnosť daného štýlu.

Ďalšou z teórií vzťahujúcou sa k vodcovstvu je teória zameraná na vzťahy medzi vodcom a každým jedným z jeho nasledovníkov. *„Vodcovia, ktorí vedú nasledovníkov, získavajú ľudí po jednom, vodcovia, ktorí vychovávajú vodcov, znásobujú svoj rast“*. Na základe týchto vzťahov rozlišujeme vodcovstvo:

- vizionárske,
- tímové,
- strategické. ²⁷⁾

Vizionárske vodcovstvo predstavuje schopnosť predvídať budúcnosť, nereagovať len na problémy a situácie súčasnosti, ale byť pripravený aj na „zajtrajšok“. Jasná vízia, ktorá by mala byť zmysluplná, reálna a zrozumiteľná pre všetkých členov tímu je hlavným znakom tohto typu vodcovstva.

Tímové vodcovstvo už v názve hovorí o tíme ľudí, ktorí sú spoločne zaujatí pre konkrétnu úlohu. V tomto prípade jasne platí „aký povel, taký výkon“, čo v praxi znamená, že vodca musí presne špecifikovať požiadavky pre spolupracovníkov, aby sa mohli zodpovedne snažiť dosiahnuť očakávaný výsledok.

Strategické vodcovstvo je možné chápať z dvoch pohľadov. Prvý pohľad sa na strategické vodcovstvo pozerá z hľadiska výmeny informácií medzi vodcom a členmi tímu, zatiaľ čo druhé hľadisko sa zameriava na vodcovstvo v závislosti na stupňoch velenia, kde okrem tohto typu nájdeme aj operačné a taktické vodcovstvo. Oba pohľady sa zhodujú v činnostiach formulovania a implementácie stratégie, ktorá predstavuje plán na zjednotené uskutočňovanie cieľov.

4 VODCA V ŠPECIFICKOM VOJENSKOM PROSTREDÍ

Špecifické prostredie je prostredie, ktoré sa svojim vplyvom na človeka líši od každodenného, rutinného života. Je to prostredie, ktoré nie je pre človeka úplne prirodzené, je nové a často od človeka vyžaduje istú mieru sebazaprenia a odolnosti, či už psychickej alebo fyzickej. ²⁸⁾

27) MAXWELL, J.: 21 zákonov vodcovstva, s. 253.

28) SOPÓCI, M.: Vodcovstvo, s. 166 - 170.

POZNÁMKY

Je známe, že vojenské prostredie je do značnej miery autokratické. Komunikácia je zo strany podriadených veľmi limitovaná a tok informácií smeruje prevažne zhora nadol. **Vojenský systém je charakteristický prísnu centralizovanou organizačnou štruktúrou, nedeliteľnou veliteľskou právomocou a na základe predpisov, rozkazov a nariadení sa vyžaduje presné plnenie povinností a noriem.**

Vojenská jednotka ako pracovný tím ľudí má isté špecifiká, ktoré sú dané charakterom činností, prostredím a cieľmi, ktoré dosahujú. Vojaci vstupujú do rôznych vzťahov, či už služobných (sú vymedzené služobným postavením alebo funkciou) alebo osobných (tieto si vyberá každý jedinec sám na základe sympatií/antipatií). Vojenské prostredie je vo vzťahových otázkach špecifické. Vzťahy osobné sú často potláčané do úzadia a dobrý vodca (veliteľ) musí vedieť, kedy sympatie odložiť bokom a pre úspešné splnenie úlohy vydať vojakovi rozkaz alebo nariadenie, ktoré by v súkromí danej osobe nevydal.

V oblasti vodcovstva sú požiadavky na dôstojníka – vodcu stanovené nasledovne:

- vedieť a byť schopný viesť podradených,
- na vysokej úrovni ovládať svoju vojenskú odbornosť a špecializáciu vojenskej odbornosti z hľadiska teórie ale aj praxe,
- správne sa rozhodovať v stresových situáciách a v časovej tiesni,
- mať maximálnu úroveň mravného vedomia a morálky,
- mať vedomosti z oblasti geopolitiky a medzinárodných vzťahov primerane k vykonávanej funkcii.

Na budúcich veliteľov sa kladú čím ďalej, tým väčšie nároky, preto by bolo pre OS SR najvýhodnejšie, keby absolvent AOS **disponoval potrebnými manažérskymi, ale aj vodcovskými spôsobilosťami.** Vedel by rozlišovať situácie a vhodne použiť tú – ktorú zručnosť. Obe oblasti by dokázal využiť na rôznych úrovniach velenia: manažérske v počiatku kariéry na taktickej úrovni a tie vodcovské na vyšších riadiacich pozíciách.

Vojenský leadership

Vodcovia vo vojenskom prostredí musia byť odlišní od tých, ktorí sa nachádzajú v iných typoch organizácií. Mimo toho, že sú menovaní do určitej funkcie s určitou hodnosťou, oprávnenie k veleniu a vedeniu im vyplýva zo zákona. Vojenské prostredie sa vyznačuje prísnu hierarchiou. Vyžaduje sa nielen poslušnosť a plnenie rozkazov, ale aj vysoká miera profesionality. „*Profesionalita je dôležitá v armáde z dvoch významných dôvodov. Po prvé, vojenský vodca je verejným činiteľom zodpovedným za obranu národa. Po druhé, vojenská organizácia je často zodpovedná za život svojich vojakov.*“

Pri plnení bojových úloh môže nastať situácia, že jednotka príde o svojho veliteľa. V takomto prípade je dôležité, aby niektorý z členov jednotky prebral velenie

a stanovenú úlohu dokončil. Vojenský profesionál musí byť na takéto situácie pripravený, a preto je dôležité rozvíjať vodcovstvo u každého jedného profesionálneho vojaka.

Každý veliteľ plní tri hlavné roly – je lídrom, manažérom a koučom. Ako líder vytyčuje ciele, smer, spôsob a dôvod na splnenie rozkazov a pritom motivuje podriadených k lepším výkonom. V prípade roly manažéra prideliuje úlohy, využíva pridelené sily a prostriedky, rieši operatívne situácie a riadi zmeny. Ako kouč rozvíja u podriadených samostatnosť a výkonnosť. Táto rola je však plnohodnotne aplikovateľná jedine v mierových podmienkach, zatiaľ čo prvé dve je možné použiť ako v mierových, tak aj vo vojnových situáciách.²⁹⁾ Pokiaľ chce byť novodobý veliteľ vnímaný ako vodca, mal by sa inšpirovať a riadiť nasledujúcimi princípmi:

- **Vodcovstvo (leadership) je záležitosť každého** – byť úspešným vodcom nie je predurčené iba tým, ktorí majú čiastočne vrodené predpoklady stať sa vodcom a ani tým, ktorí boli do funkcie veliteľa dosadení; vodcovské vlastnosti sa dajú patričným tréningom rozvíjať.
- **Základom vedenia je osobný kredit vodcu postavený na dôveryhodnosti** – vôľa dobrovoľne nasledovať veliteľa.
- **Vodcovstvo začína vnútorným stotožnením sa** – ide o proces vnútorného stotožnenia sa s úlohou vodcu, prijatie úloh, zodpovedností, myšlienok.
- **Osobnostné hodnoty veliteľa a postoje ovplyvňujú druhých** – najlepší vodcovia sú tí, ktorí dokážu svoje hodnoty a presvedčenia prepojiť s hodnotami a presvedčeniami tých, ktorí ho nasledujú.
- **Vodca by mal byť príkladom, inak sa vodcom nestane vôbec** – konanie vodcu by malo byť v súlade s jeho hodnotami.
- **Nevyhnutným predpokladom úspešného vodcu – lídra je pohľad vpred.**
- **Vodcovstvo nie je len o vízii veliteľa** – najlepšia vízia je zdieľaná vízia, najlepší veliteľia sú tí, ktorí rozumejú svojim podriadeným a tí rozumejú im.
- **Zmeny sú príležitosťami pre rozvoj** – schopnosť udržiavať Status Quo.
- **Veliteľia sú tímoví hráči** – dosiahnutie cieľa je výsledkom úsilia každého jednotlivca.
- **Vodcovstvo (leadership) je vzťah** medzi veliteľom a podriadeným, v tomto bode sa kladie dôraz na emocionálnu inteligenciu vodcu, zrelosť, empatiu a porozumenie.
- **Srdcom vodcovstva je starostlivosť** – rešpekt a úcta voči podriadeným robia z veliteľa vodcu hodného nasledovania. Vodcami – veliteľmi – lídrami sa zvyknú stať vtedy, keď si ctia a rešpektujú emócie a potreby svojich podriadených.

29) NEKVAPILOVÁ, I. a kol.: Úvod do vojenského leadershipu, s. 26 - 28.

POZNÁMKY

Vo vojenskom prostredí sa v závislosti na stupňoch velenia vojenskej organizácie vymedzujú tri úrovne líderstva:

1. **Priamy (taktický) leadership** alebo vedenie „tvárou v tvár“ typický pre veliteľov družstiev, čiat, rôť, náčelníkov pracovísk a skupín v štáboch, t. j. pre hodnosti rotný, rotmajster, nadrotmajster, poručík, nadporučík a kapitán, pre veliteľov, ktorí sú v dennom kontakte s podriadenými, osobne vzdelávajú, vychovávajú a cvičia svojich podriadených.
2. **Organizačný leadership** je typický pre veliteľov práporov, brigád, náčelníkov oddelení štábov, t. j. pre hodnosti major, podplukovník a plukovník. Vedenie vykonávajú nepriamo cez priamych veliteľov. Je charakteristické stupňovitým velením, kde nie je možné vidieť efekt hneď. Vyžaduje to viesť nesúrodé tímy k realizácii spoločných cieľov a kontrolovať činnosť podriadených.
3. **Strategický leadership** predstavuje najvyššiu úroveň líderstva. Je typický pre vedúcich zamestnancov Generálneho štábu OS SR a Ministerstva obrany SR, t. j. hodnosti plukovník, brigádny generál, generálmajor, generálporučík, armádny generál. Od nich sa očakáva schopnosť formulovať poslanie, víziu, participovať na tvorbe strategických dokumentov a dlhodobých plánov rozvoja, schopnosť vyjednávať nielen s vojenskými, ale predovšetkým s politickými aktérmi.

Pre všetky tri úrovne leadershipu tvorí spoločný, neoddeliteľný základ, hodnotový rámec a ním formovaný charakter veliteľa. Hodnotový rámec vojenskej profesie je daný právnymi a morálnymi princípmi, ktorý dotvára bojový etos – etický základ absolútnych požiadaviek na správanie všetkých príslušníkov v rezorte. Z uvedeného vyplýva, že podstatou vodcovstva je celková zmena myslenia, správania a konania osobnosti pri vedení iných ľudí. Ide o pripravenosť, chuť pracovať, spolupracovať a pozitívne ovplyvňovať a kultivovať druhých. Nebezpečenstvom môže byť skĺznutie k toxickému, deštruktívnemu vodcovstvu.³⁰⁾

Toxický leadership

Je to odborný termín patriaci do oblasti leadershipu a organizačného správania. Toxický vodcovia – lídri sú charakterizovaní ako jednotlivci, ktorí síce majú zodpovednosť za ľudí, či celú organizáciu, avšak ktorí zároveň kvôli svojmu deštruktívnemu správaniu a disfunkčným osobným kvalitám poškodzujú tieto skupiny, organizáciu, či celú spoločnosť.³¹⁾ Toxické vedenie podriadených sa dá definovať aj v podmienkach OS SR ako správanie veliteľov, ktorí sa presadzujú na úkor svojich podriadených a zvyčajne tak robia bez ohľadu na dôsledky a dopady na ich podriadených, ich jednotku a vojenskú profesiu.

Toxické vedenie má priamy negatívny vplyv na súdržnosť skupiny, tímov. Toxický vodca je neúprimný, klame svojich nasledovníkov, má nadpriemerné ambície,

30) NEKVAPILOVÁ, I. a kol.: Úvod do vojenského leadershipu, s. 29.

31) NEKVAPILOVÁ, I. a kol.: Úvod do vojenského leadershipu, s. 25.

stavia svoju snahu o slávu nad ostatných, je sebecký a arogantný. Títo jednotlivci konajú tak, že ponížujú, demoralizujú a zastrášujú ostatných, porušujú ľudské práva a potláčajú konštruktívnu kritiku. Medzi prejavy takého správania patria napr. nereálna pracovná záťaž, korupcia, manipulácia, šikanovanie na pracovisku, obťažovanie, podvody, či zámerné dezinformácie a dezinterpretácie, neetické a nelegálne až kriminalistické činy.³²⁾ Toxickí vodcovia (lídri) sú často deštruktívni, túžia po moci, popierajú akúkoľvek svoju vinu, zneužívajú svoju moc a pozíciu, starajú sa o sebe na úkor svojich zamestnancov, spravidla sú presvedčení o svojich zásluhách.

Pri identifikácii toxických lídrov by mala byť pozornosť venovaná takým dimenziám, ako napr. zámer, intenzita, trvanie škody, pôvod a množstvo deštruktívneho správania a dysfunkčných osobnostných charakteristík jednotlivca, jeho profesijné zázemie a skúsenosti, kultúra organizácie, klíma, stabilita externého prostredia.

Lídri v ozbrojených silách, ktorí uplatňujú toxický štýl vedenia, bývajú často svojim okolím a nadriadenými považovaní za sebavedomých, náročných a tvrdých veliteľov, ktorí nepoznajú neriešiteľné problémy. V skutočnosti sa môže jednať o egoistických vojakov s narcistickými sklonmi, tendenciami k prehnane autoritatívnemu správaniu a šikanujúcemu konaniu. Môžu to byť aj jednotlivci, ktorí majú problém s praktickou aplikáciou zásad tímovej práce, často uplatňujúci iné normy a pravidlá správania pre seba a iné pre svojich podriadených.

Uplatňovanie, prípadne výskyt prevahy toxického vodcovstva na úrovni pracovnej skupiny môže vo vojenskej jednotke viesť k vytvoreniu toxického pracoviska. **Každý veliteľ by mal poznať príznaky tzv. otráveného (intoxikačného) pracoviska:**

- Manažéri sa vyhýbajú riešeniu nevhodného správania, na ktoré podriadení upozorňujú. Takže dochádza k jeho rozširovaniu a eskalácii.
- Na pracovisku sa vyskytuje neúmerne vysoká miera absencií, zamestnanci sú vyčerpaní zo zlého pracovného prostredia, predstierajú nemoc alebo si hľadajú nové zamestnanie.
- Na pracovisku sa vyskytuje mnoho prípadov, keď zamestnanci prechádzajú na iné organizačné útvary, aby sa vyhli priamym konfliktom na pôvodnom pracovisku, alebo boli nedobrovoľne preložení na inú pracovnú pozíciu.
- Prehnaná regulácia rutinne vykonávanej činnosti na pracovisku, ktorá vyvoláva odpor zamestnancov.
- Medzilúdské konflikty brzdia postup pracovných projektov, čo vedie k menšiemu zisku a k fluktuácii zamestnancov.
- Zlozvyky niektorých zamestnancov odvádzajú ostatných od pracovného výkonu, sú im nepríjemné a narúšajú plynulý chod pracoviska či organizácie.
- Tímová spolupráca a morálka sú na nízkom stupni alebo vôbec neexistujú, prístupy k bezpečnosti na pracovisku sa neaktualizujú alebo nevytvárajú.²⁹⁾

32) WALTON, M.: Leadership Toxicity – an Inevitable Affliction of Organisations?

POZNÁMKY

V súvislosti s problematikou vodcovstva – leadershipu je potrebné šíriť osvetu ako medzi profesionálnymi vojakmi, tak aj medzi vojakmi v prípravnej, dočasnej i stálej štátnej službe, prípadne aj v rámci kariérnych kurzov. Vojenský leadership si to zaslúži, pretože vojenský profesionál by mal byť pripravený na rôzne situácie. Vyžadujú si to zvláštnosti moderných vojenských operácií a nasadenie málo početných, ale zato vysoko mobilných jednotiek, kde veliteľ musí vedieť riešiť množstvo úloh, vedieť sa im postaviť a dokázať so svojim tímom vždy úlohu dokončiť.

5 PRIESKUM ZAMERANÝ NA VODCOVSTVO

V rámci Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši bola problematike vodcovstva venovaná primeraná pozornosť a v rámci zvyšovania povedomia študentov sa uskutočnil prieskum, kde bolo snahou zistiť postoje študentov k problematike vodcovstva – leadershipu. Výber prieskumnej metódy bol podmienený cieľom a úlohami prieskumu. Prieskum bol vykonaný prostredníctvom dotazníkovej metódy a realizovaný prostredníctvom respondentov bakalárskeho štúdia v študijných odboroch bezpečnosť a obrana štátu, elektronické zbraňové systémy, vojenské spojovacie a informačné systémy a zbraňové systémy, zbrane a ich časti.³³⁾

Interpretácia výsledkov prieskumu

Cieľom prieskumu bolo na vopred stanovené otázky zistiť názory kadetov na problematiku vodcovstva. **V prvej hypotéze** sa predpokladalo, že väčšina respondentov potvrdí, že vodcovstvo je skôr potrebné pre prácu profesionálneho vojaka – dôstojníka pôsobiaceho na pozícii veliteľa. Respondenti najčastejšie uvádzali odpoveď „áno“, čím vyjadrili, že vodcovstvo je pre prácu profesionálneho vojaka – dôstojníka pôsobiaceho na pozícii veliteľa **potrebné**, ale **nepotvrdila sa hypotéza**, kde sa predpokladalo, že väčšina respondentov zaznamená odpoveď „skôr áno“.

Graf 1: Potreba vodcovstva pre prácu profesionálneho vojaka dôstojníka pôsobiaceho na pozícii veliteľa

33) ŠVAJKOVÁ, A.: Vodca v špecifickom vojenskom prostredí.

V druhej hypotéze sa predpokladalo, že medzi požadované vlastnosti správneho vodcu zaradia respondenti potrebné vedomosti a skúsenosti, flexibilitu, empatiu, a tým zároveň potvrdia, že naozaj správny vodca získava svoje vlastnosti už pri narodení. Respondenti mali možnosť v niektorých otázkach viacnásobnú odpoveď. Respondenti uviedli tri vlastnosti, ktoré považujú za potrebné a dôležité. V tabuľke 2 sú uvedené požadované vlastnosti vodcov, ktoré uvádzali respondenti. Respondenti navyše ešte uviedli, ktoré oni považujú za najdôležitejšie.

Tabuľka 2: Vlastnosti vodcu

Vlastnosť	Pomer
Ambiciózny	3/2
Asertívny	1/0
Autoritatívny	13/3
Cieľavedomý	10/1
Empatický	11/2
Flexibilný	14/3
Komunikatívny	4/1
Kreatívny	4/0
Musí byť vzorom	3/1
Musí dobre zaobchádzať s ľuďmi, je priateľský	12/2
Musí mať rozhľad a vedomosti v danej oblasti	10/2
Objektívny	15/5
Rozhodný	15/5
Tolerantný	15/0
Verný k podriadeným	6/1
Zodpovedný	15/4

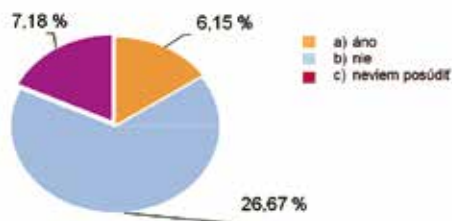
Vlastnosti, ktoré považovali respondenti za najdôležitejšie sú zaznamenané **červenou farbou**, čo zároveň predstavuje počet respondentov, ktorí uvedenú vlastnosť označili za najdôležitejšiu. Medzi päťicu najviac požadovaných vlastností správneho vodcu respondenti uvádzali:

- objektívnosť(15x),
- zodpovednosť (15x),
- rozhodnosť (15x),
- flexibilitu (14x),
- autoritatívnosť (13x).

POZNÁMKY

V druhej časti hypotézy sa ďalej predpokladalo, že vodcom sa človek musí narodiť. Hypotéza č. 2 sa nepotvrdila, nakoľko respondenti síce uviedli medzi vlastnosti správneho vodcu **vedomosti, skúsenosti, flexibilitu a empatiu**, ale nie v takom počte, aby mohla byť hypotéza potvrdená, a to aj z toho dôvodu, že druhá časť hypotézy sa nepotvrdila vôbec.

V tretej hypotéze sa predpokladalo, že v rámci bakalárskeho štúdia na AOS nie sú vytvárané vhodné podmienky na prípravu vodcov.

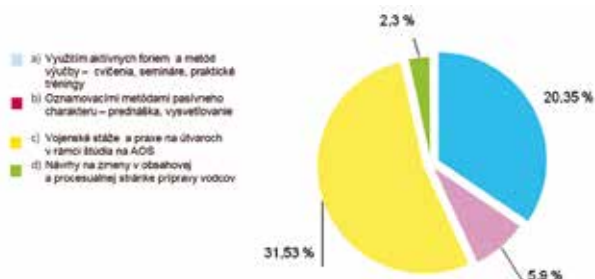
Graf 2: Podmienky v AOS na prípravu vodcov

Ďalšie doplňujúce otázky v prieskume sa venovali problematike, čo by malo tvoriť obsah prípravy kadetov ohľadom profesionálneho vodcovstva, akú konkrétnu podobu by mala mať príprava kadetov na požadovanú funkciu vodcu a v neposlednom rade sa zaoberali aj tým, ako treba pripravovať kadetov v rámci procesu prípravy na problematiku vodcovstva. Podľa väčšiny respondentov by bolo veľmi vhodné zaradiť do prípravy kadetov v rámci bakalárskeho štúdia viac praktických skúseností zo života veliteľa – vodcu. Respondenti odporúčajú viac využívať:

- informácie o nových trendoch vo vodcovstve a ich aplikácii do vojenstva,
- tréningy komunikácie medzi veliteľmi a podriadenými,
- stimuláciu prípadov riešenia konfliktov a následného vyhodnocovania, praktické cvičenia.

Obsahom prípravy kadetov v oblasti profesionálneho vodcovstva by mali byť podľa respondentov, okrem predmetov v obsahu študijného programu, zaradené do vojenského programu a vojenského režimu aj témy z oblasti vodcovstva.

Konkrétna podoba prípravy kadetov v procese prípravy na vodcovstvo by mala mať podobu hlavne vojenských stáží a praxe v útvaroch v rámci štúdia na AOS, ako aj využívanie aktívnych foriem a metód výučby – cvičenia, semináre, praktické tréningy, o čom nás informujú odpovede respondentov zobrazené v grafe 3.

Graf 3: Konkrétna podoba prípravy

Podľa respondentov by bolo vhodné zaradiť do obsahu súčasnej prípravy kadeťov v oblasti profesionálneho vodcovstva:

- nový výcvikový program, zameraný konkrétne na použitie problematiky vodcovstva vo vojenskej praxi a viac praxe na útvaroch,
- viac nácvikov zameraných na veliteľské (manažérske) schopnosti, a to aj v podobe rôznych pódiových nácvikov, workshopov a pod.

V štvrtej hypotéze sa predpokladalo, že respondenti označia vodcovstvo za rovnako významné ako odborné skúsenosti v práci profesionálneho dôstojníka. Podľa názoru väčšiny respondentov funkcia vodcu vo vzťahu ku skupine zastáva veľmi dôležitú úlohu. Od nej závisí, aký sociálny vplyv (motivácia a stimulácia) má na svojich podriadených daný vodca. Ale niektorí respondenti uviedli, že práve od vodcu závisí aj kreativita ľudí a ich výkon. Podľa niektorých je úloha vodcu, jeho motivácia a stimulácia podriadených priamoúmerná kreativite a výkonu podriadených. Kreativita a výkon sú dôsledkom motivácie a stimulácie.

Z prieskumu je zrejmé, že respondenti vnímajú vodcovstvo rovnako významne ako odborné vedomosti. V tabuľke 3 a 4 sú uvedené názory respondentov, kde prevládajúcim názorom je, že vodcovstvo považujú za dôležité na všetkých úrovniach velenia a riadenia.

Tabuľka 3: Význam vodcovstva pri práci profesionálneho vojaka

a)	vodcovstvo patrí medzi najdôležitejšie súčasti profesijného života veliteľa	6
b)	Vodcovstvo je rovnako významné ako odborné vedomosti	34
c)	Vodcovstvo je menej významné ako odborné vedomosti	3
d)	vodcovstvo nie je potrebné pre prácu vojenského manažéra	0

Tabuľka 4: Dôležitosť vodcovstva podľa úrovne velenia a riadenia

a)	Na všetkých úrovniach velenia (veliteľ družstva, čaty, roty...)	30
b)	Na nižších úrovniach velenia (veliteľ družstva, čaty, roty, náčelník skupiny)	7
c)	Na vyšších úrovniach velenia (náčelník oddelenia, veliteľ práporu, brigády)	1
d)	Na najvyšších úrovniach velenia (náčelník generálneho štábu, minister obrany)	1
e)	vodcovstvo nie je potrebné na žiadnej úrovni velenia	0

Na otázku „Či si myslia, že veliteľ, ktorý využíva vodcovstvo pri vedení svojich podriadených dosahuje lepšie výsledky v práci s podriadenými ako veliteľ, ktorý nie je vodcom“ respondenti odpovedali, že lepšie výsledky dosahujú tí velitelia, ktorí využívajú svoje vodcovské schopnosti pri práci s podriadenými.

POZNÁMKY

Posledná otázka bola zameraná na problém, či sa vyskytuje v okolí našich respondentov niekto, koho považujú za vodcu. V prípade, že niekoho takého poznajú, žiadali sme ich aby uviedli dôvod prečo ho považujú za vodcu. Hoci väčšina respondentov uviedla, že sa nad tým nikdy nezamýšľali, predsa len v podstatnej miere respondenti uviedli, že majú vo svojom okolí osobu, ktorú považujú za vodcu alebo uviedli osobu, ktorá má podľa nich schopnosti, vďaka ktorým by sa mohla stať vodcom. Konkrétne, že ide o dvoch veliteľov na AOS, dvoch vlastných rodičov a ďalej respondenti medzi dôvody uvádzali, že ide o osobu, ktorá:

- je autoritatívny typ s množstvom odborných aj teoretických poznatkov, dokáže motivovať, navnadiť svojich ľudí,
- je rozhodná, sebavedomá s dostatočnými teoretickými znalosťami,
- sa vyznačuje vlastnosťami ako empatia, rozhodnosť, spravodlivosť,
- si stojí za svojim slovom a vie si ho obhájiť,
- dokáže urobiť správne rozhodnutie aj v náročných situáciách,
- si dokáže vybudovať rešpekt u podriadených, ale zároveň je ľudská a chápe,
- dokáže udržať disciplínu, je dobrým rečníkom a vyznačuje sa viacerými vlastnosťami, ktoré by mal mať každý vodca.

ODPORÚČANIA PRE PRAX

Na základe získaných a objasnených poznatkov, ktoré boli publikované prostredníctvom prieskumu medzi kadetmi, boli navrhnuté nasledovné odporúčania pre prax.

Väčšina kadetov si myslí, že vodcovstvo je pre prácu profesionálneho vojaka viac než potrebné. Ďalej z prieskumu vyplýva, že na AOS by bolo v budúcnosti potrebné vytvoriť vhodnejšie podmienky na kvalitnú prípravu kadetov. Väčšina výučby sa sústreďuje na teóriu, čo je na úkor praktických cvičení. Bolo by vhodné vo väčšej miere využívať metódy a techniky tréningu vodcovských zručností, ktoré sú potrebné nielen pre kadetov, ale aj pre profesionálnych vojakov v rámci prípravy na ich povolanie.

Na základe týchto poznatkov odporúčame:

- pripraviť a realizovať nový výcvikový program, zameraný na problematiku vodcovstva,
- realizovať viac praxe na útvaroch, ktorá by bola zosúladená s nosnými cvičeniami útvaru v danom výcvikovom roku, a to nielen vo vyšších ročníkoch bakalárskeho štúdia, ale už aj na začiatku štúdia,
- realizovať viac tréningov manažérskych schopností, a to aj v podobe rôznych pódiových nácvikov, workshopov a viac kurzov pre profesionálnych vojakov, ako aj pre vedúcich zamestnancov,
- rozšíriť súčasnú výučbu o špecializovanú odbornú prípravu v rámci jednotlivých špecializácií – posilniť vojenský charakter vysokej školy a lepšie pri-

praviť absolventov AOS na fungovanie vo vojenských telesách na budúcich veliteľských, ako aj technických pozíciách,

- rozšíriť problematiku vodcovstva – líderstva v kariérnych kurzoch na AOS,
- využiť potenciál profesionálnych vojakov, ktorí sa zúčastnili manažérskych a vodcovských kurzov v iných krajinách a organizovať s nimi pravidelné besedy a workshopy.

6 ZÁVER

V Ozbrojených silách Slovenskej republiky sa kladie veľký dôraz na veliteľov, ich výcvik, zručnosti a neustále vzdelávanie. Súčasní, ale aj budúci velitelia majú možnosť vzdelávať sa v rôznych oblastiach, ktoré priamo súvisia s ich pôsobením, avšak vodcovstvu nie je v rámci profesionálnej kariéry a vysokoškolskej výučby venovaná dostatočná pozornosť.

Problematika vodcov a vodcovstva je veľmi rozsiahla, ale na rozdiel od iných vyspelých armád v našich podmienkach jej nie je venovaný náležitý záujem, a to ani v kariérnych kurzoch. Na základe zistených poznatkov je možné usúdiť, že len pomocou dokonalej a kvalitnej komunikácie medzi veliteľom a podriadenými založenej na asertivite, empatii a aktívnom počúvaní je možné docieľiť úspešné dosahovanie vytýčených cieľov a dobre fungujúcu vojenskú jednotku. Je potrebné zlúčiť vlastnosti a kompetencie vodcov a manažérov. Tieto dva pojmy nemožno od seba striktne oddeliť, keďže jeden dopĺňa ten druhý a opačne.

V nasledujúcich testoch si máte možnosť overiť vaše vodcovské predpoklady.

DOTAZNÍK A TESTY NA OVERENIE VODCOVSKÝCH PREDPOKLADOV

TEST: Máte vodcovské predpoklady?

1 = nesúhlasí 2 = skôr nesúhlasí 3 = skôr súhlasí 4 = úplne súhlasí

Otázky:

1. Iba ťažko na seba dokážem upozorniť.
2. Je pre mňa ľahké vysvetliť iným svoje stanovisko.
3. Keď som o nejakej veci presvedčený/á, nenechám si to nikým vyhovoriť.
4. Obvykle sa skôr podriaďujem iným.
5. Myslím, že nie som schopný/á kompromisov.
6. Niektorí ľudia ma dokážu veľmi rýchlo nadchnúť.
7. V konaní s inými ľuďmi som príliš stiesnený/á.
8. Než si urobím úsudok, zistím si viac názorov na vec.

POZNÁMKY

9. Mám ťažkosti s udržaním svojich citov na uzde.
10. V povážlivých situáciách strácam ľahko nervy.
11. Dokážem sa ľahko vcítiť do iných ľudí.
12. Je mi zťažko otvorene sa hlásiť ku svojim chybám.
13. Pri rozhovore sa vyhýbam kontaktu očami.
14. Keď na to príde, nebojím sa zodpovednosti.
15. S rozvláčnymi ľuďmi nemám trpezlivosť.
16. Než by som sa hádal/a, tak sa radšej vzdám.
17. Myslím vždy o niekoľko krokov napred.
18. Mám sklón k tomu urobiť všetko sám/a.
19. Mám ťažkosti rozhodovať i o maličkostiach.
20. Som schopný/á vyjadriť presne svoje myšlienky.
21. Keď som v strese, mám sklón zvyšovať hlas.

Typ A		Typ B		Typ C	
Otázka	Body	Otázka	Body	Otázka	Body
1	3	2
4	6	5
7	9	8
10	12	11
13	15	14
16	18	17
19	21	20
súčet	súčet	súčet

Vyhodnotenie testu**Typ A: Pilná včielka**

V živote sa nepresadzujete práve jednoducho. Nie je náhoda, že sa nesnažíte o žiadnu vedúcu rolu. Ste skôr pripravení sa podriaďiť než sami prevziať iniciatívu. Je to predovšetkým tým, že sa k ničomu neodvážite. Ste dobrí a spoľahliví pracovníci, ale stále potrebujete niekoho, kto by Vám povedal, ako na to a čo máte urobiť. K vašim silným stránkam nepatrí rozhodovanie. Ak chcete niečo dosiahnuť, musíte nutne urobiť niečo pre svoje sebavedomie!

Typ B: Výbušný

Tajne síce sníte o vedúcej pozícii, ale keby ste ju skutočne chceli získať, museli by ste na sebe ešte zapracovať. Aby ste boli šéfovia, nestačí iba mať vždy posledné slovo. Musíte sa tiež naučiť s pochopením zachádzať so slabosťami druhých. Svoj výbušný temperament by ste mali držať na uzde. Ľahko strácate duševnú rovnováhu a príliš rýchlo sa rozčúľite. Musíte byť rozhodne schopní vypočuť i názor druhých. I keď ste o tom presvedčený, nemáte vždycky pravdu. Budte trochu diplomatickejší!

Typ C: Vodca

Ak ešte nie ste na vodcovskej pozícii, máte k tomu všetky predpoklady. Viete sa vcítiť do druhých, dokážete uzatvárať kompromisy a ste schopní motivovať okolie. Keď musíte urobiť nejaké rozhodnutie, postupujete premyslene a nezabudnete sa spýtať na mienku iných. Viete sa jasne vyjadriť a zrozumiteľne formulovať svoje pranie. Ani pred zodpovednosťou neuhýbate. Vaša schopnosť myslieť strategicky a správne oceniť situáciu vám pomáha pri vytváraní úsudku.

Podnet k zamysleniu sa nad vašou osobnostnou orientáciou

- Keď budete chcieť zlepšiť svoje schopnosti viesť iných, mali by ste sa podrobiť kritickej sebareflexii.
- Analyzujte dôvody, prečo sa snažíte o vedúcu rolu.
- Ide vám iba o osobný rast moci, alebo to prinesie výhody aj iným ľuďom, keď sa chopíte vedúcej role?
- Vráťte sa v spomienkach späť do detstva – aký boli vaši rodičia? V čom bola ich sila a v čom slabosti? Ako si predstavujete ideálnych rodičov?
- Mali ste učiteľa, ktorý vám imponoval? Aké mal vlastnosti? Prečo na vás urobil dojem?
- Aj hierarchické vzťahy sa zakladajú na vzájomnom uznaní, tolerancii a schopnosti pochopiť druhých. Najlepšie predpoklady pre vedúcu rolu budete mať iba vtedy, keď sa budete správať ku svojim podriadeným a nadriadeným s rovnakou úctou a rešpektom.
- Keď chcete prevziať za iných ľudí zodpovednosť, správajte sa k nim tak, ako by ste si v opačnom prípade priali, aby sa k vám správal váš šéf!

TEST: Ste transformačný alebo transakčný vedúci?

- 1. A** Mojmým poslaním ako vedúceho je udržiavať stabilitu.
B Mojmým poslaním ako vedúceho je zmena.
- 2. A** Ako vedúci musím byť príčinou udalostí.
B Ako vedúci musím napomáhať udalostiam.
- 3. A** Starám sa, aby moji podriadení boli spravodlivo odmeňovaní podľa svojej práce.
B Starám sa o všetko, čo moji podriadení v živote chcú.
- 4. A** Preferujem dlhodobé myslenie: Čo by malo byť.
B Preferujem krátkodobé myslenie: Čo je realistické.
- 5. A** Ako vedúci venujem dosť energie na riadenie jednotlivých, ale príbuzných cieľov.
B Ako vedúci venujem dosť energie na povzbudzovanie nádeje, očakávania a aspirácií medzi podriadenými.

POZNÁMKY

6. **A** Verím, že významnou súčasťou mojej role vedúceho je byť i učiteľom i keď nie v bežnom školskom slova zmysle.
B Verím, že významnou súčasťou mojej role vedúceho je byť podporovateľom.
7. **A** Ako vedúci musím mať rovnakú morálku ako moji podriadení .
B Ako vedúci musím predstavovať vyššiu morálku.
8. **A** Teší ma stimulovať podriadených, aby chceli pracovať viac.
B Teší ma odmeňovať podriadených za dobrú prácu.
9. **A** Vedenie by malo byť praktické.
B Vedenie by malo inšpirovať.
10. **A** Moja moc ovplyvňovať ostatných primárne vyplýva z mojej schopnosti prinútiť ľudí, aby sa stotožnili so mnou a s mojimi názormi.
B Moja moc ovplyvňovať ostatných primárne vyplýva z môjho postavenia a z funkcie.

Transformačný typ

Body:

B

A

B

A

B

A

B

A

B

A

Celkom

Transakčný typ

Body:

A

B

A

B

A

B

A

B

A

B

Celkom

Poznámka:

- V otázke pridelujem 1 bod výrazu A alebo B.
- Napríklad ak sme v otázke č. 2 pridelili 1 bod písmenu B, písmenu A napíšeme 0.
- Vyšší počet bodov v súčte stĺpca ukazuje nakoľko súhlasíte a vidíte seba samého, buď ako transformačného vedúceho alebo ako transakčného vedúceho.

SEBAHODNOTIACI DOTAZNÍK PRE ZARADENIE DO KATEGÓRIE MANAŽÉROV
ALEBO LÍDROV

POZNÁMKY

Zakrúžkujte, čo vás lepšie charakterizuje.

- 1. V prostredí novej skupiny radšej**
a) vstupujem do skupinovej diskusie
b) rozprávam sa individuálne s vybranými jednotlivcami
- 2. Lepšie sa mi darí**
a) s realistickými ľuďmi
b) s tými, ktorí majú fantáziu a nápady
- 3. Druhí ma vnímajú ako**
a) tvrdohlavého
b) vnímavého
- 4. Plánovanie by podľa mňa malo byť**
a) štruktúrované a vopred dobre premyslené
b) otvorené zmenám a pružné
- 5. Druhí ma často vnímajú ako**
a) zhovorčivého a ľahko prístupného
b) rezervovaného a neprístupného
- 6. O stratégií podnikania uvažujem z hľadiska**
a) konkrétneho plánu
b) vízie
- 7. V komunikácii s druhými uprednostňujem**
a) nazývať veci pravými menami
b) nazývať veci tak, aby sa to nikoho nedotklo a neurazilo
- 8. Mám rád**
a) organizovanosť
b) pružnosť
- 9. Viac ma zaujímajú**
a) ľudia a veci
b) myšlienky a návrhy
- 10. Som hrdý na to, že som**
a) konvenčný a ortodoxný
b) originálny a neortodoxný
- 11. Na chyby iných sa pozerám**
a) s toleranciou
b) s odpustením
- 12. Rád uvažujem**
a) o vlastnej realizácii
b) o prenechaní realizácie iným
- 13. Mám rád**
a) menej intímne vzťahy s mnohými ľuďmi
b) úzke, intímne vzťahy s niekoľkými ľuďmi
- 14. Dávam prednosť**
a) uplatňovaniu už existujúcich schopností
b) učeniu sa novým schopnostiam
- 15. Som hrdý na to, že som**
a) rozumný človek
b) citlivý človek
- 16. Som hrdý na to, že**
a) mám väčšinou pravdu
b) viem prijímať návrhy
- 17. Keď prídem na nejakú myšlienku mám sklon**
a) ihneď ju prezradiť
b) ponechať si ju pre seba
- 18. Rád uvažujem**
a) o skutočnosti
b) o možnostiach
- 19. Dávam prednosť**
a) priamej konfrontácii s ľuďmi a problémami
b) zmierňovaniu konfliktov a ťažkých problémov
- 20. K druhým prístupujem ako**
a) prísny typ
b) tolerantný typ
- 21. Uprednostňujem prijímanie informácií tak, že**
a) vypočujem si iných, čo mi o tom povedia
b) prečítam si to sám
- 22. Dávam prednosť zmene, ktorá je**
a) výnosná a postupná
b) perspektívna a dramatická
- 23. Najradšej**
a) zamestnanca za slabé výsledky prepustím
b) udržím si ho a dám mu možnosť rozvoja
- 24. ZávERY robím**
a) okamžite
b) postupne
- 25. Radšej pracujem**
a) v skupine
b) osamote
- 26. Rád rozoberám a hodnotím**
a) praktickú stránku biznisu
b) teoretickú stránku biznisu
- 27. Viac pozornosti venujem**
a) kritike než pochvalám
b) pochvalám než kritike
- 28. Je pre mňa charakterizujúce, že**
a) termíny si plánujem vopred
b) termíny dodržiavam na poslednú chvíľu s vypätím síl
- 29. Uprostred významnej zmeny chcem**
a) najprv konať a až potom rozmýšľať
b) najprv rozmýšľať a až potom konať
- 30. Uprednostňujem poznanie**
a) jednotlivosti pred celkom
b) celku pred jednotlivosťami
- 31. Možnosti organizácie sa snažím vylepšovať pomocou**
a) programov
b) ľudí
- 32. Som veľmi citlivý na strategickú chybu, ktorá je**
a) uplatňovaním jedinej stratégie dlhú dobu
b) striedaním jednej stratégie za druhou
- 33. Druhí ľudia ma považujú za**
a) extroverta
b) introverta
- 34. Biznis najradšej hodnotím podľa**
a) súčasnej výkonnosti
b) budúceho potenciálu
- 35. Výsledky sa snažím dosahovať tak, že**
a) upozorňujem na chyby ľudí
b) oceňujem úsilie ľudí
- 36. Som presvedčený, že najlepší spôsob ako sa pripraviť na budúcnosť je**
a) starostlivo ju naplánovať
b) odvážne ju tvoriť

POZNÁMKY

	a	b		a	b		a	b		a	b
1			2			3			4		
5			6			7			8		
9			10			11			12		
13			14			15			16		
17			18			19			20		
21			22			23			24		
25			26			27			28		
29			30			31			32		
33			34			35			36		
	E	I		Z	N		R	C		U	V

Manažment

- E – extrovertnosť
- Z – zmyslovosť
- R – rozumnosť
- U – uvážlivosť

Vodcovstvo

- I – introvertnosť
- N – intuitívnosť
- C – citivosť
- V – vnímavosť

Tabuľka manažérskych a vodcovských typov

IZRU ZODPOVEDNÝ MANAŽÉR robí veci správne	IZCU PRISPÔSOBIVÝ MANAŽÉR slúži ľuďom	INCU INŠPIRUJÚCI LÍDER inšpiruje druhých	INRU PERFEKIONISTICKÝ LÍDER všetko vylepšuje
IZRV RIEŠIACI MANAŽÉR určuje vhodné zdroje	IZCV POZORNÝ MANAŽÉR nič mu neujde	INCV IDEALISTICKÝ LÍDER snaží sa o transformáciu	INRV SYSTÉMOVÝ LÍDER snaží sa o čistú logiku
EZRV REALISTICKÝ MANAŽÉR realizuje veci	EZCV NADŠENÝ MANAŽÉR spríjemňuje prácu	ENCV OPORTUNISTICKÝ LÍDER odhaľuje príležitosti	ENRV INVENČNÝ LÍDER hľadá nové prístupy
EZRU DÔSLEDNÝ MANAŽÉR dosahuje ciele	EZCU POMÁHAJÚCI MANAŽÉR poskytuje pomoc	ENCU PRESVIEDČAJÚCI LÍDER artikuluje hodnoty	ENRU VÍŤAZIACI LÍDER smeruje k naplneniu cieľov

Profily jednotlivých typov

POZNÁMKY

IZRV	objektívni a realistickí, sú závislí a konzervatívni, opatrní a starostliví, nepriebojní, so zmyslom pre povinnosť
EZRU	logickí a rozhodní, energickí a realistickí, tvrdo pracujú, otvorení a čestní, radi kontrolujú
IZRV	rozvážni a prispôsobiví, schopní zvládať okamžité požiadavky, podceňujú komunikáciu s ľuďmi, logickí a objektívni, dobre reagujú na vonkajšie zmeny, flexibilní
EZRV	objektívni a flexibilní, výborní v krízových situáciách, konajú bezprostredne, pružní, majstri v realizácii
IZCU	subjektívni a praktickí, organizačne schopní a citliví k iným, neiniciujú zmeny, pracujú vytrvalo a v tichu
EZCU	priateľskí a organizovaní, orientovaní na praktické služby, usilovne pracujú pre iných, vzťahy sú u nich viac ako výsledky, vedia prevziať zodpovednosť
IZCV	citliví a pozorní, málo hovoria a sú konzervatívni, tichí ľudia, obľúbení, výsledky dosahujú priateľským a osobným prístupom k iným
EZCV	realistickí, nemajú plány a vízie, spoločenski, priateľskí a sympatickí, tolerantní, veci realizujú okamžite bez plánov, nepredvídateľní
INCU	penikaví vizionári, hľadajú nové prístupy, cieľavedomí, subjektívni, premýšľaví, snažia sa o harmonické vzťahy, pracujú tvrdo, inšpirujú a motivujú ľudí
ENCU	sú aktéri zmien, majú schopnosť presviedčať, sústreďujú sa na rozvoj a rast ľudí, snažia sa o neustálu motiváciu, niekedy nesprávne odhadnú schopnosť a výkonnosť ľudí
INCV	adaptabilní a idealistickí, s globálnym strategickým myslením, idealisti, považujú všetko nové za dokonalé, vytvárajú harmonické a neformálne pracovné prostredie, orientujú sa na ľudské schopnosti – niekedy neodhadnú schopnosti a talent
ENCV	odhodlaní a vynaliezaví, spoločenski a oduševnení, prispôsobiví, priateľskí, aktívni a pohybliví, s entuziazmom
INRU	logickí a vynaliezaví, nezávislí a objektívni, hľadajú stále nové vzory a postupy, orientujú sa na dlhodobé výsledky
ENRU	rozhodní a závistliví, k ľuďom nie vždy prívetiví, radi pracujú vo formálnom prostredí, húževnatí s dlhodobými cieľmi
INRV	objektívni a koncepční, stratégia je im bližšia ako taktika, spoločensky odstupní, logickí, majú radi súkromie
ENRV	logickí vynaliezaví, experti na nové postupy, majú strategický odhad, radi experimentujú, logickí a tvoriví

ZOZNAM BILIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ADAIR, J.: *Jak řídit druhé i sám sebe*. 1. vyd. Brno : Computer Press, 2005. 169 s. ISBN80-251-0784-1.

ADAIR, J.: *Leadership : Učte se od velkých vůdců*. 1. vyd. Brno : Computer Press. 289 s. ISBN 80-251-1256-X.

ARMSTRONG, M.: *Řízení lidských zdrojů : Nejnovější trendy a postupy*. Praha : Grada, 2007. 800 s. ISBN 978-80-247-1407-3.

ARMSTRONG, M. - STEPHENS, T.: *Management a Leadership*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2008. 272 s. ISBN 978-80-247-2177-4.

POZNÁMKY

- BELAN, Ľ.: *Bezpečnostný manažment : Manažérstvo bezpečnosti*. 1. vyd. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline, 2015. 200 s. ISBN978-80-554-1163-7.
- BELAN, L. - PETRUFOVÁ, M. - VARECHA, J.: *Manažment vo vojenstve : Vysokoškolská učebnica*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2018. 220 s. ISBN 978-80-8040-565-6.
- BĚLOHLÁVEK, F.: *Jak řídit a vést lidi*. 3. vyd. Praha : Computer Press, 2001. 104 s. ISBN 80-726-308-0.
- DEVITO, J. A.: *Základy mezilidské komunikace*. 3. vyd. Praha : Grada Publishing, 2001. 420 s. ISBN 80-7169-988-8.
- GÁBOROVÁ, Ľ.: *Sociálna psychológia pre učiteľov*. 2. vyd. Prešov : Prešovská univerzita, 1999. 148 s. ISBN80-88885-64-7.
- HARTL, P. - HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 773 s. ISBN 80-7178-303-X.
- KOTEK, T.: *Vedenie ľudí : Učebné texty*. Košice : TUKE, 2003. 55 s. Dostupné na internete: <http://web.tuke.sk/ksv/kotek/ucebne_texty_vedenie_ludi.shtml>.
- LIPTAN-BLUMEN, J.: *The Allure of Toxic Leaders : Why We Follow Destructive Bosses and Corrupt Politicians – And How We Can Survive Them*. New York : Oxford University Press, 2006.
- LOJDA, J.: *Manažerské dovednosti*. Praha : Grada, 2011. 182 s. ISBN 978-80247-3902-1.
- LORKO, M.: *Podniková ekonomika*. 2. vyd. Dubnica nad Váhom : MiF s. r. o., 2010. 210 s. ISBN978-80-969815-4-0.
- MAXWELL, J.: *21 zákonov vodcovstva*. 2. vyd. Bratislava : Slovo života, 2007. 284 s. ISBN978-80-89165-19-3.
- MEŇOVSKÝ, I.: *Kompetencie a role manažérov a ich vplyv na úspešnosť riadenia podniku* [online]. epi.sk, 2005 [cit.2019-03-18]. Dostupné na internete: <<http://www.epi.sk/odborny-clanok/Kompetencie-a-role-manazerov-a-ich-vplyv-na-uspesnost-riadenia-podniku.htm>>.
- NEKVAPILOVÁ, I. a kol.: *Úvod do vojenského leadershipu*. 1. vyd. Brno : Oddelení vydavatelství a správy studijních fondů UO, 2018. 125 s. ISBN978-80-7582-078-5.
- NORTHOUSE, P. G.: *Leadership*. Western Michigan University, 2015. ISBN 978-1-4833-1753-3.
- NORTHOUSE, P. G.: *Leadership : Theory and Practice*. Seventh Edition. Los Angeles : Sage Publishing, 2016. ISBN 978-1-5063-1116-6.
- NORTHOUSE, P. G.: *Introduction to Leadership*. Fourth Edition. London : Sage Publishing, 2018. ISBN 978-1-5063-3008-2.
- Notes on Military Leadership [online]. The Molossian Naval Academy [cit.2019-05-01]. Dostupné na internete: <<http://www.molossia.org/milacademy/leadership.html>>.
- PETRUFOVÁ, M. - BELAN, Ľ.: *Manažment poznatkov v podmienkach Ozbrojených síl Slovenskej republiky : Vedecká monografia*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2015. 282 s. ISBN 978-80-8040-511-3.

Pre manažérov : Správne delegovanie úloh na druhých je umenie [online]. karierainfo.sk, 2014 [cit.2019-03-18]. Dostupné na internete:<<https://karierainfo.zoznam.sk/cl/1000154/1427721/Pre-manazerov-Spravne-delegovanie-uloh-na-druhych-je-umenie>>.

SINEK, S.: *Lídři jedí poslední : Proč některé týmy drží pohromadě a jiné se rozpadají*. Brno : Jan Melvil, 2015. ISBN 978-80-8270-89-9.

SOPÓCI, M.: *Vodcovstvo*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2014. 242 s. ISBN 978-80-8040-501-4.

STEIGAUER, S.: *Vůdcovství aneb Co vás na Harvardu nenaučí*. Praha : Grada, 2011. 368 s. ISBN 978-80-2473-506-1.

STÝBLO, J.: *Leadership : Realita nebo vize*. Praha : Professional Publishing, 2012. 163 s. ISBN 978-80-7431-105-5.

ŠVAJKOVÁ, A.: *Vodca v špecifickom vojenskom prostredí : bakalárska práca*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2019. 58 s.

TUMA, M.: *Rozvoj ľudských zdrojov v samospráve*. Martin : Združenie obcí, regionálne vzdelávacie centrum, 2009. 210 s. ISBN 978-80-969373-0-5.

TURECKIOVÁ, M.: *Klíč k účinnému vedení lidí*. Praha : Grada Publishing, 2007. 128 s. ISBN 978-80-247-0882-9.

TURECKIOVÁ, M.: *Organizační chování : Teoretická východiska a trendy personálního managementu*. 1. vyd. Praha : Univerzita J. A. Komenského, 2009. 104 s. ISBN 978-80-86723-66-2.

VEBER, J. a kol.: *Management : Základy, moderní manažerské přístupy, výkonnost a prosperita*. 2. aktual. vyd. Praha : Management Press, 2009. 736 s. ISBN 978-80-7261-200-0.

Vodcovstvo (Leadership) [online]. Management Mania.com, 2016 [cit.2019-05-01]. Dostupné na internete:<<https://managementmania.com/sk/vodcovstvo-leadership>>.

WALTON, M.: Leadership Toxicity – an Inevitable Affliction of Organisations? In: *Organisations&People*, roč. 14, 2007, č. 1, s. 19 - 27.

WEIHRICH, H. - KOONTZ, H.: *Management*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1993. 659 s. ISBN 8085605457.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte základný rozdiel medzi manažérom a lídrom a popíšte pozitívne a negatívne vodcovské atribúty.
2. Charakterizujte vojenský leadership a princípy leadershipu platiace vo vojenskom prostredí.
3. Popíšte klasické štýly vedenia a súčasne bližšie vysvetlite štýly vodcovstva.
4. Definujte tri úrovne líderstva vo vojenskom prostredí.
5. Popíšte možné prejavy toxického leadershipu v podmienkach OS SR.

POZNÁMKY

75. VÝROČIE SKONČENIA DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

Mgr. Martin **POSCH**, PhD.

ÚVOD

Druhá svetová vojna patrí medzi najzávažnejšie udalosti dvadsiateho storočia. V poslednej fáze konfliktu sa odohralo niekoľko významných operácií, ktoré majú zaslúžené postavenie vo vojenských dejinách. Vylodenie v Normandii alebo ofenzíva Červenej armády pri útoku na Berlín predstavujú dodnes ukážku rôznych prístupov k vedeniu vojny resp. k využitiu modernej vojenskej techniky. Mnohé tieto udalosti sa dodnes pripomínajú. Práve na spomienkových akciách je vidieť silu odkazu druhej svetovej vojny pre dnešnú spoločnosť. Len ťažko si vieme predstaviť, že by sa 75 rokov od ukončenia napoleonských vojen v 19. storočí organizovali rôzne spomienkové akty alebo stretnutia politikov na najvyššej úrovni. Pri spomínaní na druhú svetovú vojnu sú však tieto aktivity už desaťročia takpovediac „povinnou jazdou“ politikov. Pochopiteľne súvisí to aj s počtom obetí, ktoré si vojna vyžiadala. Druhá svetová vojna bola nanešťastie konfliktom, kde neumierali primárne len vojaci na frontoch, ale aj civilisti v zázemí, veľmi často v podstatne horších podmienkach ako bojujúci vojaci. Práve spomienky na zločiny, ktoré sa počas tohto konfliktu odohrali dodnes formujú vzťahy medzi jednotlivými komunitami, ale aj štátmi. V reakcii na masívne porušovanie ľudských práv po druhej svetovej vojne vznikol nový medzinárodný systém. Ten mal zamedziť nielen vypuknutiu ďalšieho globálneho konfliktu, ale aj opätovnému masívnemu porušovaniu ľudských práv vo svete. To, že sa podarilo vytvoriť tento systém, aj keď s mnohými chybami, ktoré sa mu dajú vyčítať, je priamo spojené so spojeneckým víťazstvom vo vojne.

1 SPOJENECKÁ OFENZÍVA DO EURÓPY

Veľmi dôležitou udalosťou, ktorá značne ovplyvnila rýchlosť porážky nacistického Nemecka bolo vylodenie v Normandii v júni 1944. Napriek tomu, že sa často vylodenie v Normandii označuje za otvorenie druhého frontu v Európe, toto zaužívané tvrdenie je pomerne nepresné. Samozrejme prvým frontom sa myslí východný front, kde jednotky sovietskej Červenej armády odolávali nemeckým jednotkám od júna 1941. Spojenecké jednotky sa však vylodili v Európe už pred júnom 1944. V tom čase sa nachádzali na juhu Talianska alebo na Sicílii. Samozrejme pri porovnaní počtu nasadených jednotiek je jasné prečo je vylodenie v Normandii vnímané ako konečné otvorenie druhého frontu. Miera nasadenia jednotiek, spravodajská príprava výsadku a spolupráca s francúzskym odbojom v predvečer výsadku nadobudla naozaj obrovské rozmery. Úspešné vylodenie vo Francúzsku splnilo jeden zo svojich cieľov a uľahčilo situáciu jednotkám postupujúcej Červenej armády. Zároveň sa za pomerne krátku dobu podarilo oslobodiť veľkú časť Francúzska a následne aj krajiny Beneluxu. Rýchly postup spojeneckých jednotiek bol umožnený hlavne vďaka druhému vylodeniu, ktoré sa často nachádza akoby v tieni udalostí z júna 1944 v Normandii.

Obrázok 1: Vylodenie v Normandii

Operácia Dragoon bola kódovým označením pre operáciu vylodenia spojeneckých jednotiek v Južnom Francúzsku 15. augusta 1944. Táto operácia mala byť pôvodne vykonaná v spojení s operáciou Overlord, avšak pre nedostatok dostupných zdrojov bola dočasne pozastavená. V júli 1944 bol prehodnotený operačný plán. Okrem iného aj preto, lebo umelé prístavy Mullberry v Normandii nemali dostatočnú zásobovaciu kapacitu pre spojenecké sily. Zároveň mali francúzski vojaci záujem o operáciu, kde by hlavnú úlohu pri oslobodzovaní Francúzska hrali francúzske jednotky. V dôsledku týchto viacerých cieľov bola táto operácia v júli definitívne schválená a naplánovaná na august 1944.

Cieľom invázie bolo taktiež zabezpečiť životne dôležité prístavy na francúzskom stredomorskom pobreží a zvýšiť tlak na nemecké jednotky otvorením ďalšieho frontu vo Francúzsku. Po niekoľkých predbežných operáciách jednotiek Commandos pristál americký VI. zbor a niekoľko divízií francúzskej armády na pobreží. Výsadok sa podaril aj vďaka prevahe spojeneckého letectva a sile námorných jednotiek, ktoré kryli vylodenie. Nemecké jednotky, de facto, nemali šancu ubrániť tento priestor nakoľko boli oslabené tým, že časť jednotiek bola presunutá na iné fronty a boli nahradené jednotkami so slabším výcvikom a výstrojom.

Slabá nemecká sila bola rýchlo porazená, k čomu napomohli aj aktivity miestneho odboja. Nemecké jednotky sa pokúsili stiahnuť do Dijonu, kde mali v pláne vytvoriť stabilnú obrannú líniu. Spojenecké jednotky však ich postup sťažili a podarilo sa im vyprovokovať nemecké jednotky k stretu. Nasledujúca bitka viedla k patovej situácii, pričom ani jedna strana nebola schopná dosiahnuť rozhodujúci prielom, až kým sa nemeckým jednotkám nakoniec nepodarilo ustúpiť z mesta. Kým Nemci ustupovali, spojeneckým jednotkám sa podarilo obsadiť dôležité prístavy Marseille a Toulon a krátko nato cez ne prichádzalo zásobovanie pre spojenecké jednotky vo Francúzsku.

Nemci v reakcii na spojenecký úspech nariadili úplné stiahnutie z južného Francúzska. Skupina armád G ustúpila ďalej na sever a podarilo sa jej reorganizovať až v pohorí Vosges vo východnom Francúzsku. Tam následne vytvorila stabilnú ob-

POZNÁMKY

rannú líniu. Spojenecké jednotky museli načas zastaviť svoj postup. Stretli sa totiž so spojeneckými jednotkami, ktoré boli vylodené v Normandii a na juhu Francúzska. Pre nasledujúci vývoj bolo dôležité skoordinať jednotky a naplánovať spoločný postup. Operáciu Dragoon môžeme považovať za ukážku úspešného spojeneckého plánovania. Väčšina južného Francúzska bola oslobodená v časovom rozpätí štyroch týždňov, pričom nemeckým jednotkám spôsobili ťažké straty. Je však nutné dodať, že podstatná časť nemeckých jednotiek s najlepším výcvikom dokázala uniknúť.

2 POSTUP ČERVENEJ ARMÁDY

Nemecké velenie malo v auguste 1944 problémy na všetkých frontoch. V tom istom období ako prebiehalo vylodenie na juhu Francúzska sa končila operácia Bagration sovietskym víťazstvom. Operácia Bagration bola kódovým menom pre sovietsku bieloruskú strategickú ofenzívu v roku 1944, ktorá prebiehala od 23. júna až do 19. augusta 1944 v sovietskom Bielorusku na východnom fronte druhej svetovej vojny. Vďaka úspešnej operácii Bagration spôsobil Sovietsky zväz (ďalej len „ZSSR“) jednu z najväčších porážok v nemeckej vojenskej histórii. Červenej armáde sa totiž podarilo zničiť 28 nemeckých divízií z celkovo nasadeného počtu 34. Vďaka tomu sa im v tomto priestore podarilo úplne zničiť frontovú líniu. Napriek tomu, že sa jednotkám Červenej armády podarilo zlikvidovať spomínané nemecké divízie, sama prišla o desiatky tisíc vojakov. Bitka pri Bagratione je považovaná za jednu z najkrvavejších bitiek druhej svetovej vojny.

Ako táto operácia prebiehala? Boje v Bielorusku prebiehali už od 23. júna 1944, keď zaútočila Červená armáda na nemeckú Skupinu armád Stred, pričom jej cieľom bolo obklúčiť a zničiť hlavnú silu armádneho zoskupenia, čo sa jej aj podarilo. Do 28. júna bola zničená nemecká štvrtá armáda spolu s väčšinou tretej tankovej a deviatej armády. Červená armáda využila kolaps nemeckej frontovej línie v tomto priestore na obklúčenie nemeckých formácií v blízkosti Minska. Ofenzíva bola úspešná a po porážke nemeckých jednotiek bol Minsk 4. júla oslobodený. Po zlikvidovaní nemeckého odporu v Bielorusku sovietska ofenzíva pokračovala ďalej a v priebehu júla a augusta sa sovietskej jednotky dostali na územie Litvy, Poľska a Rumunska.

Ako reakcia na prielom uskutočnený vďaka úspešnej operácii Bagration bolo nemecké velenie nútené presunúť sa do ohrozeného priestoru s cieľom zastaviť sovietsky postup. Týmto rozhodnutím však bol oslabený front v okolí Lublinu a Ľvova. Práve v tomto priestore sa podarilo sovietskym jednotkám vytvoriť ďalší prielom a vďaka úspešnému útoku sa podarilo Červenej armáde dosiahnuť rieku Vislu a Varšavu. Sovietska armáda sa vďaka týmto vojensko-strategickým úspechom ocitla v blízkosti Berlína. Postup v lete 1944 súvisel jednak s úspechom operácie Bagration, a taktiež s presunom častí jednotiek, ktoré boli presunuté z východného frontu do Nemecka resp. do západnej Európy. V lete 1944 sa podarilo Červenej armáde vytvoriť hlboký klin v nemeckej obrannej stratégii. Nacistické Nemecko sa ocitlo v ťažko zvládnuteľnej situácii boja na dvoch frontoch s protivníkmi, ktorí spoločne značne prevyšovali Nemecko nielen z populačného, ale aj hospodárskeho hľadiska.

2. 1 Varšavské povstanie

V čase, keď sa jednotky Červenej armády blížili k Varšave prebiehalo v nej už Varšavské povstanie. Toto povstanie patrí medzi najznámejšie odbojové vystúpenia druhej svetovej vojny. Bolo zorganizované v lete 1944 poľským podzemným hnutím a jeho hlavným reprezentantom Armiou Krajowou. Cieľom bolo nielen oslobodiť Varšavu od nemeckej okupácie, ale zároveň to spraviť pred príchodom jednotiek Červenej armády. Poľský odboj sa staval nepriateľsky aj proti Sovietskemu zväzu a to z pochopiteľných dôvodov. Odbojári si veľmi dobre pamätali na inváziu sovietskych jednotiek 17. septembra 1939, ako aj na osud poľských zajatcov v Sovietskom zväze. Varšavské povstanie bolo teda naplánované na ten moment, aby sa časovo zhodovalo s ústupom nemeckých síl z Poľska pred sovietskym postupom. Keď sa Červená armáda blížila k východným predmestiam mesta, dočasne zastavila bojové operácie, čo umožnilo Nemcom poraziť povstalecké jednotky vo Varšave. Napriek problematickému zásobovaniu sa povstalcovi podarilo bojovať až 63 dní. A to všetko s pomerne malou vonkajšou podporou. Napriek dlhému trvaniu bojov a blízkej „spojeneckej“ armáde boli porazení. Spoločne so Slovenským národným povstaním patrí Varšavské povstanie medzi najväčšie vystúpenia európskej rezistencie počas druhej svetovej vojny.

Povstanie sa začalo 1. augusta 1944 ako súčasť celonárodnej operácie, ktorú poznáme pod krycím názvom operácia Búrka. Prvé bojové aktivity však nezačali vo Varšave, ale v okolí Lublina a Brestu. Toto územie sa nachádzalo v smere sovietskej ofenzívy, ktorá sa začala v priestore Lublin – Brest. Najväčšie boje však prebiehali vo Varšave. Hlavným poľským cieľom, ako už bolo spomenuté, bolo vytlačiť Nemcov z Varšavy. Ďalším politickým cieľom bolo oslobodiť poľské hlavné mesto a uplatniť poľskú suverenitu skôr, ako Poľský výbor pre národné oslobodenie podporovaný Sovietskym zväzom mohol prevziať kontrolu. Medzi ďalšie bezprostredné príčiny otvorenej rezistencie patrila aj výzva rádiovysielača v Moskve, ktorý vyzýval poľské obyvateľstvo k povstaniu. Dnes je ťažké presne rekonštruovať, ktorý z týchto cieľov resp. výziev mal najväčší mobilizačný potenciál. Po piatich rokoch brutálnej okupácie je však pochopiteľné, že odbojári sa chytili zbraní a nechceli počkať, kým budú oslobodení Sovietskou armádou. Poľskí odbojári sa chceli oslobodiť sami.

Poliaci spočiatku získali kontrolu nad väčšinou centra Varšavy. V následných intenzívnych pouličných bojoch s posilnenými nemeckými jednotkami však pochopiteľne museli ustupovať. Nemecké jednotky počas bojov nerozlišovali medzi poľskými odbojármi, ktorí mali na sebe bojové označenie a nezainteresovanými civilistami, ktorí sa bojov nezúčastnili. Mnohí z nich boli popravení bezdôvodne. Spoločne s jednotkami Červenej armády sa na druhom brehu Visly nachádzali aj oddiely I. poľskej armády. Práve táto armáda, ktorej velil Zygmunt Berling sa rozhodla 15. septembra 1944 prekročiť Vislu a prísť na pomoc bojujúcim jednotkám Armii Krajowej. Napriek ťažkým stratám sa Berlingovým jednotkám podarilo prekročiť Vislu a vytvoriť na druhom brehu predmostie, a tak sa oddiely Červenej armády k ich útoku nepridali. Nečinnosť Červenej armády počas prebiehajúcich bojov vo Varšave

POZNÁMKY

je v ostrom kontraste s dovtedajším operačným nasadením sovietskych jednotiek. Zastavenie postupu a nedostatočná letecká podpora zo strany Sovietov už desaťročia poskytuje priestor pre rôzne diskusie o tom, či postup Červenej armády bol zastavený schválne. Je dôležité uvedomiť si aký mal Stalin vzťah s poľskými exilovými predstaviteľmi, ktorých Armia Krajowa vnímala ako svojich reprezentantov.

Reprezentanti poľskej exilovej armády bojovali počas druhej svetovej vojny na takmer všetkých bojiskách v Európe. Poľských vojakov môžeme nájsť v operácii Market Garden, v bitke o Britániu alebo pri dobývaní Monte Cassina v Taliansku. Príspevok poľských vojakov k spoločnému úsiliu spojencov k porazeniu nacistického Nemecka a fašistického Talianska si uvedomoval aj Winston Churchill či Franklin D. Roosevelt. Obaja žiadali Stalina o pomoc pre poľských odbojárov, avšak bez úspechu. Winston Churchill nakoniec rozhodol o čiastočnej podpore pre bojujúcu Varšavu aj bez Stalinovho povolenia. Britské kráľovské letectvo následne uskutočnilo viac ako 200 zásobovacích letov do Varšavy. Zásoby však často padli nielen do územia nikoho, ale aj do priestoru, ktorý už medzičasom ovládli nemecké jednotky. Poľskému odboju sa nakoniec dostala len časť zo Spojencami zhodených zásob.

Presný počet obetí Varšavského povstania nie je známy. Odhaduje sa, že počas bojov bolo zabitých asi 16 000 príslušníkov odboja a asi 6 000 bolo ťažko zranených. Okrem toho zahynuli desiatky tisíc poľských civilistov, väčšinou pri hromadných poprávach nacistickými jednotkami. Nemecké straty sú odhadované medzi 2 000 až 17 000 vojakmi. Počas mestských bojov bolo zničených približne 25 % varšavských budov. Po porážke povstania však nemecké jednotky systematicky zlikvidovali ďalšie časti mesta. Po Varšave nemala totiž zostať ani pamiatka. Spolu s predchádzajúcimi škodami, ktoré mesto utrpelo pri invázii do Poľska v roku 1939 a povstania vo Varšavskom gete v roku 1943, bolo na konci druhej svetovej vojny zničených viac ako 85 % mesta.

Ako mohlo byť mesto oslobodené, keďže existovala spolupráca medzi domácim odbojom a postupujúcimi spojeneckými jednotkami je možné vidieť na príklade oslobodzovania Paríža. Boje v Paríži prebiehali od 19. augusta 1944 do 25. augusta 1944.

3 OSLOBODZOVANIE EURÓPY

Parížske povstanie vypuklo v tom momente, keď sa francúzski odbojári dozvedeli o blízkosti tretej americkej armády pod vedením generála Georga Pattona. Na pomoc bojujúcim Parížanom sa v noci 24. augusta dostavili do Paríža jednotky druhej francúzskej obrnenej divízie generála Philippa Leclerca. Nasledujúce ráno, 25. augusta, vstúpili do mesta aj jednotky americkej armády. Dietrich von Choltitz, veliteľ nemeckej posádky a vojenský guvernér Paríža, sa následne vzdal, a to napriek rozkazu Adolfa Hitlera. Ten okrem iného žiadal vyhodiť parížske monumenty do vzduchu, medzi inými aj Eiffelovu vežu. Generál Charles de Gaulle, najvyššie postavený veliteľ v hnutí Slobodných Francúzov a budúci francúzsky prezident, prišiel prevziať kontrolu nad mestom ako šéf dočasnej vlády Francúzskej republiky.

3. 1 Market Garden

Operácia Market Garden patrí medzi jednu z najzaujímavejších spojeneckých operácií v Európe počas druhej svetovej vojny. Pri jej plánovaní nemal poľný maršal Montgomery na mysli nič menšie ako ukončenie vojny v Európe do konca roku 1944. To sa malo dosiahnuť vďaka vytvoreniu 103 km dlhého prielomu do nemeckého územia, a tým vytvoriť priestor pre spojeneckú inváziu do severného Nemecka. Tento odvážny plán mal byť dosiahnutý vďaka obsadeniu mostov cez Rýn. Tie mali dobyť parašutisti a udržať ich do príchodu pozemných jednotiek. V počiatočnej fáze sa podarilo oslobodiť niekoľko holandských mestá, ako napr. Eindhoven.

Strategickým cieľom tejto operácie bolo zovretie Porúria do pomyselných klieští z dvoch strán. Jeden koniec klieští mal obísť nemeckú Siegfriedovu líniu a umožniť ľahší prístup do Nemecka cez severonemecké nížiny, na ktorých bolo možné viesť mobilnejšie boje. Počas tejto operácie mali spojenecké sily prejsť cez Belgicko, Holandsko a následne cez Rýn, kde sa mali zjednotiť severne od Arnhemu. Tak znel pôvodný plán.

Táto operácia masívne využila nasadenie vojakov vzdušnou cestou. Parašutisti boli vysadzovaní na padákoch alebo klzákmi. Cieľom vojakov bolo zabezpečenie mostov a následné umožnenie rýchleho postupu pozemných jednotiek. Tie sa mali zhromaždiť severne od Arnhemu. Táto operácia pre svoj úspech vyžadovala obsadenie viacerých mostov cez rieku Meuse, dve ramená Rýna (rieka Waal a Dolný Rýn) spoločne s prechodmi cez niekoľko menších kanálov a prítokov. Pri presune teda bolo dôležité, aby sa podarilo obsadiť každý z potrebných mostov.

Spojencom sa v počiatočnej fáze operácie podarilo obsadiť niekoľko mostov medzi Eindhovenom a Nijmegenom. Pozemné jednotky však boli v konečnom efekte zdržané komplikáciami spôsobenými viacerými problémami na pôvodne vytýčenej trase. Nemeckým jednotkám sa totiž podarilo vyhodiť do vzduchu niekoľko mostov resp. poškodiť ich povrch. Pokiaľ sa cez poškodené mosty dalo prejsť, resp. sa ženistom podarilo vytvoriť prechod, tak prešlo niekoľko veľmi dôležitých hodín. Operácia Market Garden bola naplánovaná tak, že spojenecký postup rátať s kooperáciou medzi pozemnými jednotkami a výsadbom parašutistických oddielov v tyle nepriateľa. Pokiaľ by sa pozemné jednotky na čele s tankami omeškali, tak bolo jasné, že výsadbári s obmedzenou muníciou a bez ťažkej techniky nebudú môcť dané územie dlho udržať. Tento riskantný plán poľného maršala Montgomeryho sa bohužiaľ nepodaril a Spojenci v roku 1944 nedokázali prekročiť Rýn a začať ofenzívu na nemeckom území. Rieka Rýn zostala prekážkou spojeneckého postupu do Nemecka až do marca 1945.

3. 2 Ardenská protiofenzíva

Neúspech operácie Market Garden znamenal zlyhanie veľmi odvážneho a optimistického plánu na ukončenie bojov v Európe do konca roku 1944. Ironicky, na konci roka sa uskutočnila jedna z posledných veľkých operácií nemeckej armády na západnom fronte, ktorá do veľkej miery prekvapila spojenecké velenie. Išlo o ardenskú protiofenzívu resp. bitku o Ardeny.

POZNÁMKY

Táto bitka sa uskutočnila od 16. decembra 1944 do 25. januára 1945. Účelom ofenzívy bolo zastaviť spojenecké použitie belgického prístavu v Antverpách a rozdeliť spojenecké línie. Úspech rozdelenia by umožnil Nemcom obklúčiť a následne zničiť štyri spojenecké armády. Cieľom bolo to, aby Spojenci po prípadnej porážke by boli prinútení rokovať o separátnej mierovej zmluve v prospech síl Osi.

Nemci dosiahli prekvapivé víťazstvo pri počiatocnom útoku ráno 16. decembra 1944. Úspech sa podaril vďaka viacerým faktorom, medzi ktoré je možné zaradiť zlyhanie spravodajských služieb, podcenenie nemeckého velenia, ale aj zlé počasie. To znemožňovalo letecký prieskum, či podporu jednotkám brániacim sa pred nemeckou ofenzívou. Americké jednotky v tomto období utrpeli najväčšie straty počas bojov v Európe. Protiofenzíva však vážne vyčerpala aj nemecké sily, primárne obrnené jednotky. V tomto období, kedy nacistické Nemecko bojovalo na dvoch frontoch a jeho továrne boli neustále bombardované, už nebolo možné straty nahradiť. Odvážna taktika a použitie moderných zbraní bolo úspešné vo Francúzsku v roku 1940, avšak na prelome rokov 1944 a 1945 bola situácia už úplne iná. Počiatkový úspech nemeckých jednotiek súvisel hlavne s tým, že Nemci zaútočili na slabšiu časť spojeneckej línie a využili veľmi oblačné poveternostné podmienky, ktoré uzemnili vzdušné sily Spojencov. Tvrdý odpor spojeneckých jednotiek, napr. v okolí Bastogne, blokoval ďalší postup, ktorý bol dôležitý pre úspech nemeckého plánu. Nemecký plán totiž rátať s prístupom na kľúčové cesty, vďaka ktorým by vrazil klin medzi spojenecké jednotky. Neúspech tohto plánu a terén, ktorý zvýhodňoval obrancov spôsobil zlyhanie nemeckej ofenzívy. Zlepšené poveternostné podmienky umožnili od 24. decembra letecké útoky na nemecké sily a zásobovanie jednotiek, a to bol koniec nemeckej ofenzívy. Na druhý sviatok vianočný v roku 1944 sa podarilo jednotkám americkej Pattonovej tretej armády dosiahnuť Bastogne a ukončiť obliehanie americkej 101. výsadkovej divízie. Napriek tomuto úspechu, zvečnenom napríklad aj v seriáli *Band of Brothers*, boje pokračovali ešte mesiac na rôznych miestach, kým bola obnovená frontová pozícia ako pred nemeckým útokom. Nemecké jednotky sa následne stiahli do Nemecka, kde sa pripravovali na obrannú vojnu. Často však išlo len o torzo jednotiek z obdobia pred bojmi v Ardenách.

3. 3 Jaltská konferencia

V období po porážke ardenskej ofenzívy prebiehala Jaltská konferencia. Išlo o jedno z najdôležitejších stretnutí predstaviteľov tzv. Veľkej trojky. Konferencia sa konala 4. až 11. februára 1945 a stretli sa na nej Franklin D. Roosevelt, Winston Churchill a Josif Stalin.

Cieľom konferencie bolo prediskutovať povojnové usporiadanie, pričom jedným z hlavných bodov malo byť zabezpečenie mieru, ako aj obnovenie vojnou zničenej Európy. Stretnutie v Jalte bolo druhou z troch veľkých vojnových konferencií medzi tzv. Veľkou trojkou. Predchádzala jej teheránska konferencia v novembri 1943 a po nej nasledovala Postupimská konferencia v júli 1945.

Obrázok 2: Jaltská konferencia

Počas priebehu Jaltskej konferencie ozbrojené sily západných spojencov (Spojené kráľovstvo, Spojené štáty americké, Kanada, Francúzsko a Belgicko) oslobodili celé Francúzsko a Belgicko a nachádzali sa na hranici Nemecka. Na východe boli sovietske sily asi 65 km od Berlína. Nacistické Nemecko už bolo vytlačené z Poľska, Rumunska a Bulharska. V tomto období ho však nemožno považovať za automaticky porazené. Jeho jednotky sa stále nachádzali v strednej Európe, ako aj v Nórsku, Dánsku, či v severnom Taliansku.

Každý z predstaviteľov Veľkej trojky mal vlastné ciele, ktoré chcel pri rokovaníach v Jalte presadiť. Franklin D. Roosevelt chcel získať sovietsku podporu vo vojne proti Japonsku (operácia August Storm). Winston Churchill chcel docieľiť, aby sa v strednej a východnej Európe po skončení vojny konali slobodné a demokratické voľby. Jeho cieľom bolo, aby sa obyvatelia predmetných krajín rozhodli o politickom smerovaní svojich štátov. Churchill sa totiž obával rastúceho vplyvu Sovietskeho zväzu v tomto regióne. Stalin v kontraste s Churchillovými plánmi vnímal sovietsku sféru vplyvu vo východnej a strednej Európe ako nevyhnutný aspekt národnej bezpečnostnej stratégie ZSSR. Stalinova pozícia bola v Jalte veľmi silná a de facto si mohol diktovať podmienky. Jeho silná pozícia vychádzala jednak z miery obetí, ktoré počas bojov v druhej svetovej vojne utrpel Sovietsky zväz, a zároveň vďaka postupu Červenej armády na nepriateľskom území. Ďalšou výhodou pre Stalina pri rokovaníach, bola spomínaná snaha Franklina D. Roosevelta získať Stalina k tomu, aby zaútočil proti Japonsku v prípade pokračujúcej vojny na Ďalekom východe.

Poľsko bolo jedným z hlavných bodov sovietskej agendy. Stalin uviedol, že pre sovietsku vládu je otázka Poľska otázkou bezpečnosti, pretože Poľsko slúžilo ako historický koridor pre sily, ktoré sa pokúšali napadnúť Rusko. Zároveň Stalin v súlade so svojou predchádzajúcou politikou odmietol požiadavky poľských predstaviteľov v exile. Ak by ich totiž prijal, tak by sa Sovietsky zväz musel vzdať územia východného Poľska, ktoré pripojil po invázii v roku 1939. Poľsku sa táto územná stra-

POZNÁMKY

ta mala kompenzovať rozšírením západných hraníc na úkor Nemecka. Stalin taktiež prisľúbil uskutočnenie povojnových slobodných volieb v Poľsku. V skutočnosti išlo skôr o deklarovaný ústupok svojim spojencom ako o reálny prisľub.

Stalin počas rokovaní prisľúbil, že Sovietsky zväz vstúpi do tichomorskej vojny tri mesiace po porážke Nemecka. Toto, na rozdiel od prisľubu slobodných volieb v Poľsku aj dodržal.

Všetci traja vedúci predstavitelia ratifikovali dohodu, ktorá určovala hranice povojnových okupačných zón pre Nemecko: tri okupačné zóny, jednu pre každého z troch hlavných spojencov (Sovietsky zväz, Spojené kráľovstvo a Spojené štáty americké). Dohodli sa tiež na tom, že Francúzsku sa prideli okupačná zóna vytvorená z časti amerických a britských zón.

4 ŤAŽENIE KONČÍ V BERLÍNE

Napriek mnohým operáciám, ktoré sa uskutočnili v posledných mesiacoch druhej svetovej vojny má rozhodne najvýznamnejšiu pozíciu samotný útok na Berlín. O dobytie hlavného mesta nacistického Nemecka mal záujem každý veliteľ spojeneckých jednotiek. Nakoniec sa tohto útoku na jar 1945 zhostila Červená armáda. Súviselo to aj s tým, že vidiac postup Červenej armády v posledných mesiacoch vojny, sa hlavný veliteľ spojeneckých síl na západe generál Eisenhower rozhodol nesúťažiť so svojimi východnými spojencami o dobytie mesta. Tieto preteky totiž pokladal za zbytočné a nechcel zbytočne ohroziť životy svojich vojakov. Nie každý z veliteľov s týmto Eisenhowerovým postojom súhlasil, ale všetci sa podriadili rozkazu. Tak následný útok na Berlín vykonali jednotky Červenej armády. Je však zaujímavé, že časť amerických strojov sa útoku predsa len zúčastnila. Išlo o stroje, ktoré získal v rámci spojeneckej podpory Sovietsky zväz. Pri uvedomení si sporov medzi Spojenými štátmi americkými a Sovietskym zväzom v povojnovom období je zaujímavé, že časť vojakov sa do Berlína dostala práve na strojoch ako bol napr. americký Jeep.

Dwight Eisenhower upustil od pretekov ešte aj z iného dôvodu. Obával sa, že v prípade útoku z viacerých strán a rozličnými spojeneckými armádami by mohlo prísť k situácii, kde po sebe budú nevedomky páliť spojenecké jednotky a spôsobia si tým zbytočné straty. Eisenhowerove rozhodnutie chrániť spojeneckých vojakov však malo do budúcnosti nepredvídané dôsledky. Väčšina území, ktoré obsadili jednotky Červenej armády patrili skôr či neskôr po vojne do sovietskej sféry vplyvu. Medzi nimi aj Československo, keďže americké jednotky sa z politických dôvodov zastavili pri Plzni. V posledných týždňoch druhej svetovej vojny sa Adolf Hitler a vrcholoví predstavitelia nacistickej NSDAP spoliehali resp. dúfali v to, že sa im podarí uzavrieť mier so západnými spojencami. Táto iluzórna predstava bola v ich očiach posilnená smrťou Franklina D. Roosevelta 12. apríla 1945. Nacistickí pohlavári totiž dúfali, že po prezidentovej smrti budú západní spojenci náchylnejší k uzatvoreniu separátneho mieru s nacistickým Nemeckom. Cieľom bolo ukončenie bojov na jednom fronte, aby sa zvyšné sily vedeli sústrediť na boj proti Červenej armáde.

Tento plán bol však iba konštruktom v hlavách prehrávajúcej nacistickej elity. Smrť amerického prezidenta neovplyvnila celkovú spojeneckú stratégiu a naďalej zostával v platnosti plán „Germany first“. Porážka nacistického Nemecka v Európe mala naďalej prednosť pred vojnou v Pacifiku. To potvrdilo aj pokračovanie v spojeneckom bombardovaní Nemecka. Bombardovanie prebiehalo vo dne v noci, pričom sa striedali perute britského a amerického letectva. Bombardovanie Berlína skončilo až 20. apríla 1945, nakoľko spojeneckí plánovači nechceli ohroziť postupujúce jednotky Červenej armády.

Sovietsky útok na územie stredného Nemecka (po odstúpení územia Poľsku sa po vojne stalo geograficky východným Nemeckom) mal dva primárne ciele. Stalin naďalej trpel paranojou a neveril, žeby západní spojenci boli ochotní odovzdať územie, z ktorého sa mala po vojne stať sovietska okupačná zóna. Z tohto dôvodu prebiehala záverečná sovietska ofenzíva druhej svetovej vojny na značne širokom fronte. Cieľom bolo získať čo najväčšie územie predtým, ako sa stretnú jednotky Červenej armády s americkými a britskými jednotkami. Prvoradým cieľom však bolo dobyť Berlín. Tieto dva ciele sa prirodzene dopĺňali, avšak snaha čo najrýchlejšie dobyť Berlín, ako aj ďalšie územia, viedla jednotky Červenej armády k zbytočne veľkým stratám na životoch a to práve na konci konfliktu.

Jedným z nemeckých veliteľov, ktorý sa mal pokúsiť dosiahnuť nemožné a teda zastaviť postupujúcu Červenú armádu bol generál Gotthard Heinrici. Heinrici bol 20. marca vymenovaný za hlavného veliteľa armádnej skupiny Visla. Generál Heinrici patril medzi najlepších obranných taktikov nemeckej armády a okamžite začal vytvárať obranné plány pred postupujúcimi nepriateľskými jednotkami. Správne odhadol predpokladaný smer sovietskeho útoku a rozhodol sa opevniť Seelowské výšiny. Do tohto priestoru mali po krátkej šarvátke ustúpiť nemecké jednotky od rieky Odry. Seelowské výšiny boli 17 km západne od rieky Odra a 90 km východne od Berlína. Červená armáda postupovala do Nemecka viacerými smermi. Po dlhom odpore bol 9. apríla dobytý Königsberg (dnes Kaliningrad). Po dobytí východného Pruska ďalšie sovietske jednotky smerovali na Berlín. Celkovo tak na Berlín smerovali až tri sovietske fronty. Pri zrataní nasadených vojakov mali spolu 2,5 milióna mužov (vrátane 78 556 vojakov 1. poľskej armády) a značné technické vybavenie, ako napr. 6 250 tankov. Priestor, v ktorom sa odohrala väčšina bojov boli, ako správne odhadol generál Heinrici, práve Seelowské výšiny. De facto, išlo o poslednú veľkú obrannú líniu mimo Berlína. Bitka o Seelowské výšiny bola jednou z posledných bitiek druhej svetovej vojny v Európe.

Počas štvrtého dňa bojov 19. apríla jednotky 1. bieloruského frontu prelomili poslednú nemeckú líniu obrany v priestore Seelowských výšin a cesta Červenej armády k Berlínu bola otvorená. V ceste jej stáli len oslabené resp. roztrúsené nemecké formácie.

S postupom Červenej armády boli aktívni aj jej západní spojenci. Ako už bolo spomenuté britské letectvo nasadilo na bombardovanie cieľov v Berlíne niekoľko desiatok bombardérov. V deň posledného náletu 20. apríla, na narodeniny Adolfa Hitlera začalo sovietske delostrelectvo ostreľovať Berlín. Delostrelecké útoky presta-

POZNÁMKY

li až v tom momente, keď sa mesto vzdalo. Adolf Hitler vydal v poslednej fáze vojny rozkaz, v ktorom zakazoval ústup nemeckých jednotiek pred nepriateľom. Hitlerova nedôvera voči veliteľom Wehrmachu vzrástla po Stauffenbergovom atentáte v roku 1944 a neopustila ho, až kým nespáchal samovraždu. Počas bojov o Berlín Adolf Hitler stratil akékoľvek vnímanie reality. Okrem iného spriadal plány na protiútok s jednotkami, ktoré existovali len na jeho mape v bunkri.

Napriek tomu, že útok na Berlín trval niekoľko týždňov, najikonickjším bojom bol útok na Reichstag, teda na Ríšsky snem. Reichstag nebol používaný od roku 1933, kedy vyhořel a jeho interiéry boli, de facto, len hromadou sutín. Bol to ideálny priestor na vedenie obranného boja. Nemecké jednotky vo vnútri túto výhodu výborne využili a dobre sa opevnili. Počas sovietskeho útoku prebiehali prudké boje o každú miestnosť. Budovu sa podarilo nakoniec dobyť až 2. mája.

V poslednej časti vojny sa nemecké jednotky snažili prebojovať do priestorov, kde mohli byť zajatí americkou armádou. Plne si totiž uvedomovali na akých zločinoch sa podieľali počas bojov na východnom fronte a právom sa obávali sovietskej odplaty. V deň začiatku útoku na Reichstag sa vo svojom bunkri Adolf Hitler oženil so svojou dlhoročnou partnerkou Evou Braunovou a následne spoločne spáchali samovraždu. Ich telá boli vynesené von z bunkra a v záhrade poliate benzínom a zapálené. Hitlerovým nástupcom sa stal admirál Karl Dönitz, pretože aj minister propagandy Jozef Goebbels spáchal samovraždu. Boje v Nemecku a v Európe skončili nemeckou bezpodmienečnou kapituláciou 8. mája 1945. Na sovietsku žiadosť sa akt nemeckej kapitulácie opakoval v Berlíne 9. mája 1945. Z tohto dôvodu sa dodnes oslavujú dva termíny ukončenia bojov druhej svetovej vojny v Európe.

4. 1 Vae Victis – beda porazeným

Postup Červenej armády bol sprevádzaný rabovaním domov, tovární, ale aj násilím na civilnom obyvateľstve. Medzi najznámejšie zločiny proti ľudskosti patrí sexuálne násilie na ženách. Ženy boli napádané bez ohľadu na svoj vek, pričom mnohé z nich nevedeli následky znásilnenia zniesť a spáchali samovraždu. Celkovo sa odhaduje, že v Nemecku bolo znásilnených okolo dvoch miliónov žien, pričom len v samotnom Berlíne ich bolo podľa odhadov znásilnených stotisíc. Násilie na domácom obyvateľstve bolo v počiatočnom období podporované aj oficiálnymi orgánmi Sovietskeho zväzu. Vojaci boli vyzývaní na to, aby sa pomstili za nacistické zločiny na území Sovietskeho zväzu. Prístup najvyšších orgánov sa s blížiacim koncom vojny zmenil. Pomyselný džin z fľaše však už bol vypustený a násilie na civilnom obyvateľstve sa páchalo aj po zmene postoja velenia Červenej armády.

V noci 1. mája sa väčšina zvyšku berlínskej posádky pokúsila dostať z centra mesta tromi rôznymi smermi a pokúsila sa prelomiť sovietske línie. Iba hŕstke sa podarilo dostať na územie obsadené západnými spojencami. Väčšina z nich bola pri pokuse zabitá alebo zajatá jednotkami Červenej armády. Stalinov cieľ dobyť Berlín mal viacero dôvodov. Jeden z nich bol úplne pochopiteľný, mala to byť odplata za útok na Sovietsky zväz a zločiny, ktoré vykonal nemecké jednotky na výcho-

de medzi rokmi 1941 – 1945. Ďalším dôvodom bolo aj zaistenie dôležitých budov a technológií v Berlíne, ktoré mohli prispieť sovietskemu vojenskému plánovaniu a hospodárstvu. Okrem iného sa podarilo sovietskym jednotkám zaistiť výsledky nemeckého jadrového výskumu. Tieto poznatky v značnej miere pomohli s neskorším vývojom sovietskej atómovej bomby.

Obrázok 3: Ruiny Ríšskeho snemu v Berlíne

4. 2 Postupimská dohoda

Postupimská konferencia sa konala od 17. júla do 2. augusta 1945. Účastníkmi boli opäť predstavitelia Veľkej trojky, avšak v obmenenej podobe. Za Sovietsky zväz sa konferencie zúčastnil Josif Stalin, Veľkú Britániu spočiatku reprezentoval Winston Churchill, ale v jej priebehu ho nahradil Clement Attlee a Spojené štáty americké zastupoval prezident Harry Truman, ktorý sa dostal do funkcie po smrti Franklina D. Roosevelta v apríli 1945.

Stalin, Churchill a Truman v Postupime diskutovali o tom, ako bude po vojne spravované Nemecko. Medzi ciele konferencie patrilo aj vytvorenie povojnového poriadku, otázky mierovej zmluvy, ako aj vyriešenie zložitej situácie v Európe, ktorá bola následkom vojny. Výsledkom bola tzv. Postupimská dohoda, ktorá bola uzavretá medzi tromi spojencami: Spojeným kráľovstvom, Spojenými štátmi americkými a Sovietskym zväzom. Okrem záväzkov ohľadne vojenskej okupácie a obnovy Nemecka, ako aj jeho povojnových hraníc, sa zaoberala aj demilitarizáciou alebo stíhaním vojnových zločincov.

5 UKONČENIE BOJOV V PACIFIKU

Napriek tomu, že boje v Európe boli ukončené, druhá svetová vojna ešte neskončila. V záverečnej fáze vojny prebehli v Pacifiku veľmi tvrdé boje. Tieto boje asi najviac symbolizujú snahy o dobytie japonských ostrovov Iwo Jima a Okinawa,

POZNÁMKY

ktoré viedli k strašným obetiam na oboch stranách. Nakoniec síce boli japonské oddiely porazené, ale udialo sa tak za cenu značných spojeneckých strát. Tvrdosť bojov dokazuje, že z celkového počtu 117 000 vojakov, ktorí bránili Okinawu ich zomrelo 94 %. Počas týchto bojov stratilo Japonsko väčšinu skúsených pilotov. Častejšie sa začala používať taktika kamikaze útokov, teda nasadenie samovražedných pilotov. Cieľom bolo spôsobiť spojeneckým jednotkám čo najvyššie straty a zároveň poukázať na vysoké odhodlanie japonských vojakov bojovať „až do posledného muža“. Krvavé boje na ostrovoch v Pacifiku zásadne ovplyvnili neskoršie rozhodovanie o použití atómových bômb na Hirošimu a Nagasaki. Jedným z argumentov za použitie atómových zbraní bola aj obava z vysokých strát pri invázii na japonské ostrovy. Práve použitie nukleárných bômb mal byť prostriedok ako zabrániť obrovským stratám na obidvoch stranách pri potencionálnej invázii na japonskú pevninu.

Ku koncu vojny v Pacifiku bolo veľmi úspešné aj konvenčné bombardovanie spojeneckými bombardérmi. Japonská priemyselná výroba klesla, boli obrovské problémy so zásobovaním medzi jednotlivými ostrovmi. Dôvodom bolo zničenie väčšiny transportných lodí, ktoré boli životne dôležité pre prepravu medzi nimi. Cieľom bola blokáda Japonska, ktoré by následne pod tlakom hospodárskych problémov bolo ochotné uzatvoriť mierovú zmluvu bez potreby nasadenia pozemných jednotiek. Napriek značnému úspechu bombardovacej taktiky a úspešnému bombardovaniu hlavného mesta Tokia sa však japonskí predstavitelia odmietali vzdať. Zmena prišla až neskôr, keď sa 6. augusta 1945 uskutočnil prvý jadrový útok v histórii. V tlačovej správe vydanéj po atómovom bombardovaní v Hirošime prezident Harry S. Truman varoval Japonsko, aby sa vzdalo, lebo situácia sa bude opakovať. Japonsko reálnu hrozbu ohľadne ďalšieho atómového útoku ignorovalo dúfajúc v to, že Spojené štáty americké nemajú viac atómových bômb. O tri dni neskôr, 9. augusta Spojené štáty americké zhodili ďalšiu atómovú bombu na Nagasaki. Po použití dvoch atómových bômb a začiatku sovietskej invázie na Ďalekom východe proti japonským jednotkám sa rozhodli japonskí predstavitelia kapitulovať.

Obrázok 4: Kapitulácia Japonska

Kapitulácia, ktorú vyhlásil cisár Hirohito 15. augusta 1945 vo svojom prvom rozhlasovom prejave, bola reakciou na katastrofálny stav v akom sa Japonsko ocitlo po spojeneckom bombardovaní. Cisár Hirohito vo svojom prejave vyhlásil bezpodmienečnú kapituláciu a prikázal všetkým jednotkám zložiť zbrane. Ikonické fotky

z podpisu kapitulácie na palube vojnovej lode Missouri pochádzajú z 2. septembra 1945. Podpisom kapitulácie vojna v Pacifiku skončila. Najväčší vojenský konflikt v dejinách skončil.

Oficiálne sa boje síce skončili, avšak situácia vo svete nebola zďaleka ideálna. Zničený priemysel, dopravná infraštruktúra a vojnou zničené mestá boli iba jedným z problémov povojnového sveta. Tým väčším boli obrovské počty ľudí, ktorí boli v pohybe po celej Európe. Oslobodení väzni z koncentračných táborov, zajatci spojeneckých armád, ako aj civili, ktorí ušli pred blížiacim sa frontom, tí všetci boli v pohybe a snažili sa dostať do svojich materských krajín. Pri pomoci obyvateľstvu zohrala významnú úlohu organizácia UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration – Správa Spojených národov pre pomoc a obnovu), ktorá poskytovala materiálnu pomoc nielen utečencom, ale aj vojnou poškodeným krajinám. Túto činnosť v neskoršom období nahradil Marshallov plán. Na tomto pláne však participovali už len niektoré európske krajiny. Krajiny strednej a východnej Európy pod tlakom Sovietskeho zväzu odmietli pomoc zo Západu. Napriek spoločnému víťazstvu sa medzi bývalými spojencami v povojnových rokoch zvyšovalo napätie. Železná opona sa postupne spúšťala. To je však už iný príbeh.

6 ZÁVER

Boje v záverečnej fáze druhej svetovej vojny sa nedajú oddeliť od predchádzajúcich udalostí. K úspešnému vylodeniu v Normandii predchádzalo vylodenie v Severnej Afrike, na Sicílii alebo v Taliansku. Tak isto pred úspešnými ofenzívami Červenej armády prebiehali obranné boje pred Moskvou, v Stalingrade alebo obliehanie Leningradu. Z každej tejto vojnovej udalosti mali vojenský veliteľia a vysoko postavení politici šancu sa poučiť. Pri sledovaní osudov jednotlivých vojakov je na mieste pýtať sa, do akej miery sa ich nadriadení skutočne poučili, a či vôbec mali záujem sa poučiť, ak nešlo o ich osobné alebo kariérne ciele, ale o dobro im podriadených vojakov. Práve však pre činy tých „obyčajných vojakov“, ktorí síce bojovali v rôznych uniformách, ale proti jednému nepriateľovi je dôležité si uvedomiť, že boje druhej svetovej vojny boli víťazstvom Spojencov. V súčasnosti občas prebiehajú diskusie, kedy sú rôzne pokusy vyargumentovať, ktorý z nich „viac“ vyhral druhú svetovú vojnu. Pri týchto diskusiách sa často zabúda na základný fakt, a to že išlo o spoločné úsilie poraziť nepriateľa rôznymi spôsobmi. Je nespochybniteľné, že najväčšiu masu jednotiek Osi zadržali jednotky Červenej armády Sovietskeho zväzu. Ten však zároveň dostával materiálnu podporu zo Spojených štátov amerických, ktorých jednotky bojovali spoločne s britskými a reprezentantmi exilových armád napr. v severnej Afrike, kde taktiež viazali na seba nemecké jednotky a bránili strategickému ovládnutiu Stredozemného priestoru talianskymi a nemeckými jednotkami, či viedli námornú vojnu v Atlantiku.

Na dejiny druhej svetovej vojny treba nazerať komplexne a uvedomovať si mnohohrstevné prepojenia medzi spojeneckými štátmi, či už v rámci vojenskej alebo materiálnej podpory. Desaťročia násosov propagandy a snahy minimalizovať

POZNÁMKY

príspevok jednej alebo druhej strany túto situáciu z pochopiteľných dôvodov nijak neuľahčuje. Druhá svetová vojna bola spoločným víťazstvom štátov antifašistickej koalície. To, že to bolo negatívne spojenectvo, ktoré nevydržalo mierové obdobie na samotnom spojenectve nič nemení.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BEEVOR, A.: *Berlin : The Downfall 1945*. London : Penguingroup, 2007, 528 s. ISBN 978-0-14-103239-9.

BEEVOR, A.: *The Second World War*. London : Weidenfeld&Nicolson, 2014, 994 s. ISBN978-0-316-02374-0.

DAVIES, N.: *Europe at War 1939 – 1945 : No Simple Victory*. London : MacMillan, 2007, 546 s. ISBN 978-0330352123.

DAVIES, N.: *Rising '44 : The Battle for Warsaw*. London : PanBooks, 2004, 752 s. ISBN 978-0143035404.

GILBERT, M.: *Druhá svetová válka : Úplná historie*. Praha : BB/art, 2006, 893 s. ISBN 80-7341-933-5.

LOWE, K.: *Krutý kontinent : Európa krátko po druhej svetovej vojne*. Bratislava : Preme-dia, 2014, 496 s. ISBN 978-80-8159-130-3.

MERRIDALE, C.: *Ivan's War : Inside The Red Army 1935 – 1945*. London : Faber&Faber, 2006, 416 s. ISBN 978-0312426521.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Kde sa uskutočnila operácia Dragoon a čo bolo jej cieľom?
2. Aký význam mala Ardenská ofenzíva pre spojenecký postup a neskoršiu obranu nacistického Nemecka?
3. Aké boli ciele poľského odboja počas plánovania Varšavského povstania?
4. Prečo mali predstavitelia Sovietskeho zväzu dobyť čo najväčšie nemecké územie vrátane hlavného mesta nacistického Nemecka?
5. Aké boli názorové rozdiely medzi Winstonom Churchillom a Josifom Stalinom pri diskusiách o Strednej Európe? Na ktorom stretnutí Veľkej trojky sa tieto rozdiely prejavili?

100. VÝROČIE TRIANONSKEJ MIEROVEJ ZMLUVY

POZNÁMKY

Mgr. Lukáš **VOLENTIER**

ÚVOD

Rok 1918 bol v dnešnom ponímaní rokom obrovských zmien, ktoré začali definitívnym koncom prvej svetovej vojny. Taktiež sa v tomto roku odohrala jedna z najdožitejších udalostí našich dejín, vznik Československej republiky (ďalej len „ČSR“). Prvá svetová vojna, ktorá začala už v roku 1914, na istý čas zbrzdila snahy o svojbytnosť mnohých národov alebo nebodaj až odtrhnutie niektorých štátov z obrovskej mnohonárodnostnej Rakúsko-Uhorskej monarchie. Pokusy o federatívne alebo podobné usporiadanie sa však neujali a monarchia sa rútila do záhuby. Práve v tomto momente bolo nadmieru jasné, že Slováci z dôvodu ich nízkeho počtu sami neprežijú a nedokážu efektívne vytvoriť vlastný štát. Dohodové mocnosti si navyše nemohli dovoliť, aby každá menšia skupina obyvateľov Európy mala svoj vlastný štát. Stredná Európa by tým pádom bola rozdelená na malé nevýznamné útvary. Preto sa ako vhodné riešenie ukázala spolupráca s Čechmi, ktorá bola vskutku úspešnejšia.

1 NA CESTE K ČESKOSLOVENSKU

Pri ceste Čechov a Slovákov k vlastnému spoločnému štátu je potrebné spomenúť viacero udalostí, ktoré vyústili až k pamätnému dňu 28. októbru 1918. Ako prvú dôležitú osobnosť možno spomenúť generála Milana Rastislava Štefánika, jeho aktívnu účasť na zahraničnom odboji, či už v Rusku, alebo v iných krajinách, kde prichádzalo k aktívnemu spájaniu jednotiek Čechov a Slovákov do légií. Pôsobenie týchto jednotiek možno lokalizovať na tri miesta ich pôsobenia, a to v Taliansku, Francúzsku a Rusku. Vytvorením týchto jednotiek chceli poukázať na to, že Česi a Slováci dokážu mať vlastnú armádu, v ktorej vedia bez problémov fungovať. Aj toto bol predpoklad fungovania v spoločnom štáte bez nadvlády tretích krajín. Dôležité je okrem intervencie gen. Štefánika spomenúť aj pomoc T. G. Masaryka, ktorý taktiež rátať so spoluprácou Čechov a Slovákov transformovanej do idey čechoslovakizmu. Tu však často narážal na neochotu o spoluprácu, nakoľko ešte nebolo presne vyjasnené budúce postavenie Slovákov a taktiež iné dôležité otázky, ktorým zatiaľ chýbali odpovede. Medzníkom sa stala Clevelandská dohoda z roku 1915, ktorá napomohla pri ďalších rokovaniach. Dohoda požadovala samostatnosť (autonómiu) Čiech a Slovákov, spojenie týchto dvoch národov, požiadavku o volebné právo a požiadavky na formu vládnutia, ktorá bude vyhovovať väčšine. Názov samotnej dohody je odvodený od mesta Cleveland, kde pôsobila a žila veľká kolónia Slovákov v zahraničí. Druhou bola Pittsburská dohoda podpísaná v roku 1918, ktorá sa však sčasti odklonila od požiadavky autonómie Slovákov, no dala možnosť na používanie slovenčiny vo verejnej správe a školstve. Táto dohoda pojednávala

POZNÁMKY

o federatívnom zriadení budúcej ČSR. Okrem už spomínaných udalostí je ešte dôležité spomenúť deň pred samotným vyhlásením ČSR, 27. október 1918, kedy minister zahraničných vecí Rakúsko-Uhorska Július Andráši oznámil akceptáciu podmienok o kapitulácii Rakúsko-Uhorskej monarchie. Správy o kapitulácii dali vietor do plachiet mnohým demonštrantom v Prahe, ktorí protestovali a žiadali vznik samostatného Československa.

Obrázok 1: 28. október 1918 – prvý deň Československa v Prahe

1. 1 Vznik Československa

Spomínané udalosti dosiahli svoj vrchol v nasledujúci deň, 28. októbra 1918 vyhlásením samostatnej Československej republiky. Je potrebné si uvedomiť, že základy ČSR boli položené v zahraničí, najmä v USA a Francúzsku a dopomohli im osobnosti ako Štefánik, Masaryk a mnohí ďalší. Informácie o týchto udalostiach sa začali šíriť celou krajinou. V tomto období sa očakávalo oficiálne vyjadrenie, či sa Slovensko prikloní k novovzniknutému štátu. Nenechalo na seba dlho čakať a 30. októbra 1918 sa v Turčianskom Svätom Martine (dnes Martin) v budove Tatrabanky stretli zástupcovia politických strán a aj viacerí zástupcovia spoločenského života. Spomenúť možno napríklad Andreja Hlinku. Toto stretnutie bolo povolené uhorskou vládou. Text, ktorý schválili bol dôležitým krokom k spojeniu sa Čechov a Slovákov. Jeho znenie bolo nasledovné:

„1. Slovenský národ je čiastka i rečovo i kultúrno-historicky jednotného česko-slovenského národa. Na všetkých kultúrnych bojoch, ktoré viedol český národ a ktoré ho urobili známym na celom svete, mala účasť i slovenská vetva.

2. Pre tento česko-slovenský národ žiadame i my neobmedzené samourčovacie právo na základe úplnej neodvislosti. Na základe tejto zásady prejavujeme svoj súhlas s tým novo utvoreným medzinárodným právnym položením, ktoré dňa 18. októbra 1918 formuloval predseda Wilson a ktoré dňa 27. októbra 1918 uznal rakúsko-uhorský minister zahraničia.

3. Žiadame okamžité uzavretie pokoja a síce na všeludských kresťanských zásadách, aby pokoj bol taký, že by medzinárodno-právnymi zárukami znemožňoval ďalšiu vojnu a ďalšie zbrojenie.

Sme presvedčení, že náš snaživý a nadaný slovenský národ, ktorý vzdor neslýchanému útisku dospel na taký stupeň národnej kultúry, nebude vylúčený z požehnaní pokoja a zo spolku národov, ale i jemu bude popriate, aby sa dľa svojho rázu mohol vyvíjať a dľa svojich síl prispel ku všeobecnému pokroku človečenstva. Zo zasadnutia Slovenskej Národnej Rady. V Turčianskom Sv. Martine, 30. októbra 1918.“

Autorom deklarácie bol Samuel Zoch a text následne upravil Milan Hodža. Podpísanie deklarácie sa nestretlo s pochopením najmä u pracujúcich vrstiev obyvateľstva, ktoré prakticky nevedeli čo sa deje. Ďalšou časťou spoločnosti, ktorá nebola prizvaná boli aj vysoko postavené ženy z viacerých spolkov a iných častí verejného života, ktoré podávali sťažnosti, že ich nikto neinformoval o takej dôležitej udalosti. Vďaka podpísaniu Martinskej deklarácie sa Slováci oficiálne vzdali napojenia na Uhorsko a prihlásili sa k novovzniknutej ČSR. Cieľom v danom období bolo čo najrýchlejšie sa vzdať všetkého uhorského a pracovať na stabilizovaní pomerov. Samotnému vzniku hraníc ČSR sa mali venovať až potom. Tak ako aj pri iných témach, otázka riešenia vzniku ČSR a tvorba jej hraníc bola diskutovanejšia viac v zahraničí (najmä v USA) ako v strednej Európe.

Obrázok 2: Pamätná tabuľa na bývalej budove Tatrabanky v Martine, kde bola podpísaná Martinská deklarácia

1. 2 Prvé dni novej republiky

Prvým posunom bol 4. november, kedy bola v Skalici vytvorená dočasná vláda. Dôvod pre výber Skalice, a nie napríklad Bratislavy alebo Košíc bol jednoduchý – veľká časť krajiny bola stále pod priamou kontrolou Uhorska a na riešenie situácie nebol potrebný čas. Toto mocenské vákuum vyústilo do sociálnych nepokojov, ktoré sa šírili celou krajinou. Spomenúť môžeme napríklad vyhlásenie tzv. „Ter-

POZNÁMKY

chovskej republiky“, kde sa miestni slovenskí obyvatelia Terchovej rozhodli pomstiť sa príslušníkom Uhorskej vlády a Židom za utrpenie, ktoré im spôsobili. K tomuto besneniu navyše prispelo mnoho vojakov, ktorí si so sebou priniesli výzbroj z frontu, čím vytvorili armádu v samozvanej republike. Jednotky tejto „republiky“ mali snahu ovládať pomerne veľké územie, no jednotky z Čiech situáciu upokojili. Tieto a mnohé ďalšie prípady rabovania, a žiaľ aj vraždenia, ukazujú na prvé problémy novovznikajúceho Československa. Ďalším problémom sa ukázala lojalnosť voči Uhorsku. Mnoho obcí na východnom a južnom Slovensku zostalo verných bývalému štátu. Maďarská vláda dokonca podnecovala propagandu s cieľom ukázať na to, že Slováci sú vlastne radi, že môžu žiť pod Uhorskom a nechcú ďalší nový štát, ktorý len destabilizuje tak prosperujúcu krajinu akou bolo Uhorsko. Tieto snahy jasne viedli k zamedzeniu postupného scelovania ČSR, respektíve jeho časti Slovenska. Navyše sa politici v Budapešti snažili poskladať jednotky zložené z maďarských vojakov, ktorých cieľom malo byť oklieštenie šírenia informácií o ČSR. Tieto jednotky sa veľakrát dopustili represii na obyvateľoch podporujúcich odtrhnutie od zväzku s Maďarskou vládou. Spomínané kroky jasne ukazujú na fakt, že vláda v Budapešti cielene ignorovala podpísané mierové zmluvy presadené víťaznými mocnosťami, no nikto v danom období voči tomu nezakročil.

2 BOJE O NEZÁVISLOSŤ ČESKOSLOVENSKA

Začiatok novembra roku 1918 sa niesol v znamení postupného oslobodzovania prevažne západného územia Slovenska. Ako prvé bolo oslobodené mesto Holíč a neskôr nasledovali ďalšie. Oslobodzovanie zabezpečovali prevažne jednotky pozostávajúce z domáceho vojska a četníctva z Čiech, ktoré sa však po prvých úspechoch v boji museli stiahnuť naspäť na Moravu. Prvé fiasko ukázalo slabú výzbroj a nepripravenosť jednotiek. Tieto okolnosti viedli k povolaniu jednotiek pozostávajúcich z vojakov českého a slovenského pôvodu pôsobiacich v rakúskej armáde. Od decembra boli dopĺňaní o dobre vycvičených legionárov, ktorí sa vracali domov z Talianskeho frontu. Ich úlohou bolo odčiniť prvé neúspechy, obsadiť priestor Považia až po Žilinu a následne získať kontrolu nad údolím rieky Nitry. Táto etapa oslobodzovania Slovenska sa žiaľ skončila neďaleko Vrútok, kde dobre vyzbrojené Maďarské vojsko opätovne zastavilo prvotné plány československých vojakov. Tí boli zahnaní až do Ostravy. Počiatkové neúspechy pôsobili negatívne na kredit Československa. Ukazovalo sa ako slabý štát, ktorý nedokáže oslobodiť vlastné územie. To nahrávalo do kariet maďarskej vláde, ktorá mala snahu obnoviť „Veľké Uhorsko“.

Pripravené plány československej vlády rátali s použitím dvoch vojenských skupín, pričom každá mala svoje ciele. Prioritou prvej skupiny bolo obsadenie Bratislavy (Bratislava sa na počesť prezidenta Wilsona mala volať Wilsonovo mesto, podnet prišiel zo strany zahraničných Slovákov najmä z USA). Obsadenie Bratislavy bolo z viacerých hľadísk vnímané ako strategický cieľ. Mesto bolo dôležité z geografického, hospodárskeho, spoločenského a najmä z čisto propagandistického hľadiska. Nová vláda mala potrebu ukázať, že armáda je schopná obsadiť aj takýto strategický bod, z ktorého sa následne stane hlavné mesto. Druhá skupina mala ob-

sadiť Košice a následne aj priestor prihraničných miest, aby sa zabránilo prenikaniu nepriateľských jednotiek. Počas tejto fázy oslobodzovania krajiny už jednotky Maďarskej armády nekládli taký veľký odpor. V tomto momente sa opätovne objavuje otázka ako bude vyzeráť hranica ČSR s Maďarskom. Južná hranica sa nemohla opierať o nijakú historickú hranicu, ako to bolo napríklad pri hraniciach s Poľskom alebo inými susednými štátmi. Objavovalo sa mnoho neoverených správ, že nová hranica ČSR sa má tiahnuť popri Kremnici a Lučenci. Objavila sa aj informácia, že novou hranicou bude až rieka Ipeľ, ale o tom maďarské obyvateľstvo nechcelo ani počuť. Z hospodárskeho hľadiska bolo dôležité zabezpečenie košicko-bohumínskej železnice, ktorej trať viedla popod Tatry až do Čiech. Po týchto krokoch mali jednotky československej armády pomáhať stabilizovať situáciu v krajine a zamedziť bujnejúcej pro-maďarskej politike. Pre tieto potreby bolo zriadené aj Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, ktorého sídlo bolo spočiatku v Žiline. Na jeho čele stál Dr. Vavro Šrobár. Po stabilizácii pomerov malo ministerstvo riadiť celé fungovanie na danom území. De facto, ministerstvo malo dohliadať na všetko dôležité v krajine, čím vlastne plnilo funkciu vlády. Pri porovnaní transformácie Českých krajín a Slovenska je potrebné povedať, že Český prechod z monarchie prebehol bez väčších problémov. Na Slovensku by sa bez pomoci armády a najmä legionárov neuskutočnilo nič tak, ako si to politické elity predstavovali. Územie Slovenska bolo oslobodzované až do začiatku roka 1919. Dve strategické mestá, Bratislavu a Košice oslobodili na prelome rokov 1918 a 1919. Oslobodené Slovensko bolo rozdelené na dve zóny. Prvá sa rozprestierala na ploche od Bratislavy po obec Pinciná, východne od Lučenca. Tá patrila pod kontrolu 7. divízie talianskych légii. Od tohto bodu na východ operovala 6. divízia talianskych légii.

Tieto počiatočné neúspechy pri zrode ČSR stáli nový štát pomerne veľa. Spomenúť možno stratu viacerých dôležitých dopravných bodov, najmä na železnici, v hospodárstve mnoho podnikov stratilo svoje technické zariadenia, odberateľov, dokonca niektoré podniky aj svoje centrály, ktoré sa nachádzali mimo hraníc ČSR. Čo sa týkalo verejnej správy, v tej sa Československá vláda snažila o postupnú výmenu lojálnych prívržencov Maďarska z radov zamestnancov. Nahrádzaní boli českou inteligenciou. Išlo hlavne o úradníkov a učiteľov. Následne mali pomáhať pri výučbe Slovákov, ktorý mali postupne nastupovať na ich miesta. K týmto zmenám ale zakaždým nedošlo. Išlo prevažne o vyššie postavené miesta, ktoré si českí zamestnanci držali. Spomenuté problémy predstavovali len časť toho, čomu musela krajina čeliť. V pozadí sa črtal ešte omnoho väčší problém a ČSR musela čeliť vojenskej intervencii.

Víťzné mocnosti Dohody stanovili hranice, ku ktorým zatiaľ Československá republika nemala úplný prístup. Išlo o hranicu od Bratislavy, pozdĺž rieky Dunaj až po sútok s riekou Ipeľ. Odtiaľ pokračovala línia k Rimavskej Sobote, následne až k sútoku rieky Laborec a Uh pokračujúc jej tokom. Nová hranica medzi Maďarskom a ČSR bola pevne stanovená. V Maďarsku ale 21. marca 1919 došlo k bolševickému prevratu, ktorý sa mal podľa plánu postupne rozšíriť do celej strednej Európy. Maďarské jednotky preto pripravili plán útoku na sever. Cieľom bolo obsadenie a udržanie Karpatského oblúka pod kontrolou Maďarska. Po obsadení dnešného územia Slovenska rákala maďarská strana s vytvorením autonómneho územia.

POZNÁMKY

2. 1 Bolševický útok na Československo

Konflikt začal útokom Rumunska na Maďarskú republiku rád. O tejto vojenskej operácii boli mocnosti dopredu informované. Cieľom bolo zamedziť rozpínavosti maďarského komunizmu a získanie území, na ktoré si dané štáty nárokovali, nakoľko im patrili podľa podpísaných zmlúv. Išlo o tzv. druhú demarkačnú líniu. Tá pri ČSR aj Rumunsku zohľadňovala maximálne územné požiadavky. Zmenou na mape v rámci týchto požiadaviek došlo pri hraniciach ČSR k posunutiu už spomínanej línie od rieky Dunaj nie k Rimavskej Sobote, ale až k Šalgotárjálu a po Miskolc. Do mája roku 1919 sa podarilo takmer celú líniu aj obsadiť. Jediným neúspechom v tejto prvej časti bojov bola márna snaha o obsadenie strategického Šalgotárjálu. Ani po mnohých útokoch toto mesto nepadlo. Po stabilizácii frontu Maďarska s Rumunskom a ČSR sa cieľ útoku presunul práve na Slovensko a Podkarpatskú Rus. Operácia dostala názov „Severná výprava“. Južný front so Srbskom bol dobre bránený a napadnutie Rumunska v priestore rieky Tisa by stálo veľa úsilia. Preto bol za najlepší postup zvolený práve útok na Slovensko. Hlavným cieľom tejto operácie bolo obsadenie horného Uhorska a následne spojenie sa s Červenou armádou. Tá v danom období obsadzovala Ukrajinu a Bielorusko. Maďarskí bolševici rátali s jej pomocou a vytvorením akéhosi veľkého bolševického štátu. Severná výprava bola rozdelená na tri bojové skupiny. Prvá skupina tiahla smerom na Štúrovo – Levice, druhá smerovala na Šalgotárján – Lučenec – Zvolen – Vrútky a tretia na Košice – Prešov – Bardejov. Tieto skupiny mali strategicky obsadiť železničné uzly, ako napríklad Vrútky, čím mali zamedziť prísunu jednotiek a materiálu po strategickej košicko-bohumínskej železnici, ktorá v tej dobe tvorila dôležitú zásobovaciu tepnu nielen priemyslu, ale aj armády. Slabo pripravená československá armáda nedokázala odraziť silné útoky. Armáda bola v čase útoku pomerne slabo vyzbrojená a zle zásobovaná, navyše je potrebné si uvedomiť aký veľký priestor museli jednotky brániť. Išlo o územie od Bratislavy až po Mukačevo. Vzhľadom na tieto okolnosti nedokázali československé jednotky zastaviť prvý veľký útok na naše územie. V danom období navyše prebrala velenie po talianskej misii francúzska vojenská misia. Ku komplikácii situácie navyše prispelo aj domáce obyvateľstvo, ktoré sa často pridávalo na stranu bolševikov. Pre mnohých, najmä zahraničných vojakov v československej armáde bolo nepochopiteľné správanie civilistov. Častokrát vítali maďarské bolševické jednotky ako osloboditeľov. Tento fakt poukazuje na slabú informovanosť obyvateľov. Tí vnímali bolševikov ako záchrancov Veľkého Uhorska a nie ako šíriteľov bolševickej ideológie. Politika víťazných mocností (Dohody) v prvých momentoch zlyhala, nakoľko nedisponovala žiadnymi jednotkami ani inými pákami, ktoré by mohli tento konflikt zastaviť. Snaha o diplomatické riešenie v podobe správy o zastavení ofenzívy do 48 hodín a stiahnutí vojska z územia ČSR zlyhala. Maďarská strana neuposlúchla a navyše argumentovala tým, že najprv Československá a Rumunská armáda napadla Maďarsko a posúvali sa na inú demarkačnú líniu. Argumentácie o posune hraníc ukázali problém nestálosti hraníc, čo viedlo k snahám o ich stabilizáciu. Aj napriek požiadavkám zo strany Dohody a okolitých štátov boje pokračovali ďalej.

2. 2 Slovenská republika rád

POZNÁMKY

Po rýchlom obsadení južného územia Slovenska a miest ako Nové Zámky, Štúrovo a Lučenec, pokračovali jednotky na strategický Zvolen. Piateho júna vyhlásil Dr. Vavro Šrobár vojenskú diktatúru na celom území Slovenska, čo malo napomôcť pri obrane krajiny. Po páde Zvolena bola vytvorená obranná línia Banská Bystrica – Kremnica. V tomto priestore sa odohrala strategická bitka pri obci Vlkanová, ktorá sa nachádza neďaleko obce Sliač. Počas tejto bitky dokázali jednotky ČSR poraziť maďarských bolševikov, ktorí už následne na daný úsek neútočili. Počas trvania ČSR bol na danom mieste pamätník pripomínajúci tieto udalosti, no po roku 1948 sa na dané udalosti nepoukazyvalo, keďže nesedeli do naratívu o spriatelенých národoch. Dnes sa na mieste, kde pôvodne stál pamätník nachádza len prázdne miesto. Víťazstvo v tejto bitke pomohlo pri doplnení veľmi potrebných vojenských jednotiek a zbraní. Tvrdé boje však naďalej prebiehali v okolí Tisovca a najmä v údolí rieky Hornádu smerom na Košice. Tie po neúspešnej protiofenzíve padli do rúk Maďarskej armády. Boje na východnom Slovensku neboli až tak úspešné a už 10. júna padol Bardejov. Dňa 16. júna bola navyše v Prešove vyhlásená tzv. Slovenská republika rád. Týmto krokom sa poukazyvalo na neuznanie suverenity celého územia ČSR. Hlavným cieľom bolo obnovenie predvojnového Uhorska doplneného o komunistickú ideológiu. Tieto plány boli spomínané aj v reči, ktorou bola republika vyhlásená:

„Perši skutok bul od jarma českich imperialistov ošlebodneho proletariata, že od imperialistov vikričanizale v skutočnoscí zohavenvo samourčujuce pravo sebe zhotoval.

S tim pohnutom slovenske robotníci, vojaci a sedlaci dalej budovali totu revolučnu frontu, ktorej cestu ruska a uhorska Radova Republika rovnili a placu, vihrali pre velku ideu švetovej Radovej Republiky.

Slovenska Radova Republika, ktora še teraz narodzila, jak prirodzenich spojeni patri víťaznich prijaceli, rusku a uhorsku Radovu Republiku a medzinarodneho proletariata. Slovenska Radova Republika stava še pod ochranu: še vše lepše a lepše vistaveného jednoteho a solidarneho robotnickeho internationala. Perši pozdrav slovenskej Radovej Republiky ešci utlačenim českim proletarom patri. Slovenska Radova Republika stoji tiš na fundamentu najobširnejšej proletarskej demokracii, ale doraz ustavi zbroj diktaturi, ktora ňe šanuje totich, ktore proti totej čistej, verejnej a ňefalečnej demokracie daco plano robja, ktore samourčujuce pravo ohrožovaju. Z teho cilu rozbilu každy našilnost kapitalistov a imperialistov, vipustoši každy možnosť vikoristovanie a chista mocnu svetovu revoluciu mocneho pracujuceho ľudi.

Mocno a bez pojednane pracuje slovenski proletariat svoju historicku povolanu, a bi verne prenasledoval roboti prechod, že bi svojim prikladom povzbudzajal nasledujuci, že bi na proletarske meno hodne buli.

Ňech žije švetova revolucia!

Ňech žije kommunisticki international!“

POZNÁMKY

Názov republiky rád je odvodený od slova rada, t. j. kolektívny orgán rozhodovania. Samotná republika rád stavala na princípoch komunizmu. Rozhodli o znárodňovaní podnikov, statkov, financií, škôl a súdov, navyše sa počítalo so zriadením vlastnej armády. K stanovám republiky rád sa prihlásili napríklad aj v Lučenci. Tento príbeh mal však len krátke trvanie, nakoľko už v čase vyhlásenia tejto republiky začali československé, ale aj rumunské jednotky masívnu protiofenzívu, ktorá mala viesť k zastaveniu bojov. Vďaka týmto udalostiam bolo 24. júna vyhlásené prímerie a od nasledujúceho dňa sa rokovalo v bratislavskej Redute o odchode maďarských vojsk. Pokojný odchod maďarských vojsk trval do 7. júla 1919.

Obrázok 3: Mapa Slovenskej republiky rád

2.3 Ďalšie zmeny hraníc

V tomto období sa dokonca objavili snahy o vytvorenie akéhosi koridoru medzi ČSR a Jadranským morom. Okrem tejto pomerne smelej požiadavky, ktorá bola zamietnutá, sa objavila ďalšia. Tá požadovala úpravu hraníc v priestore Petržalky. Hlavný dôvodom pre vyhlásenie tejto požiadavky bolo ohrozenie Bratislavy, ktorá mohla v priebehu niekoľkých hodín čeliť obsadeniu, nakoľko územie na druhom brehu Dunaja bolo priamo pod kontrolou Maďarska. Mierová konferencia začiatkom augusta rozhodla o oprávnenosti tejto požiadavky, čím umožnila ČSR obsadiť toto územie. Cieľom československého velenia bolo obsadenie vykonať bez veľkých strát na životoch a uchránenia dôležitej infraštruktúry cez rieku Dunaj. Plán bol realizovaný dvoma jednotkami. Prvá mala prešplhať cez most, prekvapiť maďarské hliadky a zabrániť im odpáliť nastrožené výbušniny. Druhá skupina sa mala po pontónoch prepraviť na opačnú stranu. Plán bol realizovaný v noci 13. augusta a prebehol bez akýchkoľvek problémov. Tento posledný prekvapivý útok je právom možné považovať za posledný akt bojov o stabilizáciu krajiny z rokov 1918 a 1919.

Pri zmene hraníc je potrebné aspoň v skratke spomenúť aj vývoj na severnej hranici s Poľskom. Tá mála svoj základ už v stredoveku ako hranica medzi Uhorským a Poľským kráľovstvom. Hranica bola tvorená prevažne geografickými celkami, ako Tatry a Beskydy. No už pred prvou svetovou vojnou sa objavili plány na znovu pripojenie Oravy a Spiša k Poľsku. Už 18. októbra 1918 bolo malou skupinou poľských jednotiek obsadené územie celej Babej hory a obcí ležiacich v tesnej blízkosti. Niečo podobné sa odohrávalo aj v priestore Spiša. Proti týmto akciám a najmä

proti obsadeniu Oravy protestoval aj významný slovenský básnik a politik Pavol Országh Hviezdoslav. Situácia sa upokojila až v decembri roku 1918, kedy došlo k vytvoreniu demarkačnej línie, ktorá stanovila provizórne hranice pod dohľadom československej armády. Pri tomto spore zohral dôležitú úlohu spor o strategické Tešínsko, ktoré bolo potrebné nielen z hľadiska ťažby uhlia, ale aj z dopravného, nakoľko cezeň prechádzala strategická Košicko-bohumínska železnica. Následkom vojenskej operácie došlo k zhoršeniu vzťahov medzi oboma krajinami. Tento stav vyústil do osočovania a urážok. Navyše na každej konferencii, ktorá sa týkala zmeny hraníc boli na oboch stranách predkladané požiadavky pre druhú stranu neakceptovateľné. Táto situácia následne vyústila do plebiscitu, ktorý mal v priestore Oravy, Spiša a Tešínska stanoviť hranicu. Patovú situáciu vyriešili až rokovania v júli roku 1920, ktorými Československo stratilo 12 obcí na Orave a 13 na Spiši. Tieto rokovania a zmluvy však nedokázali utriať všetky problémy a pocit krivdy bol na oboch stranách jasne citelný.

3 TRIANON

Mapa Európy sa od roku 1919 začínala pomaly meniť a pretvárať. Nemecko prišlo o veľké územia, ktoré odstúpilo Dánsku, Poľsku, ČSR a prišlo o strategické územie Porýnia. Tak isto z mapy zmizlo Rakúsko-Uhorsko a nahradili ho nástupnícke štáty, ktoré však často nemali presne stanovené hranice. Stanoviť ich podľa historických hraníc alebo národnostného zloženia sa nie vždy ukázalo ako vhodné riešenie. S týmito problémami muselo bojovať aj Československo, ktoré navyše nebolo národnostne jednotné. Spory o hranice sa mocnosti snažili ako tak zatrieť mierovými zmluvami a práve v Trianone malo prísť k definitívnej stabilizácii hranice s Maďarskom. Maďarskú stranu reprezentoval gróf Apponyi, ktorý sa aj so svojimi poradcami pripravoval na dôležité rokovania. Zvolenie grófa Apponyiho sa neskôr ukázalo ako nie práve výhodný krok. Gróf sa síce v Maďarsku tešil veľkej popularite, no zahraničie nezabudlo na Apponyiho školské zákony, ktoré viedli k definitívnemu pomadžarčeniu Uhorska. Ďalším problémom bola jeho pro-nemecká orientácia, ktorá pri týchto rokovaníach takisto uškodila. Z dediny Malinovo neďaleko Bratislavy mu údajne nebolo Čechmi umožnené doručiť oblek. Túto banalitu využila propaganda, aby oboznámila maďarskú verejnosť s informáciou, že Česi mu schovali jeho garderóbu naschvál, aby sa nemohol zúčastniť na rokovaníach. Pri tomto osočovaní neboli zámerne spomenutí Slováci, nakoľko v Maďarsku boli z rozpadu monarchie obviňovaní práve Česi. Dôvodom jeho osobného nedostavenia sa boli nedodržané sľuby s Vavrom Šrobárom, kde hrozila možná intervencia. Táto kauza bola následne vyriešená v Budapešti, kde bol poprednou odevníckou firmou ušitý čisto nový reprezentatívny oblek, v ktorom mal gróf zastupovať Maďarsko. Maďarská delegácia pozostávala z 80 členov, ktorí postupne cestovali do Paríža. Po príchode grófa Apponyiho bolo Maďarsku odovzdané znenie mierovej zmluvy, s ktorou už od prvých viet maďarská strana nesúhlasila a protestovala proti jej zneniu. Delegácia sa snažila rôznymi krokmi zdržovať začatie rokovaní, čo vzbudilo u veľmocí, najmä u Francúzska veľkú nevôľu. Strany Dohody reprezentované najmä Francúzskom

POZNÁMKY

POZNÁMKY

prítvrtili. Vyhlásili, že ak bude Maďarsko neustále klásť prekážky, nebude vôbec prizvané na rokovania a jeho zástupcovia už nebudú mať v Paríži čo robiť. Potom si maďarská delegácia uvedomila, že od tohto momentu už nemôže kľučkovať a brzdiť proces prijímania mierových zmlúv. Dňa 15. januára 1920 preto maďarská a aj československá delegácia prijala text zmluvy. Následne bolo umožnené grófovi Apponyimu mať svoju reč, v ktorej hovoril o porozumení a medzinárodnej spravodlivosti a poprel akékoľvek utláčanie národov v Uhorsku. Do svojho prejavu pretavil aj ostrú kritiku zmluvy a najmä problému, že mnoho Maďarov pripadne „nižším rasám“. Navyše vyhlásil, že Maďarsko bez Slovenska a Sedmohradska nemôže existovať a je odsúdené na zánik. Napriek tomu však prijme mierovú zmluvu, no nikdy sa s ňou on, ani žiadny iný Maďar nestotožní. Podľa tejto zmluvy Maďarsko stratilo až 70 % svojho územia. Je samozrejmé, že protesty boli namieste, no veľakrát vy počuté neboli. Maďarská strana sa nechala počuť, že hranice, ktoré jej boli vytýčené mierovými zmluvami, sú záhubou pre krajinu, nakoľko v prípade napadnutia sa nebude mať ako brániť, keďže stratí prirodzené obranné línie. Maďarská politika sa dá z predchádzajúcich vyjadrení krásne prečítať. Jej hlavným cieľom bolo zachovanie Uhorska. Týmto krokom však dobre rozumeli aj zástupcovia ČSR, Rumunska, a Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktorí sa preto rozhodli, že budú spolupracovať spolu. Tento vývoj sa ukázal ako veľmi výhodný. Vďaka tejto spolupráci v nasledujúcom období vznikol aj pakt nazývaný ako Malá dohoda.

Vrcholným orgánom pri tvorbe Trianonskej zmluvy bola Najvyššia rada pozostávajúca z 10 členov skladajúcich sa poväčšine zo zástupcov štátov víťazných mocností. Možno spomenúť napríklad zástupcov krajín ako USA, Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko a Japonsko. Československo nemalo pri týchto rokovaníach v Najvyššej rade miesto. Mohlo sa zúčastniť len rokovaní, v ktorých sa rokovalo o ČSR. Okrem Najvyššej rady pôsobili rady pre armádu a hospodárstvo. Z pohľadu Československa, ale aj ďalších krajín bola dôležitá Ústredná teritoriálna komisia, ktorá sa zaoberala páľčivou témou akou boli hranice nových štátov. Česká delegácia bola oficiálne vedená Karlom Kramárom. Narazila však na silnejšieho hráča, ktorý prebral rokovania. Bol ním Edvard Beneš. Na začiatku predkladal niekedy až nepredstaviteľné požiadavky. Od priestoru strategického Šalgotarjánu až po koridor na Jadran. Komisia pre československé záležitosti mnohé veci ihneď zavrhol, ale počas postupných rokovaní bola stanovená celistvá hranica, ktorá rátať aj s Podkarpatskou Rusou ako súčasťou Československa. Pri tvorbe hraníc sa samozrejme rátať s národnostným a geografickým aspektom, kde sa chápalo územie Slovenska od Tatier k Dunaju a od Prešporka (Bratislavy) po Užhorod. Do rozhodovania o stanovení hraníc bolo zapojených aj mnoho ďalších aspektov, aby nedošlo k ich nelogickému vytýčeniu. Práve tento bod bol najdôležitejším pre všetky zúčastnené strany, kde sa samozrejme najmä Maďarsko stavalo negatívne takmer ku každému bodu. Problémom sa však ukázala aj náboženská otázka, keďže vytvorením hraníc došlo k preťatiu diecéz. Modus vivendi, ktorou boli upravené cirkevné hranice na juhu aj severe ČSR bola podpísaná v roku 1928.

Definitívnemu podpisu mierovej Trianonskej zmluvy s ČSR predchádzal podpis zmluvy, ktorá hovorila o kapitulácii Maďarska. Politika v Maďarsku bola v tomto smere nejednotná a mala problémy či túto zmluvu akceptovať, alebo nie. Politika sa delila na dva tábory. Jeden z nich sa vyjadroval, že je potrebné územie si opätovne vy dobyť a obsadiť pomerne veľké územie Slovenska a Rumunska. Druhý naopak požadoval mierovú cestu s postupnou revíziou hraníc. Tu sa očakávalo, že Maďari časom svoje dostanú. Apponyi sa rozhodol abdikovať a v novinách vyhlásil, že podpísanie mieru je v tomto momente jediná správna cesta. Zmena názoru jasne poukázala na bezmocnosť Maďarskej vlády, ktorá už nemala žiadne iné riešenie. Po podpísaní tohto mieru 31. mája 1920 bolo zástupcom ČSR oznámené, že v najbližšom čase príde aj k podpísaniu zmluvy v paláci Grand Trianon. Od tohto miesta je odvodený samotný názov zmluvy. Podľa ružového mramoru, ktorým je obklopený celý zámok ho nazývali aj Mramorový Trianon. Nachádza sa približne 20 km od Paríža a je súčasťou monumentálneho komplexu Versailles, ktorý sa začal stavať na objednávku Ľudovíta XIII., ale najväčšiu slávu priniesol práve Kráľovi Slnko, Ľudovítovi XIV. Zámok bol na podpis zmluvy zvolený pre svoju veľkosť. Samotný komplex mohol ubytovať stovky delegátov z viacerých krajín. Navyše prinášal pokoj od rušného Paríža.

Maďarská vláda mala po odstúpení Apponyiho obrovský problém. Potrebovali zástupcu, ktorý by pochádzal z územia samotného Maďarska. Nesmel však pochádzať z častí bývalého Uhorska, o ktorých sa rokovalo. Preto bol za zástupu zvolený minister verejných prác August Benárd. Po príchode tejto delegácie do Paríža im bolo odovzdané definitívne znenie mierovej zmluvy. Bola im taktiež odovzdaná kópia zmluvy, ktorá bola riadne opečiatkovaná. Chýbali na nej len podpisy zástupcov zainteresovaných krajín. Samotná zmluva mala 623 strán a pozostávala z nasledujúcich bodov:

1. Dohoda o Spoločnosti národov
2. Hranice
3. Politické klauzuly Európske
4. Politické klauzuly mimo Európu
5. Klauzuly vojenské, námorné a vzduchoplavebné
6. Vojnoví zajatci a hroby
7. Prepisy trestné
8. Náhrady škôd
9. Klauzuly finančné
10. Prístavy, vodné cesty, železnice
11. Práca
12. Klauzuly rozličné s prílohou

Zaujímavosťou tejto mierovej zmluvy bola aj strata malej kolónie Maďarska v priestore mesta Tianjin v Číne. Toto mesto malo maďarskú správu a aj ulice boli pomenované po maďarsky. Táto kolónia však mala len čisto symbolické postavenie.

POZNÁMKY

Jej rozloha bola len necelých 0,61 km². Obyvatelia dokonca dostali Rakúsko-Uhorské občianstvo a platili tu aj zákony monarchie. Toto územie po podpísaní Trianonu už nebolo územím Maďarska.

3. 1 Trianon: trauma alebo radosť

K samotnému aktu podpísania Trianonskej mierovej zmluvy došlo 4. júna 1920 o štvrtej hodine popoludní. Tento deň sa zapísal zlatým písmom do dejín všetkých štátov, ktoré získali samostatnosť od monarchie. Jediné Maďarsko sa neradovalo. Prišlo o veľkú časť svojho územia a s ním sa rozplynul aj sen o mnohonárodnostnom štáte alebo federácií, kde by si bol každý národ rovnocenný. Je potrebné povedať, že Trianon bol akýmsi definitívnym vyvrcholením dlhotrvajúcich konferencií, kde si mnohé strany kládli pri rokovaní často prehnané požiadavky a častokrát chceli až nemožné. Tie boli zväčša ihneď zamietnuté a pretavené do hraníc, ktoré sa až do dnešných dní veľmi nezmenili. Maďarsko týmto krokom stratilo územie Slovenska, Burgenlandu, Podkarpatskej Rusi a Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov. Na slávnostné zhromaždenie sa dokonca prišiel pozrieť aj Edvard Beneš, ktorý následne zmluvu aj ratifikoval podpisom ako zástupca ČSR. Z Edvarda Beneša sa neskôr stal druhý prezident ČSR, ktorý bol vo svojom úrade od roku 1935 do 1939 a následne od 1945 do 1948. Z ďalších osobností možno spomenúť gréckeho kráľa alebo princa z Udine. Zástupcovia Malej dohody (ČSR, Rumunsko a Juhoslovanské štáty) prišli na slávnostné zhromaždenie spoločne, čím chceli ukázať jednotnosť proti Maďarsku. Samotný akt začal podpísaním mierových zmlúv zástupcami Maďarskej delegácie, ktorá mala podľa protokolu prísť ako prvá. Za nimi nasledovali zástupcovia USA, Anglicka, Francúzska, Talianska a Japonska. Zvyšní zástupcovia nasledovali podľa francúzskej abecedy. Za ČSR podpísali zmluvu Edvard Beneš a Štefan Osuský. Akt podpisovania trval len krátkych 15 minút, keďže bolo všetko vopred pripravené a ani jedna strana nevzniesla žiadne námietky. Maďarská delegácia ako prvá opustila priestory zámku. Naopak zástupcovia ČSR, Rumunska a Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov sa radovali a navzájom si gratulovali. Francúzska tlač sa poväčšine tejto udalosti veľmi nevenovala. Jediná správa, ktorá stojí za povšimnutie je z denníka *Illustration*, ktorá hovorila o tom, že 10 000 000 Maďarov už nebude vládnuť „20 000 000 *nemaďarom*“. Zmluva bola ratifikovaná 13. novembra 1920 maďarským parlamentom a poslanecká snemovňa ČSR ju ratifikovala 28. decembra 1920. Celkovo bola Trianonská mierová zmluva ratifikovaná definitívne až 26. júla roku 1921. Trvalo teda až rok, kým bola zmluva prijatá všetkými krajinami Dohody. Jedinou krajinou, ktorá danú zmluvu neratifikovala boli Spojené štáty americké. Tento akt možno chápať ako nespokojnosť s mierovými rokovaniami a zmenami, ktoré nastali nielen pre Maďarsko. Našťastie, na ratifikáciu boli potrebné podpisy len troch mocností a nedošlo k ďalším zbytočným prieťahom, ktoré by nahrali do kariet Maďarsku. Z ďalších veľkých krajín sa nezúčastnilo Rusko. Dôvodom bola revolúcia a obsadzovanie území, na ktorých sa šírila komunizmus. Ten postupom času začal ohrozovať aj strednú Európu.

Obrázok 4: Zámok Grand Trianon

Obrázok 5: Akt podpísania zmluvy.

Na porovnanie je potrebné spomenúť pohľad Maďarska a ČSR na deň podpísania trianonskej mierovej zmluvy. V Maďarsku bol tento deň pochmúrny a tmavý. Celé Maďarsko sa zahalilo do čiernych farieb, zástavy boli stiahnuté na pol žrde. V mestách, ale aj na dedinách ľudia masívne protestovali, slúžili sa smútočne omše za Uhorsko, noviny vyšli orámované čiernou farbou. Navyše v čase (16:15 až 16:30), kedy došlo k podpisovaniu tohto pre Maďarsko potupného dokumentu sa zastavil život v celej krajine. Nepremávali vlaky ani iné dopravné prostriedky. Už tu sa objavuje predstava o tom, že Maďarsko trpelo po prvej svetovej vojne viac ako Nemci. Bola využívaná základná propaganda, ktorá hovorí, že Nemecko stratilo 10 % územia, Bulharsko len 8 % a Maďarsko až 70 % a takmer 65 % obyvateľov. Samozrejme zabudli sa pozrieť na národnostné zloženie a na to, že už takmer nikto nechcel trpieť pod vládou Maďarska. Objavili sa dokonca mapy, ktoré ukazovali ako by vyzerali krajiny víťazných mocností ak by prišlo k Trianonu na ich území. Týmto chceli ukázať akúsi zaujatosť najmä voči Maďarsku. Naopak v Československu zavládol radostný deň, kedy konečne Česi a Slováci získali svoj vlastný štát a vymanili sa spod kontroly akýchkoľvek národov. Ďalším cieľom bolo vytvorenie mnohonárodnostného demokratického štátu, ktorý nemá robiť rozdiely medzi žiadnymi národmi. Krajina, ktorá bola ešte v plienkach začala po prvých detských chorobách napredovať a všetko v krajine začalo fungovať tak ako malo, i keď stále tu bola hrozba hlavne zo strany Maďarska. Najmä v prvých rokoch Maďarsko chcelo opätovne obsadiť stratené územia. Našťastie k týmto plánom nedošlo a Maďarská strana sa právom obávala Malej dohody, ktorá obklopovala takmer celé ich územie, čím držala Maďarsko v šachu.

3. 2 Realizácia podpísaných zmlúv

Najdôležitejšou úlohou po ratifikácii mierovej zmluvy bolo samozrejme stanovenie hraníc. Nakoľko sa zmena hraníc týkala štyroch štátov, boli vytvorené štyri komisie. Každá komisia pozostávala zo siedmich členov. Piatich z nich dosadili samotní zástupcovia mocností, zvyšné dve miesta pripadli krajinám, o ktorých sa pojednávalo. Stanovenie hraníc ČSR a Rumunska prešlo bez problémov, no pri Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov a Rakúsku došlo k problémom. Rakúsko si nárokovalo celé územie Burgenlandu a Belehrad požadoval územia, ktorých sa z hospodárske-

POZNÁMKY

ho hľadiska nechcel vzdať. Po patáliách sa aj tu podarilo stanoviť hranice nových štátov s Maďarskom. Stanovenie hranice medzi Maďarskom a Československou republikou prinieslo aj kuriozity, ako napríklad rozdelenie mesta Sátoraljaújhegy na dve časti. Jedna časť pripadla ČSR. Tá je dnes na území Slovenskej republiky a volá sa Slovenské Nové Mesto.

Nasledujúce obdobie prinieslo malé zmeny hraníc, kde mocnosti pozabudli na tú, či inú enklávu, ktorá bola na území druhého štátu. Tieto zmeny neboli ničím hrozným pre žiadny štát. Je potrebné povedať, že historické povedomie krivdy voči Maďarsku sa zakomponovalo do života všetkých skupín obyvateľstva, ako na domácom území, tak aj v zahraničí. Neustále sa používala informácia o strate 70 % územia, pričom ani Nemecko neprišlo o toľko rozlohy. Naopak ostatné štáty akosi začínali zabúdať na to, koľko obetí a úsilia stálo mnohých obyvateľov vytvorenie štátov, ktoré sú slobodné a vládne v nich demokracia. Tá bola po dvadsiatich rokoch akého-takého pokoja ohrozená. Prvou veľkou ranou bolo podpísanie Mníchovského diktátu v roku 1938, pri ktorom Československo stratilo hraničné územie s Nemeckom tzv. Sudety, taktiež Petržalku a Devín. Jeden z doplnkov diktátu pojednával aj o maďarskej a poľskej menšine v Československu. Ten hovoril, že do troch mesiacov sa majú vyriešiť národnostné trenice, a ak sa tak nestane príde k ďalšiemu stretnutiu štyroch mocností a zakročí sa. Pod pojmom štyroch mocností sa označovali zástupcovia nacistického Nemecka, fašistického Talianska, Francúzska a Veľkej Británie. Maďarsko tento bod prijalo s nadšením ako nápravu krivdy pred dvadsiatich rokov. Snaha o obnovenie Uhorska bola v Maďarsku v roku 1938 veľmi populárna. Cestu pre revíziu hraníc otvorila Viedenská arbitráž, ktorá bola pomyselným klincom do rakvy ČSR, ktorá v tomto období riešila vonkajšie problémy najmä s Nemeckom, no ozývali sa aj zástupcovia Poľska a Podkarpatskej Rusi. Navyše sa pridávali aj vnútorné rozpory, ktoré vyústili do vyhlásenia autonómie Slovenska 6. októbra 1938. V Komárne sa v októbri 1938 uskutočnili rokovania, ktorých cieľom bolo vytýčenie nových hraníc s Maďarskom. Maďarská strana zvolala rokovania strategicky do Komárna, nie do Bratislavy alebo Košíc. Cielene využili protislovenské tendencie, ktoré sa šírili južným územím Československa. Navyše sa rokovalo v maďarčine. Jozef Tiso, ktorý sa rokovaní sám zúčastnil si uvedomil chybu a snažil sa o presunutie rokovaní aspoň do Piešťan. Bolo vak už vopred jasné, že neuspeje, a že maďarská strana bude mať pri týchto rokovaniach jasne navrch. Na rokovaniach požadovala maďarská strana omnoho viac ako územia, na ktorých žilo viac ako 50 % Maďarov. Jednoducho využili situáciu a brali čo sa dalo. Rokovania sa ťahali príliš dlho a navyše ich aj tak zatienila Viedenská arbitráž. Vo Viedni sa 2. novembra 1938 stretli zástupcovia Nemecka, Talianska, Maďarska a Československa. Tí rozhodli, že Maďarsku pripadne územie južného Slovenska, ako napríklad mesta Štúrovo, Komárno, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Jelšava, Košice a územie až po Užhorod. Slovensko stratilo 10 390 km², čo predstavovalo jednu štvrtinu Slovenska. Maďarská armáda sa poponáhľala s obsadzovaním územia. To začalo už 5. novembra a trvalo do 10. novembra. Z anektovaného územia sa snažili odísť takmer všetci okrem Maďarov. Žiaľ prichádzalo k slovným, ale aj fyzickým útokom na Slovákov, Židov a ďalších. Ako príklad možno spomenúť výpoveď z Nových Zámkov, kde došlo k ni-

čenu majetku Slovákov, ktorí sa prišli sťažovať na miestnu policajnú stanicu. Tu im bolo vysvetlené, že polícia chráni len Maďarov, lebo iné národy nepozná. Viedenskú arbitráž nie je možné považovať za právoplatný dokument, nakoľko bola aktom násilia. Po skončení druhej svetovej vojny sa hranice vrátili do podoby z 1. januára 1938. Navyše podľa zmluvy, ktorá bola podpísaná odstúpilo v roku 1947 Maďarsko Československu obce Jarovce, Rusovce, Čunovo a Petržalku. K malým kozmetickým úpravám hranice Maďarska a Československa došlo taktiež v roku 1956, kedy sa hranica mierne regulovala pri Slovenských Ďarmotách, Cerovej Vrchovine a ďalších. Celkovo sa to týkalo územia o rozlohe necelých 24 hektárov, ktoré boli vykompenzované iným územím v rovnakom pomere v prospech Maďarska.

POZNÁMKY

Tabuľka 1: Rozloha a počet obyvateľov po rozpade Monarchie.

Názov štátu	Rozloha v km ²	Počet obyvateľov	Percentuálny podiel Maďarov v %
ČSR	61 633	3 517 568	30,3
Rumunsko	103 093	5 257 467	31,6
Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov	20 551	1 509 295	30,3
Rakúsko	4020	1 509 295	8,9
Taliansko	21	49 806	13,0
Poľsko	589	23 662	1,0
Uhorsko (1910)	282 870	18 264 533	54,3
Maďarsko po Trianone	92 963	7 615 117	88,3

Obrázok 6: Pecentúálne rozdelenie územia Uhorska po Trianone

4 ZÁVER

V roku 2020 si pripomíname 100 rokov od podpísania Trianonskej mierovej zmluvy, ktorá je v podstate zakončením dlhého boja o úplnú samostatnosť Československa. Na Trianon je potrebné pozerať sa z viacerých uhlov pohľadu. Pre obyvateľov Slovenska a Česka toto obdobie veľa neznamená. V školách sa o Trianonskej zmluve príliš neučí, ľudia si maximálne pamätajú rok kedy bola podpísaná. Netreba však zabudnúť na úsilie mnohých desiatok ľudí, ktorí stáli pri vzniku Českosloven-

POZNÁMKY

ska. V čase Uhorska nebolo ľahké získať si na svoju stranu podporovateľov a navyše sa obávať polície, ktorá striehla práve na takýchto ľuďoch. Preto je potrebné si Trianon pripomínať, nakoľko aj práve vďaka nemu sme získali samostatnosť a nezostali sme pod vládou Maďarska. Náš južný sused stále vníma Trianon ako jednu z viacerých krívd, ktoré sa udiali na maďarskom národe.

Veľká krivda je prezentovaná ako strata územia, na ktorom žili Maďari, čím každý tretí Maďar stratil možnosť žiť vo svojej rodnej krajine. Historické povedomie je u našich južných susedov úplne iné. Už sto rokov u nich pretrváva odkaz traumy a utrpenia. Je však potrebné povedať, že hranica sa snažila zohľadniť etnickú štruktúru obyvateľov, no nie vždy bolo možné vytvoriť presnú hranicu. Tá by vyzerala naozaj zaujímavo. Ak by k tomu prišlo, museli by byť vytvorené ostrovčeky aj na území dnešného Maďarska, kde žilo v čase tvorenia mierovej zmluvy veľa Slovákov. Samotný odkaz Trianonu je však častokrát zneužívaný na politickú mobilizáciu, najmä na burcovanie pocitu nespravodlivosti. Dokonca mala podľa niektorých politických vyjadrení práve táto zmluva stať pri zničení mnohonárodnostnej, ekonomicky silnej krajiny. Tieto smelé plány by samozrejme ihneď stroskotali, veď ani jeden štát by naďalej nepokračoval v Uhorsku, kde bol utláčaný. Sto rokov je pre niekoho neskuťochné dlhá doba a hovorí sa, že po troch generáciách ľudia zabúdajú. No na túto traumu, pod vplyvom tlakov politiky len tak nezabudnú. Ako príklad neustáleho podnecovania je možné spomenúť prijatie zákona v roku 2010, kedy strana Fidesz a ďalšie politické strany stanovili 4. jún, deň podpísania Trianonskej mierovej zmluvy, za Deň národnej spolupatričnosti. V samotnom zákone je zmluva označená ako „najväčšia tragédia maďarstva“. Tieto snahy ukazujú skôr na politické záujmy otvárať už zacelené rany. V ľuďoch je preto potrebné budovať hlavne odkaz Európskej únie alebo Vyšehradskej štvorky, kde by si mal byť každý národ rovnocenný.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

DEÁK, L.: *Trianon ilúzie a skutočnosť*. 2. vyd. Bratislava : Kubko Goral, 1995. ISBN 80-967427-2-8.

HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998. ISBN 80-88878-14-4.

HRONSKÝ, M.: *Trianon : vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti (1918 – 1920)*. Bratislava : Veda, 2011. ISBN 978-80-224-1183-7.

MARTINICKÝ, P.: *Oslobodenie Slovenska : zásluhy T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a E. Beneša : historický pohľad*. [1. vyd.]. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2010. ISBN 978-80-7165-799-6.

ROMSICS, I.: *Trianonská mierová zmluva*. Preložila Katarína BORBÁŠOVÁ. Bratislava : Kalligram, 2009. Edícia OS. ISBN 978-80-8101-237-2.

Martinská deklarácia [online]. Masarykova univerzita, 1998 [cit. 2019-11-18]. Dostupné na internete: <https://is.muni.cz/el/1422/jaro2015/BEV202Zk/um/Martinska_deklaracia_1918.pdf>.

Vyhlásenie Slovenskej republiky rád [online]. Východoslovenske združenie VALAL [cit. 2019- 11-18]. Dostupné na internete:<<http://ilonas.net/valal/srr.html>>.

POZNÁMKY**TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**

1. S akými problémami zápasili národnostne menšiny (Slováci, Rumuni...) v Uhorsku?
2. Aké zmeny prebehli v Európe v roku 1918?
3. Ako prebiehalo oslobodzovanie Československa v rokoch 1918 a 1919?
4. Čo priniesol Trianon Československu?
5. Ako by vyzeral osud Slovákov, ak by nedošlo k podpísaniu Trianonu?

POZNÁMKY

Skončenie druhej svetovej vojny

Postupimská konferencia
(Winston Churchill, Harry Truman, Jozef Stalin)

Krvavý vojnový konflikt, ktorý zasiahol celý svet sa v roku 1945 chýlil ku koncu. Nemecko strácalo svojich spojencov, jeho hospodárstvo bolo zdevastované vojenskou mašinériou a na dôvažok ich tlačili spojenci zo západu aj východu, čím sa ocitalo v obklúčení. Posledný útok do srdca Ríše na seba nenechal dlho čakať a už 8. mája 1945 Nemecko podpísalo kapituláciu. Vojna v Európe sa tak oficiálne skončila, a to aj napriek tomu, že ojedinelé nemecké jednotky ešte stále na niektorých miestach bojovali. Najlepším príkladom toho je Pražské povstanie, kvôli ktorému boje trvali až do 12. mája. Posledná bojová operácia v Európe sa uskutočnila 20. mája, kedy kanadské vojská odzbrojili nemeckú posádku na holandskom ostrove Texel.

Druhá svetová vojna však napriek porážke Nemecka a jeho európskych spojencov ukončená nebola. V Tichomorí sa stále držalo Japonsko, ako posledný príslušník Osi Berlín-Rím-Tokio. Bolo už však jasné, že vojna nepotrvá dlho, a preto sa letné mesiace roku 1945 niesli hlavne v znamení rokovaní Spojencov. Následne však prišli smutné augustové dni, kedy USA zhodili atómové bomby na japonské mestá Hirošima a Nagasaki. Kapitulácia Japonska, ktorá sa uskutočnila 2. septembra, tak ukončila druhú svetovú vojnu aj celosvetovo. Svet však už nikdy nebol taký ako predtým...

Vztýčenie vlajky USA na Iwo Jime

Sovietska vlajka v dobytom Berlíne

ISBN 978-80-89609-22-2

